

14.964
xvi. 13

YETEMES

REGÉNYTÁR

SZK

Széchenyi Könyvtár

EGYETEMES REGÉNYTÁR

XVI - 13.

JÓ SZERENCSE!

IRTA

KUPA ÁRPÁD

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

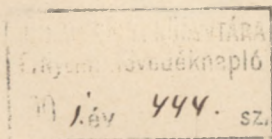
Andrássy-út 10.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

14.964/XVI. 13

~~25.017~~

I.

Egy királyi város.

Körmöczbánya, mint a neve is mutatja: bányaváros. Ott van Felső-Magyarországon, a Kárpátok északnyugoti részén a Fáttra-hegység egyik szoros-völgyében. A völgy hasonlít egy szabálytalan alaku behorpadozott üst aljához. Egyik magas hegyének tövén lapos, szemölcsforma kinövés van, melyen egykor erős felsővárának néhány falrésze s bástyáinak romja áll.

E város híres, jeles, nemcsak nálunk szép hazánkban; hanem az egész világon. Hirességét maga az őstermészet nyújtja; mert alapja, talaja: a hiuság földje.

A föld, alakulásának folyamában csillogó fémet alkotott itt kérgének számtalan összetételeiben. A kéreg nem volt egyéb sárképződménynél, vagy jobban mondva: salak.

Az emberek, midőn elfoglalták a földet, minden kétséget kizáróan birtak egy nemes ösztönnel. Ezt az egyetlen nemes ösztönt nevezzük el: szerelemnek; a szerelem volt ősanja ugysis az emberiségnek; mindennek, a mi az ember lényében nagy és nemes: bálványa a fügefalevél-korszaknak, bálványa ma is mindennek, mindenkinek; talán egykoru a tengerek vizével s régibb a folyó-ágak képződésénél.

Ez örök bálványnak, melyet mindnyájan imádunk és imádni fognak, áldoztak mindig. Fölkeresték a földszinén a szépségeket, a vizek mélyében a csodás ritkaságokat; a levegőből megszerezni óhajtották a tüneményeket; a föld méhéből ami ott elrejtve fénylett.

És felékesítették, felékesítik e bálványt mindennel, ami fénylő, tündöklő s a minek külső hatását nem tagadhatjuk meg, bár semmis az értéke a szívek fénye mellett.

Ami itt, a trachytkőzetek között fénylik: arany. A hegyek: őshegyek; a sziklák: őssziklanemek.

A népmonda azt tartja: hogy hajdan, a Krisztus születése előtt, hatalmas vajda lakott e völgyben, aki egy csókát nyilazott le a vár tornyáról. A csókának minden tolla aranyporral volt behintve, mintha aranyban fürdött volna meg. A vajda ezután csak csókákra vadászott, napokon keresztül leste a csókák járását, melyek a hegyek szűk völgyeiben, a hegyek tövében bujkáló patakok széléről szedték fel csőreikkel az arany hömpölyöket.

A vidék nem lett többé néptelen. Az erdős, magas hegyek között a ragadozó vadak a prédát, a hal a vizet, a madár a berkenye bogyót, az ember az aranyat kereste.

A rómaiak a hegy méhéből vájták az aranyat; a patakokból, a füvek tövéről már elszedték előlük más fajok.

Az árpádházbeli királyok közül Könyves Kálmán emelte királyi várossá.

Egy ócska könyv, még 1600-ból, igen sokat beszél róla. A könyv írója Wagner Kristóf János: „Történelmi tükör“ czimet adott könyvének, s ez

időkben úgy ír róla, mint keresztény és török városról.

A török nem lehetett valami jó gazdája a városnak: mert 1659-ben a felsőmagyarországi hét bányaváros felkelt ellene és győzedelmes zászlójukat, amelyet utoljára 1686-ban Budavár visszavételékor használtak, a körmöcziek őrzik ma is.

A királyok mindig nagy szeretettel voltak Körmöczbánya iránt. A város palotát építtetett részökre és az Anjouk: Róbert Károly, Nagy Lajos sűrűn jártak oda, fényes lovagjátékokat rendeztek, ahová a felvidék szép leányai be voltak rendelve.

Abban a korban Visegrád és Buda után az ország legjelesebb városának tartották. Nagy Lajos király leánya: Mária, többször és sok ideig lakott a városban. Palotáján ma is épségben van több gót rózsza, amilyen Róbert Károly király III-ik pecsétjén látható s az Anjou-liliomok díszítették a házak falait az egész városban.

Az Anjouk czimeröket megosztották a várossal; a város pedig később a fiatal Hunyadi Jánosnak, midőn egyik, a husziták ellen vívott győzedelmes csatájából haza jött, szüztermésű szinarany karikát adott ajándékba, mit gyűrű alakban találtak a bányászok.

A gyűrű karvastagságu s oly nagy volt, hogy a legnagyobb fejű embernek a nyakába lehetett akasztani. Hunyadi János ez óriás gyűrű emlékére vette fel czimerébe a gyűrűt; a később, királyi czimerré vált fekete holló csőrében tartott gyűrűnek mondája mindenesetre igazabb, mint a Zsigmond királyról ismert mese.

Igazságos Mátyás ellátta a várost szabadalmakkal, elhalmozta különféle adományokkal.

A királyok a későbbi időkben is ellátogattak oda. Lotharingiai Ferencz, Mária Terézia férje már

lement a bányákba és dolgozott is ott egy negyed-óraig. A városi tanács buzgóságában jegyzőkönyvet vett fel ama rendkívüli eseményről, hogy az öklöcs, amelylyel dolgozott, az *erős* munkába megcsorbult. A jegyzőkönyv másolatát elküldték a bécsi családi levéltárnak, különben a jegyzőkönyvi megörökítés hasznos tanulságot rejtett magában az utókorra is; az időtől kezdve az öklöcsöket nem készítik zsémbes vasból. II-ik József császár is lent járt a bányákban s mindkettőjük arany ezüst-brokát bányász zubbonyát üveges ajtóju szekrényben őrzik.

Szóval: a királyok lakták, látogatták e várost mindenkor, midőn aranyra volt szükségük és királyi alapítványt csak egy Kratzer Hanno nevű polgár tett, ki ezelőtt több mint ötszáz esztendővel nagy vagyonát egy kórház építésére és fenntartására adományozta. Maga építette fel a szegények házát, talán a legelsőt Magyarországon.

Ez még az Anjouk korszakában történt, midőn már az aranytermő városban is laktak szegények.

A város sokat ajándékozott a hatalmasoknak s az ajándékokért nem kért mást, csak jogokat. A polgárok kötelessége volt a bányászatot gyakorolni; a megszerzett jogok alapján ők átfordították a „gyakorolni” szót parancsoló módba és a falusi jobbágyokkal dolgoztattak a bányákban,

II.

A polgárok is dolgoznak.

A polgárok eredetben kvádok, góthok, germánok voltak, róluk is följegyezte a hagyomány,

hogy a hatalmasok iránt hűségben telhetetlenek valának.

A városnak magvát az a 32 ház adta, mely körbe fogta a város nagy terét. A tér közepén kettős tornyu templom állott s így minden kapu előtt ott volt a templom, ami vallásos polgároknál nagy előny.

A házak földszintjének utcái oldalán a háztulajdonosok egyik legféltettebb ősjogát az ajtó előtt lógázta a szél. A féltett ősjogok nem voltak mások, mint tarka korcsma-czégérek.

Minden házból korcsma ajtók nyilottak a térre s lent, tágas pinczékben állottak a hordók.

A templomban már hajnali két óra után kis misét mondtak az oltáristák; a korcsmákból még kihallatszott a dudaszó, a részeg bányászok kurjantása; mindez okok azonban nem szültek megbotránkozást: egyik helyen a lélek, másik helyen a test táplálkozott. A polgároknak használt mindakettő.

Ma is emlegetnek még egy korcsmát, mely háromszáz esztendőn keresztül oly sokat jövedelmezett, hogy a változó családtagok, midőn örökségükön osztzkodtak, csak a korcsma jövedelemrészről nem mondtak le. Valódi szerencsetáskája volt e korcsma az érdemes családnak és neve ott szerepelt a hitelesített végrendeletekben. A korcsma irigyelt czime így diszelgett nagy betűkkel a ház falán: *Menjünk a Meghízott Tulokhoz.*

Akik a múlt dicsőségén szeretnek elmerengeni, gondolkozhatnak a czimen és könyezhetnek az ősjogok elkallódásán.

A polgárok vallásossága mellett szól azonban egy lelet, melyet a vár körfalának lebontásakor találtak. A lebontott várfal 1428-ban épült s akkor falazták a bástyákba azt a faragott szobor-csopor-

tozatot, a melynek töredékei a tizenkét apostol két írástudó tagja, két római zsoldoskatona.

A Huszita-korban ágyuöntőjük is volt s az ágyucsöveket nem furták, se öblösre nem öntötték, hanem vésték, hogy egészen sima ne legyen, mert így távolabbra dobta a kőgolyókat.

A város kapuja alatt mindig függött egy vastag dorong, annak jeléül, hogy a város főbenjáró hatalommal, pallosjoggal is bír.

Mint királyi bányaváros polgárai külön, nemesi czimeres levéllel nem igen birtak. A jog-egyenlőséget féltékenyen őrizték egymás között kiváltságos körükben és az arany mellett, a korcsma volt náluk a főerő.

Korcsmaik valóságos jobbágy alakítók valának; a rabszolgatartásnak igen sok és művészies idomító műszerei állottak rendelkezésükre. A bányászok a környékbeli falvakban laktak és igen szegények voltak. Nehogy valamiképen otthon izleljék meg a jobb mód gyönyörűségét: ott kínálkozott közelben a korcsma élvezete, s ha valamelyik bő arany telért talált, jobb keresetét azokban költötte el, bár annyi joga sem volt, hogy a városban meghálhasson másutt, mint a korcsmaiban vagy a város börtönében.

Mindezeket az állapotokat szentesítette az ország primása: ki főpapi méltóságában pénzbecsőrje volt az országnak, a városnak, és a város az ő részére is építettett palotát s minden évben aranyadót küldött Esztergomba.

Csak természetes, hogy ennyi kiváltság mellett zsidónak a városban sem lakni, sem tartózkodni nem volt szabad. A kiváltság e szerint őrizője volt a koncznak is.

Mint előbb említettük, a polgároknak nagy

pinczéik volt a házuk alatt, a hová rendesen maguk a családfők jártak le.

A pinczék fala hintve volt aranyporszemekkel és ki tudja, a falon túl nem rejtett-e a kőzet szinaranyat, vagy kristályaranyat? Nem huzódtak-e vastag aranyerek gazdag, változatos alaku levelekkel, ragyogó mohákkal?

Gondolkoztak és megkezdték vésni a pincze-falakat. Csak egy-egy lyukat vésett mindenki, mit gondosan eltakart a mások szeme elől. A lyukból bányászáj lett és azután, vakondok módra aknázták a talajt le és fel.

E házi művelettel sok idők folyamán szedték az aranyat. A város talaja egy kukaczoctól összefurkált sajthoz lett hasonló s a furások zürzavaros, minden rendszer nélkül való, kiösmerhetetlen utakat alkottak.

Napvilágra jutott a nemes ércz. A város bányáiban a dolgozó gyermekek azt az aranyat kapták fizetésül, ami ruhájukra és kalapácsukra ragadt. A gyermekek ezzel szerezték kenyerüket, a polgárok a korcsmával és a házi bányászattal a gazdagságot.

Maguknak a fejedelmeknek is csak akként lehet fényleniök, ha fénytelenebbek környezik őket. Körmöcz királyi város volt, mert talajából aranyat aratott a bányász. A polgárok duslakodtak a javakban s a bányásznép, amely felhordta az aranyat: éhezett. A polgárok asztala görnyedt a tálak súlya alatt; a bányász beszerzett őszszel egy hordó káposztát, ennek savanyu levébe egy marék zablisztet kevert s ez volt a napi élelme; az arany mellett: sár; hermelin mellett: rongy; bibor mellett: gyász... A bőség tarkasága mellett: a nyomor fakó szinei.

A házi bányászat még javában folyt, midőn

észrevették a polgárok, hogy a házuk előtt levő nagy tér gyomrát közösen támadják s alatta a föld rövid időn átalakul óriás buborékká; a buboréknak pedig emelnie kell a kettős tornyu templomot.

Megrettentek; de az arany után való vágy vakmerővé tette őket. Kitervezték a föld mélyében az oszlopok méreteit, amelyek a buborék bordái lesznek és a templomot fogják tartani.

Jött egy új nemzedék, ez már hozzá nyult az oszlopokhoz is. Az oszlopok eltűntek, a föld-buborék bordák és csontok nélkül, mint egy hólyag, üresen maradt, megnéptelenedett s nem volt egyéb, mint számtalan lyukak torka, száj nélkül, amely lélegzeni nem tud.

A föld megalkotta saját képleteit, talán megérezte a buborék létezését s bevette egynek képletei közé.

A torok ennek következtében most már élt, s miután élt: levegőre volt szüksége.

Ugy hallatszott sok izben, mintha csuklanék vagy köhögne. Egyszer megrázta a kergét, rázkódását azonban a lakosok alig vették észre.

De a templom falai összerepedeztek, a tornyokon megingott a kereszt.

A bányászok védszentje, egyik Kelemen pápa, aki igen szépen le is van festve a bányászok fizető helyiségében; teljes diszben, tiarával s a mint illik, bányász kalapáccsal a kezében.

A város védszentje: Szent Katalin. Ez is le van festve ötágu bizanci aranykoronával, Magyarország' czimerpaizsával, négy sárga folyóval, három ezüst liliummal, sötétkék mezőben; felette a körmöczi bástyák, előtte egy óriás kerék, mely az ő mártirhalálát jelképezi.

A kettő közül melyik az erősebb, — nem

tudjuk; de a templomot tornyostól együtt el kellett hordani helyéről. Ugy sejtjük azonban, hogy erősebb volt mindakettőnél az emberek kapzsisága által alkotott buborék.

III.

Szálló madarak.

Ma már sokban megváltozott a város. A polgároknak nincsenek kiváltságos jogaik, elmultak a családi korcsmák, megszűnt a házi bányászat régen; a mai nemzedéknek öregje is csak hiréből ismeri a város alatti lyukakat. Csak egy maradt állandónak: az aranybányászok szegénysége.

A várfalak leomlottak, egyes sarokbástyák, kapuk állanak még. A kapuknak teteje tátong, nincs födele, mohos az ócskaságtól; a bástyafalak gerinczén valami sovány fű nő magasra s úgy látszik, mintha a vén köveknek szakálla volna.

A lőrések hallgatagon meredeznek. Esténként denevérek raja röppen ki belőlök, rovarokat vadászni. A pinczékben csak a patkányok tudják, az egykori csatornák nyílásai hol rejtőznek.

1800. középső tizedének valamelyik esztendejében egy kis csoport haladt a Garam folyó partján Körmöcz felé. A csoport egy leányból és két fiuból állott. A két fiu mezitláb volt, a leánynak lábán volt valami topánka féle, melynek oldalain elég nagy repedések látszottak. Hátán egy régi hárfa nyujtózkodott, a fiuk hónuk alatt egy-egy fakó hegedűt szoritottak.

A különös társaság vidáman haladt. A leány már 12 esztendősen lehetett, legfeljebb egy évvel több. A két fiu öcsce volt a leánynak.

Leültek a folyó partjára, kavicsot hajigáltak

a vízbe és mindnyájan kaczagtak. Fehér fogukon látszott, hogy nem sok jutott hozzá a gyermekek mohó nyalánságaiból, arczukon látszott, hogy magyar gyermekek.

Mikor megunták a kavicshajigálást, felállottak és megindultak a város felé. A városban éppen piacz volt, ők játszani kezdtek hangszereiken. Jó emberek dobta a nagyobbik fiu kalapjába néhány kis-pénzt.

A fiu oda szólott nénjéhez :

— Elmegyek a piacz tulsó oldalára, almát veszek, addig te szedd a pénzt, Kati!

Lassan, szinte félve, mintha nem is pénzért akarna vásárolni, került a piacz tulsó oldalára s megállott egy almaáruló kofa előtt.

A gyorsbeszédű asszony egy nagyobb csomó gyümölcsre alkudott és mert az alku nehezen ment, heveskedett is. A hegedüs fiu egy almához nyult, hogy megnézi, midőn a kofa visszanézett és a másik perczben „tolvajt“ kiáltott.

Szegény kis fiunak pedig nyitott markában volt az almára való pénz, mindegy volt: egy városi poroszló nyakon fogta, elvette hegedűjét, bekísérte a börtönbe.

A börtönben nem volt senki rajta kívül, a porkoláb nem látta szükségesnek, hogy a kis gyermekre reá zárja az ajtót; az pedig midőn magára maradt, rémülten nyitotta fel, hogy elszökhessen.

Kiszaladt a városháza udvarára, hol négy méter magas fal állott előtte. Felmászott a kiálló köveken a fal tetejére gyorsan s talán e gyorsaság okozta vesztét. Lebukott a falról és koponyája csucsára zuhant. A fal a régi várfalak egyike volt; azon az oldalon, hol a szerencsétlenség történt, nem igen jártak emberek. Ez el-

hagyatott helyen feküdt sokáig, midőn fölkel, szemei fényteleneknek látszottak s kinjában nevetett.

A kis fiu bizony e percztől kezdve hülyévé lett. Testvérei egy hétig kutatták mindenütt, de nem találtak többé reá.

A sikertelen kutatás után újra megindultak határból-határba, mint a szálló madarak, csak hogy most nem vidáman; most már nem kaczagva, hanem sirva, szomorkodva.

A hárfa olyan nehéz lett a leánynak, alig bírta.

Hol vette ez a leány hárfáját, hol vette zenei tehetségét? Bizonyosan ott, hol az égi madarak bájos dalukat; ahol az erdő veszi hatalmas zugását.

Koldus volt s valami jó ember, aki talán sutba dobta már a nótákat és hárfája volt: megszánta, neki adta a hárfát. Lehet, az a jó ember nem is tudta, mire való lesz az.

A leány elvette a hárfát és a húrok megzendültek ujjai alatt. A hangok, mit a húrok adtak, fölébresztették a leánynak zenei hajlamát. Dalolni tudott elég jól. Megkísérlette a húrokkal elbeszélgetni ama dalokat, melyeket tudott és a húrok engedelmeskedtek.

A leány örült a fölfedezésnek, többé nem koldult, a zene takaró bundája lett ezután a nyomornak, vagy másképpen: a nyomornak ártatlan, szívet andalító bugása.

A két fiunak a leány vette a hegedűt kéréséből; aztán úgy járták hárman, vidáman az országot.

Nem bántotta őket utjukban senki sem. A szegénységnek is megvan a maga védő bizalma a

gyermekkorban s éppen gyengeségük védi az ilyen hajléktalan apró vándorokat.

Különben a gyermekek hihetetlenül bátrak voltak. Télen, a sik pusztákon, hol az emberek is csoportonként vagy fegyverrel jártak, künn háltak a szabadban. Sokszor, ha aludni nem akartak olyan szép, csendes, szürke világosságu éjszakákon, elővették hangszereiket és talán sohasem játszottak szebben mint ilyenkor, midőn csak nekik szólt a hárfa s hegedű.

Pusztai emberek meghallották a zenét. Másnap megindultak a hangok irányában, megtudni, miből, honnan keletkeztek azok az ösmert szép dalok, melyek az éjszaka csendjét megszakították. Akkor már nem találtak semmi nyomot; de még néhány éjjel vártak, hallgatóztak s mivel többé nem hallották, azt hitték: káprázat volt.

A testvért vesztett két gyermekkel ott találkozunk a füredi vásáron. Füred a Tisza mellett Hevesmegyében van, vásárjaiba sokan eljárnak, messze földről. Hosszu sorokban nyulnak el a sátorok, a laczikonyhák; mindegyik előtt fűrtös forgácshivogatók himbálódznak; árvalányhajas, virágos, darutollas pörge kalapu legények tánczolnak benn. Gulyások, juhászok, csikósok, kondások, gőbolyösök, mesteremberek, lócsiszárok, kun-sági szűrös, szabolcsi, szatmári subásgazdák iszogatnak; mátra-alji bicskások lesik, mikor kezdődik a verekedés, ami nélkül füredi vásárt, meg laczikonyhát képzelni sem lehet.

Egyik laczikonyhában a két gyermek zenélt, s midőn elhallgatott zenéjük, egy barna, magas, cselédforma ember megszólítja a leányt.

— Kis lányom! vannak szüleid?

— Anyám nincs, — felelt a leány — édes apánk van.

— Mért engedi, hogy kóboroljatok?

— Édes apám világtalan ember, szemeit elveszítette valami robbanás után. Így keressük neki is a kenyeret, magunknak is.

A közönséges cselédember hosszan nézett reájuk, aztán kivett mellényzsebéből négy forintot.

— Eladtam ma egy tinót, fele nyereségemet oda adom neked kis lányom: add az édes apádnak.

A leány elpirult és elvette a pénzt.

Egyik mulató legény rákiáltott az emberre:

— Minek ad kelmed annyi pénzt csavargóknak?

Az ember keményen rászólt:

— Szégyeld magad, semmiházi, hogy bántod őket! Ezek igazat mondtak.

A legényben felforrott a méreg, botjáért nyult. A verekedés megkezdődött, a sátorban mindenki a legénynek fogta pártját.

A cselédember hosszú botjával leütötte a legényt s védte magát hatalmasan, míg egy orvul támadó, háta megé kerülve, halántékon vágta.

Az ember azonnal összerogyott. Mindenki kifutott a sátorból, csak a hárfásleány és a hegedűsfü maradt ott.

Ott feküdt a porban az erős ember. Hosszu, fénylő fekete haja szétterült a földön, mint egy óriás ecsetnek megannyi szála.

A leány odatérdelt fejéhez. Könnyei a jó ember arczára hullottak; ujjával a kegyetlenül sujtott halántékot simogatta és kimondhatatlan hangján a hála megnyilatkozásának, beszélt a halotthoz:

— Bácsi... Keljen fel...

IV.

Egy magyar ur, és multja.

Porsovai Ádám ur hatvan, hatvanöt évesnek látszó, egészen megőszült férfiú volt. Haja sárgás-szinbe olvadt, amely szín sok férfiúnál átmenetet jelent az aggságba.

Magas, sovány alakja, széles válla, ruganyos járása még sok erőt mutatott s feje: az a szemöldöktől fölfelé elszélesedő domboru homlok, az egymástól távol álló sűrű szemöldök; a keskeny, hosszú, széleshátú görbe orr, nagy értelmiségű és erős határozottságu emberre vallottak. Elméje bizonyosan elérte az érettség legszélesebb fokát; testi ereje azonban ellenkezett még az öregséggel.

Bajusza le volt nyirva kurtára, ajkainak ez éles hidegséget kölcsönzött.

Az asztalon tarka szegfű szórta illatát; a falon egy öreg asszony arczképe függött, ó-divatu magas főkötőben lefestve.

Ismét Felső-Magyarországon vagyunk, hol Porsovai Ádám uri háza egy termékeny völgyben épült, magas hegyektől védve északról.

A völgy nem volt nagy, de kövér talaju. Köröskörül óriás havasok gyűrűje kerítette s virágos kert volt az uriház udvara.

Egy kerek virágmező között vastag, kőkereszt állott, melyet a rá futó borostyán csaknem eltakart.

Ha jól megnézte az utas a keresztet, láthatta, hogy a borostyán, ez a gyenge, kuszó növény, sok helyen bele eresztette gyökérszárait a kemény kőbe. A borostyán élt s következtethetjük, hogy tudott működni. Gyökereiből pilléreket alkotott magának a vihar ellen s így a kő, a

borostyánnak oszlopa lett és úgy tűnt fel, mintha a kő is élne; pedig a borostyán lecsüngő ágai fontak élő koszorút a kereszt hideg karjaira.

Kié volt e kereszt? A borostyáné. Ki a sirban pihent: az a Porsovai Ádám felesége volt.

Porsovai Ádámon az első pillantásra meglátta a tapasztaltabb szem, hogy nem a hegyi lakók között nőtt fel s hogy nem ott élt ifjúságában. Azok a térdben kihajlott ruganyos lábak mutatták, hogy sokat lovagolt, amit a havasok lakói nem folytathatnak oly mértékben, mint a sík-lakók.

Lent született Hevesmegye alsó részében, közel a Tiszához. A magyar közép uri osztály szilaj vérű tagjainak szomszédságában nevelkedett. Ott született apja, öreg apja, minden ivadéka, kilencz évszázadon keresztül.

Apját három éves korában elveszítette s özvegy édes anyjának nagy szeretete rendkívüli hatással volt ifju lelkére. Sohasem tett olyat, miért anyja megneheztelt volna reá. Anyjának egy keserű pillanatot szerezni, egyértelmű lett volna nála a halállal.

Arczában e nagy szeretet meghidegült, reá vésődött, oda fagyott hideg meggondoltságában s azt hitték róla, hijával van minden tűznek.

Ifjúságában mindenki bámulta szüzies tisztaságát, nem egyszer kimutatott vakmerőségét. Részt vett az akkor még nagyban üzött alföldi lovas vadászatokban, hol lóhátról, karikás ostorral vágták le a futó nyulat. Agarait bámulták a jeles vadászok: Borbély Sámuel, Recski Bandi. Részt vett ezek mulatságaiban anélkül, hogy ajkához vette volna a boros poharat, s egyszer, midőn a hatalmas testü Borbély Sámuel a híres Józsa Gyurit, alacsony és elég vékony alakjáért gunyolta, Józsa Gyuri bosszusan vágott vissza:

— Te sem vagy olyan ember, mint Porsovai Ádám!

Borbélyt bántotta a megjegyzés s életében nem ivott többé.

Mikor Porsovai Ádám megnősült, a lakodalomra eljöttek azok az urak, akik kis királyok voltak nagy kiterjedésű birtokaikon. A durva, féknélkül dorbézoló férfiak, kiknek alig néhány tagja élt házas életet, nagy tisztességgel, nagy komolysággal vigadtak. A menyasszonyi háznál osztott „gyerehaza kendők”-et eltették szépen az arany-sujtásos menték belső zsebébe.

Nem hallatszott a vigasságba egyetlen sikamlós megjegyzés, minden arczon egyenlő szépség ömlött el, mi a közös és tisztos érzelmek tulajdona.

Délczeg öreg urak oda álltak a menyasszony elé, és eldalolták a vőlegény nagyapjának kedves nótáját:

Őszi harmat után
Nagy hegyeknek ormán
Fujdogál a hideg szél,
Fujdogál a hideg szél.

Zöld erdő harmatát,
Piros csizmám nyomát
Hóval födi be a tél,
Hóval födi be a tél.

Azok a kevély urak pedig nem hódoltak senkinek, de hódoltak az özvegy asszonynak. Tisztelték örömét, tetézték boldogságát.

Porsovai Ádám szerelemből nősült. Feleségének arczán látta az egész világ boldogságát, e szerelemből táplálkozott s azt hitte, szerelme végtelen leend.

Gazdálkodásának és családjának élt ezután. Tíz év alatt öt gyermekök született, mind fiú. Volt

jó minőségű háromezer hold földje, a munka bőven meghozta gyümölcsét, s ekkor takarékoskodott Porsovai.

Cselédjeit úgy tekintette, mintha egy családban élne velök s ő volna a legöregebb testvér. Minden cselédjének házat építtetett. Öt évi szolgálat után nekik adta tulajdonul.

Cselédsége sohasem változott. Ha valamelyik beteg volt, gyógyíttatta, ha meghalt, eltemettette és gondoskodott családjáról. Minden karácsony ünnepén ajándékot osztott szét közöttük. Gyermeküknek karácsonyfát állított, a fáról mindenkinek egyenlően jutott, az ő fiainak annyi, mint amazoknak.

— A gyermekek mindnyájan egyenlők, mert fiatalok — szokta volt mondani.

Arczáról sohasem tűnt el az a nyugodt hidegség és a vásáron lévén, midőn egyik cselédjét agyonütötték, odament s azt mondta a térdeplő hárfás leánynak:

— Hozzátok muzsikátokat kocsimhoz, nálam fogtok lakni ezután.

V.

A virág sem mindig kedves.

Az agyonütött cselédnek egy fia maradt, olyankorú, mint a kis hegedüs. Porsovai az özvegyhez adta a hegedüs fiút, később az apja is oda került. A leányt a feleségéhez vitte.

— Reád bizom nevelését, — mondá nejének, — nevelj belőle magadhoz hasonló jót.

A leányt mindenki megszerette a háznál. Engedelmes volt, tanult himezni, kötni, rajzolni, festeni Porsovainétól; az öreg nagyasszony pedig

főzésben, fonásban, szövésben adott neki oktatást.

Az öreg asszony szép szavakkal bátorítá:

— A jó leánynak sokat kell tudni a házi teendőkből, még jobb, ha mindet tudja!

Mikor felnőtt, Porsovainé elvitte magával a fővárosi, megyei bálókba. A leány nem lett feltűnő szépség, mégis több fiatal ember komoly szándékkal közeledett feléje. Miért ne? Porsovainak ugyan öt gyermeke van; de azért adhat vele husz, huszonötezer forint hozományt és ilyen összeg sokat segít olyan huszezer forintot érő birtokon, a melyen huszonkétezer forint adósság van.

A bókok árnyéka legalább ez volt.

Gondoltak-e Porsovaiék arra, hogy a leánynak hozományt adjanak, azt senkisem tudta. A leány sohasem gondolt olyasfélékre, örült, mulatott fiatal, aranyos kedvvel és az ifjuság korában az örömet megtiltani nem tanácsos, nem helyes.

Ő otthon érezte legjobban magát s akkor, ha este, midőn összegyűlt a család, elővette hár-fáját és játszhatott rajta.

Porsovai Ádám édes anyjának Felső-Magyarországon volt a birtoka. Régi örökség, erdőséggel, hegyekkel.

Nyáron mindig oda szokott menni a család, hogy azzal az öreg asszonynak ujjabb örömet szerezzenek, kinek egyedüli önzése volt, hogy az ő házában is boldognak láthassa fiát, menyét, unokáit.

A leány ugyanegy szobában hált az öreg asszonynyal. Tizenöt éves alig volt még, midőn másodszor e helyre jött s ablakában mindennap talált egy ibolyacsokrot, melyet reggelenként átadott az öreg asszonynak, ki annak nagyon örült.

Meg volt győződve arról, hogy e figyelem csak fiától eredhet. Arról nem is gondolkozott, hogy augusztus hóban már nem nyílik a kikeletnek e legelső virága, és hogy ez ajándék olyan, melyet királyok kegyenczei sem olcsón varázsolhatnak elő.

Akkor ősszel meghalt a nagyasszony. Másik nyáron hiányzott az ablakból az ibolya és hiányzott két évben mindig.

Ezalatt az idő alatt megnőtt a leány, az ötödik évben egyedül hált az ösmerős szobában és reggelre az ablakban találta ismét az ibolyacsokrot.

Megrémült tőle.

Azután mindennap ott volt az ibolya. A leány megrettenve rakta szekrényébe. Az ibolya illata szétáradt a szobában s a családhoz tartozók megállapították, hogy ibolya-illatszere van.

Szegénynek kinos napjai következtek. Az öreg kertész, ki hozzá volt ahhoz szokva, hogy az éjszakából, az éjszaka közepéből sohasem aludjék többet négy óránál, éjfél két órakor beszédet hallott a leány szobájában. Benézett az ablakon és ott látta fehér ingben, leomlott hajjal, amint ágyában összetett kezekkel beszélt:

— Istenem, ki atyja vagy mindennek, mindenkinek, segíts keserű sorsomon.

Az öreg kertész lerántotta fejéről berbécs sapkáját, utána mondta a leány szavait, azt hiven, imádkozik.

A leány folytatá:

— Te vagy őrizője a jóknak, az igazaknak. A rosszaknak is, akiket én nem ösmerek, s ha az volnék, ne büntess meg, Istenem! Te őriztél nyomoruságomban, árvaságomban, óh, mily édes volt az a nyomor; világtalan apánkért nyomorogtunk! Óh, mily édes ez a boldogság, mit e család

között találtam fel. Ne vond meg ezt a boldogságot tőlem, könyörülő Istenem! Irgalomnak örök dicsőségü atyja! Ez a család szeretetével, őszinte, igaz szeretetével lánczol magához. Koszorut tett árva, védtelen fejemre: az oltalom koszoruját. A falak, hol együtt élek velük, megszentültek előttem. E szent falak között leborulva előtted imádkozom érettök.

A vén kertész az égre nézett. A csillagok rendes helyökön voltak, a hajnal derüje még nem piroslott a havasok ormán az ezüستfénybe játszó hószilánkok felett.

Távozni akart az ablaktól, nem értette a dolgot, de a leánynak igéző, ájtatos szavai ott tartották és mivel nem értette azok összefüggését, hallgatta beszédjét:

— Az a jó asszony, a kit anya helyett anyámnak adtál a te hatalmas jóságoddal: feleség. Felesége annak a nagyszivű embernek, kit a világon legjobban tisztelek és a kit bárhogyan szeressek, kicsiny vagyok visszaadni a hálát, amivel neki tartozom. Ne engem őrizz, hanem azt az áldott feleséget és engedd meg, hogy szolgálója lehessen férjének; de ne adj miattam annak az áldott asszonynak egy pillanatnyi szomorúságot sem. Mért hordja férje nekem az ibolyát? Honnan szedi? Miért hozza? Óh, ne engedd ezt megtudni feleségének.

A leány zokogva vont a magára takaróját és a vén kertész fejcsóválva dörögött odább az ablaktól.

Elővette kését s hozzáfogott a fák fattyuhajtásainak darabolásához. A falevelekre ekkorra odaszállott a harmat, mire ő megjegyzé:

— Mondhatom, fura imádság volt, semmit sem értek belőle; pedig Litsko Antalnak hívnak

és olvasni is tudok. Különben úgy látszik a falevelekről, a méheknek jó dolguk lesz napkeltével: sok mézharmat esett.

Az ibolyacsokor reggelre ismét ott volt a leány ablakában. Másik reggel egy fenyőfa-rózsa (szivrózsának nevezik a hegyek között) közepében ragyogott egy különös virág.

Fehér mint a hó, puha mint a bársony, lágy mint a moha. Picziny levelein fénytelen erek szövődtek át, és odahajlott, hozzásimult a szivrózsa tüleveleihez. Ritka, becses példány volt ez: fehér ibolya, mely vágyott, lélegzett, s a szivrózsa szerelmet beszélt hozzá.

A leány kebeléhez kapott. Az ibolyát rózsástól együtt kék patyolatba göngyölte, s elrejtette szíve fölé.

— Itt fogom viselni, míg élek — susogá.

És elhatározta, hogy a jövő éjjel otthagyja a házat, örökre.

VI.

Félreértés.

Midőn az érzelmeivel vivódó eltökélte magát ama sulyos határozatra, az ezt megelőző napon Porsovai Ádámot egyik szomszédja látogatta meg.

A házak itt távol épültek egymáshoz és a szomszédság messze esik. A magas Kárpátok völgyeiben, patakok, csekélyebb folyók futása mellett telepedtek meg a völgyalakók, ez a tanulékony, szorgalmas, kevés igényű, edzett faj

Ha egy ur kerül közéjük, a mi ritkaság, azt is felkeresik barátságukkal. Nem kérnek tőle semmit, nincsenek terhére, de szeretettel vannak irányában.

Ujságot, ilyesfélét kérdeznek tőle :

— Visel-e magyar nadrágot a miniszterelnök?

— Mikor halt meg Garibaldi?

— Igaz-e, hogy a trónörökös leszállítja az adót?

Szeretnek magyarok lenni, mi a nemzeti erőnek nem kicsinylendő erőssége.

A szomszéd, hajlott koru ember volt, alakja meg volt görnyedve, mert az utazás legolcsóbb, bár legtanulságosabb nemét használta mindig, a gyalogolást

Porsovai Ádám különösen kedvelte e szomszédját, ki mézeskalácsos mesterséggel és viaszok tárgyak készítésével foglalkozott otthon, hol e mesterségeket mint házi ipart folytatták.

Malcsák András volt a neve — és Malcsák András izgatottan beszélt fiáról:

— Mondom, nagyságos uram, hiába pártolja, rossz csont volt az én fiam már kisebb korában is; most pedig bolond. Fitymálja a mesterségünket: himző iparról, csipkekészítésről beszél, mint valami kisasszony, kit a kassai zárdaszüzek neveltek. Mintha azok a sulyokforma öklei csipkeverésbe nőttek volna olyan szegletesekké.

— Hisz ez nem bűn, András szomszéd.

— Dehogyan nem bűn! Ha nem bűn: bolondság. Okos embernek szoktak lenni furcsa bogarai, nem egy tót legénynek. Valami hajlitott butorgyárat akar építeni. Összefüsti itt a szép fehér nyírfákat, a mezőt, még a kecskéket sem tudják majd legeltetni. Tele van az uram lelketlenséggel.

— Miféle lelketlenséggel?

— Alig merem elbeszélni. Tudja, uram, mi jó katolikusok vagyunk. Azt a gyereket nem tudtam vallásosnak nevelni. Kigunyolta a gyertya-

szentelő papot, holott a szentelt gyertyán mindig hárommannyi nyereségünk van, mint a pogány gyertyán.

— Ez még nem bizonyít a mellett, hogy Malcsák Pali nem lehet jóra való ember.

— Sőt ez bizonyít mellette legjobban. Egyszer egy darab viaszból kifaragta Krupó János szomszédot Gábor arkangyalnak és eladta a lőcsei vásáron három forintért. Egyszer, az utszéli bucsuállónál, hol szentkép van a határkő fülkéjébe téve, azt mondta a szemembe: „Ez a szent, bizonyosan fél itt az utfélen, másképp nem volna bedrótozva.” Iszonyuan eldöngettem a szentelent a gunyolódásért, hiszen az a drót-kerítés azért van a fülke előtt csak, hogy valaki a képet el ne lopja.

— A gyermek szavai sohasem sértők.

— No, én azt nem kutattam. Bár most is megverhetném, akkor nem fájna a fejem jövőjéért. Neki is eszébe jutna, hogy a tót leány inkább vaczkort eszik, mint granátalmát himez.

— Az ifju tehetségnek utat kell nyitni, szárnyat kell adni: ön gazdag, Malcsák szomszéd.

— Van negyvenezer forintom. Szépapám, nagyapám, apám gyűjtötte, én is szaporítottam, ő elpusztíthatja?

— És ha megtízszerezi?

— Nem hiszem, uram. Mindig különös volt a tetteiben? A külföldről minden nyáron hazajött, mikor legtöbb dolog van, erről megtudtam, hogy nem szeret dolgozni. Anyjának mindig sok ajándékot hozott, nekem egy nyakkendővel kedveskedett. A nyakkendőt a fejéhez vágtam. Ostobaság volt ez is tőle. Minek az? Hegyi lakónak nyakkendő! Ösmeretlen ruhadarab az itt, hol az

északi szél egyenesen fujja mérgét, csupasz nyakunkra.

— Ez sem nagy hiba.

Malcsák András felállott székeből és megváltozott komoly hangon mondá:

— Jól van, nagyságos uram. E szerint maga is pártolja és a kinek még fiamról panaszkodtam, azok sem nekem adtak igazat. Holnap délelőtt eljövünk mindahárman: én, feleségem és Pali. Megláthatja, megítélheti, én csak azt kérem, hogy a mire most kényszerít az a fiu, ne dobjon ki érte, uri házából. Ne volna csak egyetlen gyermekem!

Porsovai Ádám homályosnak találta Malcsák utóbbi néhány szavát, nem szokott ő a házából senkit sem kilökní.

Másnap délelőtt csakugyan átjöttek Malcsákék s megálltak a széles tornáczon.

A férfiaknak hosszú, vashegyü bot volt a kezökben, a legénynek azonkívül tarisznya lógott a nyakából.

Mindahárman ünnepiesen voltak öltözve: a férfiak fehér halina-ruhában, hosszuszáru, vastag, szegestapu csizmában. Az asszony ékesen kivarrott ködmenének nyakában ritka nagyságu, aranypénz-füzér csillogott.

Az egész család kiment elibük, Porsovai Ádám ajtót nyitott nekik.

Malcsák András intett, hogy mondani akar valamit és megkezdte a beszédét:

— Nagyságos uram, nagyságos asszonyom! Ősi szokásunk szerint eljöttünk házuk küszöbéhez mindnyájan, akik egy családhoz tartozók vagyunk. A fiu helyett ilyenkor az apja szokott beszélni. A fiúnak a szíve érezze, amit apja beszél. Helyette mondom el, hogy szeret. Szereti

fogadott leányukat, Katalint, akit az Isten minden jószágával halmozzon el.

Ez a kárpátvölgyi lakók leánykérésének szertartása. Malcsák András szigoruan ragaszkodott a szokásokhoz. A leánykérő család csak akkor lépi át a küszöböt, ha a leányt odaadják, s ha nem adják, távoznak minden zugolódás nélkül.

Porsovai elsápadt az ünnepies szavakra és elsápadt az egész család.

Kinos csend következett.

Porsovaiék szerették a leányt s nem ilyen jövődjét gondolták. Mindenki a leányra nézett. Porsovai véget akarván vetni a jelenetnek, éppen válaszolni készült, midőn Katalin elébe rogyott és összetett kézzel, szívet tépő hangon mondá:

— Jó uram. Áldott nevelő atyám! Ne tagadja meg kérésöket!

A három kérő is letérdelt. E jeleneten magasztos fény derengett, valami titokszerű fény, melyet a kép nem mutatott be egész valóságában és a fejleményeknek kellett kihalászni az érzelmek tengeréből; de Porsovai Ádám sohasem találta meg ennek titkát.

— Édes Katám — szólott a térdeplő leányhoz, — meggondoltad, mit teszel most és mi vár rád a jövőben? Mi nem untunk meg, szeretünk. Szereted Malcsák Pált?

A leány kitért e kérdés elől és ismétlé:

— Teljesitse kérésöket.

— Azt én nem tehetem, az a te szivednek a dolga. Hozzá mégy feleségül?

— Hozzá megyek.

E perczen talán a jövőbe látott. Látta a völgyet, látta a völgyben a napot. A sziklák oldalai felverték a fényt a zöld lombu fenyő-ágakhoz. A völgyben látott egy fehér házat. A kémény

füstölt és a füst tekervényes fordulatokkal uszott a völgyet átfutó patak felett, körülölelve az odvas fűzek derekát, mintha a kihaló anyagnak utolsó, szerelmi ömlengése volna.

A vőlegény most hozzálépett s felemelé.

— Köszönöm jóságát — mondá mély bensőséggel. — Én szeretem, nagyon szeretem, Hogy mennyire szerettem mindig is! Haza jártam külföldi utamból, mikor tudtam, hogy völgyünkben laknak. Megloptam szerelméért az évszakot. Egy kopár hegycsucsról, hová rajtam kívül senki sem jutott fel, ahol minden hónapban tavasz van, ott szedtem ibolyát, hogy ablakába tehessem. Éveken keresztül lestem egy fehér rügy fakadását, tegnap kinyílott, elhoztam s ma megnyílt szerelmem mennyországa!

A leány szemei elhomályosultak, a gondolatok egymást kergették szelid homlokán s alig tudta megkérdezni:

— Hát ön hordta nekem az ibolyát?

VII.

Előre.

Ezután, mint szokás, a jegyajándékok átadása következett.

Malcsák Pál édes anyja kivevé nyakából a nehéz aranyfüzért s oda akasztotta a leány nyakába a szokásos köszöntéssel:

— Olyan ragyogó legyen boldogságod, mint a szinarany. Viseld egészséggel, öreganyám hagyta neked — unokájának.

Malcsák András kigombolta zekéjét, kivett belőle egy friss fenyőágot.

— Ezt meg én adom neked. Ha elfogadod,

akkor nem veted meg völgyünket, házunkat, hegyeinket, s megbecsülöd bennünk, öregekben, az élet alkonyát.

Katalin elfogadott mindent. Megcsókolta az öreg asszony, az öreg ember kezét, ahogy illik egy engedelmes jó leánynak. Ő kérte, ő mondta, hogy nőül megyen a fiuhoz, kit nem is ismert, nem is látott ezelőtt soha. De az az ibolya már virágnyelven beszélt lelkében, s lelke nyugalma tiszta uton ringatózott.

A vőlegény egy kis vászonzsákot vett elő tarisznyájából és átadta neki.

— Ezt pedig én adom neked. Ércpénzekkel van tele, a mit kilencz országban gyűjtöttem részedre, mátkaaajándéku. Saját szerzeményem, nézd, milyen kerges a tenyerem.

Erős, keménybőrü tenyerét megmutatta menyasszonyának.

Porsovai Ádám legkisebb fia odaszaladt anyjához, midőn megtudta, hogy mi történik és sirva kéré:

— Anyám, ne ereszszük el Katát, adjuk vissza azt a füzért. Adjuk helyette Katinak a nagymama gyöngyklárisát.

Anyja megnyugtató a siró fiut s vőfélybokrétát ígért neki a lakodalomra.

Porsovai Ádámnak hideg márványarczán ez egyszer olyan jól eső melegség futott át. Érezte, hogy itt igazi boldogság születik meg. Jó apja volt az egykor bujdosó leánynak s jóakarattal várta a további fejleményeket.

Egy év múlva megülték a lakodalmat.

A lakodalomban Porsovai Ádám megszólított egy embert, ki fejét mellére hajtva, ült az asztalfőn.

— Egy darab alföldet plántálunk a kövek közé.

— Köszönöm uram — válaszolt az.

Az öreg ember a menyasszony édes apja volt, és látni lehetett amint a fénytelen szemgolyókon legörögtek a boldogság cseppjei.

Porsovai Ádám mindenről, ami házánál történt, naplót vezetett. A lakodalom után a következőket írta naplójába :

„Feleségem ellenezte előbb e házasságot és azt mondá :

— Mégis előkelőbb állásu férfiúhoz kellett volna adnunk Katiczát.

— Hogy valaki „Malcsák“, kisebb hiba, mintha herczegnek születik — válaszoltam szavaira.

Ugy sejtem, nem lesz oka panaszkodni ez ember ellen.

Belenéztem e kérgestenyerű mesterember lelkébe és sokat találtam benne olyat, ami felkelté becsülésem. Az a mátkapénz, amit Katiczának adott, mindenképen szerelemről beszélt és sokban megnyugtató. Egy csomó pénz, amit idegen országban nehéz munkával gyűjt egy fiatal ember, hogy odaadja, egy leánynak, nem annyira pénz, mint inkább zálog. Zálog arról, hogy a jövőben is tud dolgozni feleségeért.

Én nem vagyok pap, de szerettem volna megáldani őket, kezeimet fejükre téve. Az ifjunak haja szőke, a leányé szénfekete. Megérdemelték volna tőlem : ez egyszerű embernek hivatása van e terméketlen hegyek között.

A határon lakunk. A mi kéményünk füstje másik ország határába szállong, azoké hozzánk jön. A közigazgatási hivatalnokok, a vármegye itt csak őr, de a társadalom gerinczsontjai közé nem

tudják beékelni az őszinte nemzeti egység eszméjét. Hallottam a Malcsák Pál terveit, rajta leszek, hogy ezek valósuljanak.

E tervek, ha valósággá válnak, sok hasznot hoznak a nemzet e részének, s a mit századok elrontottak, jóvá teszik. Utat nyitunk a jövőnek hétköznapi munkában.

Nincs máskép. Mi a vasárnapok voltunk. Mi fénylünk! Vasárnap mindenki másnak mutatja magát mint a milyen. Szebbek, jobbak igyekeznek lenni. Bókolnak, mosolyognak, kaczagnak, virágokat cserélnek. Azok a tervek, amelyeket a munka embere megvalósít: a hétköznapiak. Aki dolgozik, az a jövő világ arisztokratája. Malcsák Pál működése lesz az átható anyag, amely szétterül, mint a kiömlött higany és áradásában fehér kenyeret hord. A magyar asszony nyelvét eltanulják s mily dicső lesz, ha a bérczek ekhója visszaadja, a fenyőerdő tovább viszi a csengő magyar szót e vidéken! A határon ez lesz őre közös fajunknak. A munka hatása itt nemzeti hőssé válik és lelkesülten eszményit. Ezért üdvözlöm én az új párt: a gyárak füstölgő kéményeit, a szövőműhelyt, a csipkeműhelyt. És Isten áldását kérve reájuk, csekély tehetségemmel segitem őket előre.“

Az elmondott események egy részét be kellett mutatnunk főleg azért, hogy Porsovai Ádám lelki világába egy helyes szempillantást vethessünk és naplójából megösmérhessük gondolatainak irányát.

Mikor először találkoztunk vele, akkor már öreg ember volt. Felesége hamvait fedte a kőkereszt a borostyánindákkal. Öt fia közül már négy volt nős ember. Kettő gazdálkodott az ősi pusztákon, kettő bíró volt. Ő maga ott maradt állandóan felsőmagyarországi birtokán, ahol felesége meghalt. A temetés után kijelentette fiai előtt:

— Én többé nem hagyom el e helyet, itt fogok lakni ezután.

Legkisebbik fia, Károly, még legényéletét élte s leginkább Budapesten lakott. Apja minden héten két levelet kapott tőle, bárhol tartózkodott is. Jelesen végezte a mérnöki tudományokat és apja különösen foglalkozott legkisebb fia állapotával.

A fiu engedelmes volt apja irányában, az öreg ur minden este átnézett a kertnek élő sövényén a főváros felé és sokszor hallották tőle ilyenkor, ahogy mondá:

— Miért nem jössz már haza onnan, édes fiam?!

VIII.

Lehóczky Kornélia.

Porsovai Károly ritkán jött apjához az utóbbi években és a főváros ama köreiben, hol szeretik a töviskes pletykát, igen sokan beszéltek róla, mit tanácsos volt apjával észre nem vétetni.

Különösen sokat beszéltek egy szép új palotáról, mely ott épült a városliget közelében; pedig a villatulajdonos egy betegeskedő, szűkmellű ember volt s talán éppen ezért.

Ez ember jóformán az orvosok utasításából élt és szót fogadott mindenben, a mit azok tanácsoltak neki. Beteg volt és élete volt mindene. Tüdejében mindenféle csirákat fedeztek fel az orvosok a hónapok változása szerint és ő, szeretett volna még élni.

Miért nem élhetett volna tovább? Anyagi szükségét nem szenvedett soha. Feleségét ezelőtt három évvel vette nőül s ekkor még csak ötven-négy éves volt; a leány akit elvett, huszonegy.

Egykori barátjának, névrokonának leányát vette el egyenesen a zárdából, hol az a tanítónői oklevelet is elnyerte. A sors másképpen határozott róla. Az oklevélre semmi szükség nem lett, a leány örök hűséget esküdött a gazdag magánzónak, Lehóczky Mihálynak.

A vőlegénynek még nagyapja igazította ki nevét igen helyesen a „Mlehóczki“-ból „Lehóczky“-ra, ahogy könnyebb kiejtésüvé vált.

A fiatal asszonynak tetszett a páros élet, férje imádta. A nyári hónapok egy részét a fürdőben töltötték. Férje magára hagyta, mert neki az erdők alján kellett szivni a levegőt és míg fürdön voltak is, nem mult el nap, hogy vadászni ne járt volna az erdőbe flobert-puskával és beteg tüdővel.

Porsovai Károlyt két év óta ismerik. Felesége találkozott vele bálokban, színházakban, fürdön; a Rika-völgyben, hol Lehóczkynak szép kastélya volt s melyet szintén orvosok utasítására építtetett ezelőtt tizenöt évvel, hogy a Tátra fenyői között könnyebben lélegzhessen az „édes levegőből“, amint a hegylakók mondják.

A Porsovai családot onnan ismerte és nagyra becsülte is őket, bár az öreg Porsovai, midőn házasságát említette előtte, megsértette e szavaival:

— Önnek kórházi ápolóra van szüksége, nem egy fiatal leányra, a kit a zárdából vesz el és aki ezen felül még harmincz esztendő tévedett.

E megjegyzést elmondá nejének aki sirt és elhatározta, hogy a sértőt megboszulja.

Csakhogy Porsovai Ádámhoz tisztelettel közeledett mindenki. Volt ez emberben valami rendkívül tiszta bűbáj, amely hatott és vonzott, amely gondolkodóvá tette a vele érintkezőket, akik nem

tudták megállapítani jelleme tisztasága-e nagyobb, vagy világos, erős értelmisége.

A boszu helyett aztán fiát is szívesen látta házábanál.

Sokan suttogtak e találkozásokról s azt mondták:

— Fiatal ember mit keres egy csinos, fiatal asszonynál, akinek beteges férje van.

Nyiltan senki sem mert beszélni, mert meggyőződtek, látták, hogy a Lehóczky-házhoz többen járnak fiatalemberek. Később a dolgot rendénvalónak találták: „Az ifju asszony azza!, hogy odahódítja a fiatalembereket, beteges férjét szórakoztatja“, védelmezik a férfiak.

Lehóczkyné különben nem sokat adott e beszédekre s azt tartotta: „A világ hazug, a falakon nem lát keresztül.“

Férjét igyekezett lebeszélni arról a szokásáról, hogy a háztól egész nap távol legyen és ne menjen sétálni a ligetbe, ha a fővárosban vannak; ne menjen az erdőbe vadászni, ha fürdön vagy a tátravidéki Rikavölgyben vannak.

A férj azonban maga igyekezett a napokat távol tölteni házából. Ebédre még haza járt, ha a városban voltak; de másutt ezt sem tette meg. Reggel indult és este jött haza.

— Engedd meg, hogy élhessek, — mondá nejének. — Tudom, ugy sem soká élek s azért járok, hogy lássam az embereket, az erdőt, a csermelyt, a csillagokat. Sietek élni.

A világról lemondott ember szavai voltak ezek, aki érezte a halálos betegséget vérében, csontjai között és — mint mondá — élni, látni akart.

Feleségét ugy tekintette, mint egy vértanut,

aki föláldozta érette aranykorát, ifjuságát. Nőstülése után egy félévvel végrendeletet készítettett egyik budapesti közjegyzővel.

A végrendeletet kivüle csak a közjegyző ösmerte, az abban foglaltakat feleségével sem közölte.

A végrendelet így hangzott:

„Kegyelem és békesség az olvasónak a mi Urunktól, a Jézus Krisztustól! kinek szent neve dicsértessék mindörökké! Amen.

Én, rikafalvi rikai Lehóczky Mihály, utolsó tagja családomnak, miután tudom és vallom, hogy oldalági rokonaim nincsenek, érezvén halálos betegségemet, elérkezettnek látom az időt, hogy ép elmével földi javaimról rendelkezzem s elmondjam: mi történjék velök halálom után.

Összes vagyonomat, mely ingatlanokból, készpénzből, ingóságokból, jószágokból áll, hagyományozom szeretett, jó, hűséges hitvestársamnak, törvényes feleségemnek: Lehóczky Kornélia asszonynak. Legyen vele boldog s használja tetszése szerint.

Kiszámíthatatlan lévén azonban sorsunk utjai és ha nőm, halálom előtt halna el, az esetben az említett öröklés jogát egy magyarországi szegény árvaházra ruházom, amelyet Malcsák Pál felvidéki nagygyáros fog kijelölni és az ő kijelölése ellen senkinek kifogása ne legyen. Ez az én végső akaratom.“

A végrendelet a közjegyzőt meggyőzte arról, hogy Lehóczky Mihály jó és vallásos ember. A két jogászyerek, ki tanuként aláírta, ötszáz-ötszáz forintot kapott Lehóczkytól, kik midőn ezt soknak tartván, nem akarták elfogadni, Lehóczky e szavakkal nyujtá át:

— Nem lesz sok, ha jól akarják végezni a tanulást.

A fiuk is ugyanazt mondják, amit a közjegyző:

— Lehóczky ur jó és vallásos ember.

IX.

Játék a fiura.

Lehóczky Mihály valóban jó ember volt, csakhogy beteg.

Felesége merő ellentéte férjének. Alakjában középmagasságu, fénytelen, sárga szemekkel; mély, fekete, ritka szempillákkal, kerekre nyillott, tág orrlyukakkal, husos testtel, picziny lábakkal és torkig egészséggel.

Mikor beszélt, néha selypitett, olykor sziszegett. Tudott beszélni csaknem siránkozó hangon, midőn férjéről volt szó; a szolgaszemélyzet előtt pedig dühöngött, mint a kartács.

Azok, kik az utczáról vagy estélyeikről ismerték, szép asszonynak tartották, nem is volt csunya; husos arcza, élvek után vágó nedves ajkai szépnék mutatták a futó gondolkodók előtt.

Homlokán, arczbőréen, senkisémet vette észre azokat a hajszálnál vékonyabb, sűrű, finom vonalakokat s nem tudták, hogy azokat a háborgó, elfojtott indulatok sokszorosítják az arcz mezőjére.

Mikor férjével legelőször meglátogatta Porsovai Ádámot és kézszorítás után, midőn távoztak, Porsovai a mosdó szekrényhez sietett, megmosta kezét, mialatt ilyen véleményt mondott róla:

— Gonosz asszony, szinte megfáztam mellette; azt hiszem, megcsalná magát a világot, ha birna véle.

A tulajdonságok különben mindig következetesek. Fejedelem és szolgál, királyné és kofa, egyenlők ebben. Csupán a lajtorja-fogak változnak, ahol állanak.

A nevelés gyémántköszörűje eltompul az indulatokon. Csak színében veti máskép.

Ezt az asszonyt szerette Porsovai Károly és hozzá ellenállhatatlanul vonzódott. Vannak ilyen esetek közöttünk nagy számmal. Keressük, kutatjuk az okát s nem találjuk. Legvalószínűbb, hogy a szerelemnek vadhajtásai ezek.

Most is hozzá sietett. A fitos orru szobaleány szeme az állandó ajándék reményében reá kaczagott.

— Urnőm várja — mondá, és kinyitotta előtte az ajtókat.

Lehóczkyné egy divánon feküdt, fehér selyem hálóköntösének nyitott ujjaiból kilátszottak fehér karjai.

— Mit hoztál?

Ennyi volt a megszólítás.

— Csókot, drága Nellim, öleléседért.

Ő is átölelte a más asszonyát.

Az asszony előtt egy csomó hirlap volt, amelyek úgy mutattak, mintha valaki a szényeghez verte volna őket.

A szerelmes, röpke szavak után beszélgettek mindenféléről. Lehóczkynén úgy látszott, mintha olyat akarna mondani, mit a másiktól vár, hogy előbb mondja el.

Porsovai Károly csak arról a várt ujságról nem szólt. Lehóczkyné kénytelen volt feladni a kérdést:

— Képviselő akarsz lenni?

— Az.

— Lásd, milyen hűtlen vagy hozzám, a

hirlapokból kellett megtudnom. Nagy - Kocséron lépsz fel?

— Ott.

— És miért nem mondtad?

— Meg akartalak vele lepni, Nellikém.

— Mégis emlitened kellett volna szándéko-
dat, sokat tehettem volna érted.

— Megbirkózom vele most már magam, bár a te szivességedet leg többre becsülöm.

— Bókolsz?

— Nem. Jól ösmerem előkelő ösmeretséged.

— Nem félsz, hogy meg találsz bukni?

— Attól éppen nem. Azt hiszem apám is elő fogja segiteni megválasztásom.

— Jó apa.

— Ha képviselő leszek, annyi nyereségem lesz belőle, hogy mindig ott lehetek, a hol te vagy.

— Édes Károly.

— Drága Nellim.

— Te a régi hü Kari vagy!

— És te az én angyalom.

— De ha képviselő leszel, félek, elcsábitanak tőlem.

— Ne félj, a politika nem olyan szép asszony, mint te vagy.

— Mégis rohannak utána a férfiak és a politikusokat kedvelik a szép asszonyok.

— Akkor te légy az én szép asszonyom.

Melléje ült Lehóczkynének a puha ottománra, odaszoritotta magához s amaz reá hajtott a fejét. A falon egy szerailt ábrázoló képen mosolyogtak a rabszolgánők; aranyozott kalitkájában lustákat ásitott a kakuk.

Lehóczkyné erős ó-bort töltött a pohárba, koccintott s felhajtották a pohárt. A bizalmas tegeződéssel folytatott beszéd újra kezdődött.

- Tudod-e, Károly, hogy vendéget várok?
- Nem tudom.
- Találd el!
- Ladnai Benő.
- Az is eljön.
- Ez derék, Bencze pajtással jól mulatunk.
- Ő jó barátod, Károly.
- Ösmerem és szeretem. Hozzád jön?
- Ugyan, Károly...
- Ne vedd rossz néven, Nelli, semmi mellékgondolat nem kísért szavaimat.
- A férjemhez jön.
- Igaz, ő ügyvédek.
- És most maradj a szobában, míg átöltözöm.

Lehóczkyné szobaleányát hívta.

— Fésülj meg! — parancsolá.

A szobaleány félénken nyult asszonya hajához. Asszonya többször felszisszent; pedig a legnagyobb gonddal teljesíté parancsát.

A szobaleány távozott. Lehóczkyné a tükörbe nézett. Látni akarta szemeinek villanását, midőn elfojtott hangon susogta:

— Nem angyalod, de ördögöd leszek!

Aztán csengő hangon kiáltott az ajtón keresztül:

— Megyek már! Készen vagyok.

X.

A kisértő.

- Károly! tudod mit akar Ladnai Benő?
- Hogyan tudjam én azt?
- Képviselő akar lenni.

— Hol?
 — A kristyói kerületben.
 — Lehetetlen.
 — Miért volna az?
 — Ladnai Benőt ott nem ösmerik.
 — Téged ösmernek Nagy-Kocséron?
 — Igazad van. Te kitünő vitázó vagy. Veled aligha többet nem nyerne a parlament mint velünk.
 — Károly! megütlek ezzel a legyezővel.
 — Ne haragudj, tréfáltam.
 — De ha mégis őt hívják meg Kristyóra?
 — Ugyis nehéz lesz a helyzete.
 — Nem gondolnám. Őt jól ismerik ott. Azon a vidéken ügyvédeskedett, férjem is ott ösmerkedett meg vele.

— Akkor másképen áll a dolog. Kristyón van legtöbb választó a kerületben.

— Férjem is reá szavaz.
 — Férjed aligha avatkozik a politikába.
 — Barátainkért áldoznunk kell és ő ezelől sohasem tér ki.

— Nekem azt a hirt hozták, hogy engemet akarnak a kristyói kerületben megválasztani.

— Beszélte már erről Benő valamit; de te magad mondtad, hogy Nagy-Kocsérra méssz.

— Ugy lesz, a hogy mondod. Megigérem neked, ha tetszésedet ezzel is öregbithetem: hogy nem lépek fel Kristyón.

Lehóczkyné e szavakra erősen megszorította Porsovai Károly kezét, e kézszorításban megnyilvánult a tetszése.

— Még sem találtad el a vendégem nevét.

— Ugyan ki lehet az?

— Itt van már! — kiáltott Lehóczkyné.

Egy leány lépett be az ajtón egy másik nővel, aki társalkodónője lehetett és a kézcsók után

Lehóczkyné nem engedte, hogy a leány megcsókolja.

— Ne csókold arczomat kicsikém, vendégem van, vendégem kedvéért bort ittam, — szólott a leányhoz.

A leány nem csókolta meg.

A társalkodónővel azonban összeecsókolóztak. Ugy találkoztak, mint régi ismerősök.

Lehóczkyné a leányt odavezette vendégéhez.

— Férjem helyett magam mutatom be: Porsovai Károlyt.

A leány arcán olyan különös rezgés futott végig, amit csak a legnagyobb benső öröm szokott előidézni.

Kezet akart csókolni Porsovai Károlynak.

Ez meglepetten rántotta vissza kezét, mi a leánynak láthatólag rosszul esett és nem tudott zavarában egy szót sem szólani. Csaknem sirásra fakadt.

Lehóczkyné segítette ki zavarából.

— Porsovai ur: Malcsák Emma kisasszony.

Ennyi volt a bemutató, de Porsovai Károlyt rendkívül meglepte a leány szépsége. Testvérei között ő volt az egyedüli, a ki sohasem járt a gyároshoz. Különös ellenszenvet érzett lelkében, midőn arról beszéltek apja és testvérei, a kik nem teltek be a gyáros dicséretével. A leányt megszólítani sem akarta. Szépségét látta, de nem akart vele bizalmasabban társalogni.

Helyette a háziasszony beszélt.

— Porsovai ur talán nem is tudja, hogy Emma bevégezte tanulását és mától fogva nagy-leány.

— Óh, Nelli néni, még nem vagyok az.

Porsovai Károly végre sem kerülhette ki,

hogy a leányhoz néhány kérdést ne intézzon. Távozni akart ugyan, de Lehóczkyné marasztotta.

— Talán bemutatóra jött? — kérde tőle.

— Igen. Tisztelkedni akartam. Ma délelőtt hagytam ott a nevelőintézetet, három napig még itt maradok, addig megnézzük a főváros nevezetességeit társalkodónőmmel, ki barátnője Nelli néninek. Három nap múlva apám ide érkezik, akkor haza megyünk.

— Hozzánk el fog menni? Apám örömmel venné látogatását.

— Mihelyt otthon leszek azonnal. Bármikor mentem haza, átmentünk mindjárt mindahárman, apám, nagyapám és én. Másnap Porsovai bácsi látogatott meg bennünket, a mit ritkán szokott tenni és eltiltott, hogy „urnak“ szólítsam.

— Ha majd haza jutok most már én is át-nézek.

— Szüleimnek nagy örömet szerzek ígéretével.

A leány ezt oly gyermekies őszinteséggel mondta, mely szelét vetette annak a hálados vonzalomnak, a melylyel apja, anyja a Porsovaiak iránt viseltettek, és a melynek ő gyermekkorától tanuja volt, a melyre őt magát is nevelték.

Malcsák Emma még alig töltött félétven tizenhat éven felül, már is meglátszott egész lényén, hogy egy kiváló, a megszokott szépségektől elütő alakká fejlődik.

Regék, mondák élnek nemzedékről nemzedékre azokban a völgyekben, a melyek egyikében ő is született, felnőtt. Az árvamegyei kunyhóknak szellemi kincsei ezek a mondák és regék, telve szépségekkel, ábrándokkal.

E mondákban foglaltatik ez az állítás:

„Tudta azt a királyfi, hogy Hófékérke nem rejtőzhetett máshová, mint a legnagyobb magyar hegyek közé, a hol télen is mezítláb jártak a leányok, kurta, zöldharasztal himzett fehér ingben, mert szegénységöktől nem tellett több. A hideg telekben sem veszté a leányok hófehér bőre a fehérségét, ezért jött közzéjük, hogy próbára tegye a királyfi szerelmét, felismeri-e közöttük.“

A mondák ott keletkeznek, a hol alapjuk valószínű forrásból táplálkozik. A Katalin-völgyén, hol Malcsák Pál gyára terült el, a szomszéd Rika völgyében feltűnő szépségek találhatók, ép úgy, mint lejjebb a gyetvai pásztorcserények, karamok között.

Vannak a földnek pontjai, mik különös szépségeket tárnak elénk: hegy, völgy, zuhatag, kristályfény, komor sziklák, csillogó kövek, szökellő vizsugarak, mind található, szemlélhető, élvezhető; megnyilva, kitárulva, hivogatva, csalogatva bennünket, hogy bámuljuk és csodáljuk őket mi emberek, a közönséges, mulékony szerves férgek.

Malcsák Emma magas volt már most is, tizenhat éves korában, magassága jóval felülcsapott a közepes nőknél. Hajlékony, karcsu gyermek remekül fejlődött nőies vállakkal. Homloka közép-magas, szeliden árnyékolva a dus növésű szőke hajtól. Szemei kékek s arczában legfeltűnőbb az a kicsiny, vízszintes vonalú száj, erős, meggypiros ajkakkal. Keskeny, sűrű fogainál csak bőre volt meglepően fehérebb és fénylőbb. A fogak fénye abba a homályba esett mellette, amit szín-ráhajlásnak nevezünk.

Fehér bőrén a vér keresztül lihegett.

Idegen körökben azt mondták róla:

„A legszebb tót leány.“

Porsovai Ádám mindig e szavakkal becézte:

„Gyönyörű magyar lányom.“

Emma gyermek volt szívében, s a mit a világról tudnak a nagyobb leányok, azokból mit sem tudott. Leányvilága akkor kezdődött, midőn a leánynevelő intézetből elkészönt, ami alig történt néhány órával ezelőtt.

Lehóczkyné ott állott előtte. A pokol utját az angyaloktól egy keskeny mesgye választja el és ez asszony szeméből, az ördög pislogott az angyalra.

XI.

A játék megkezdődik.

A leány távozáshoz készült. Lehóczkyné e szavakkal bocsájtotta el:

— Holnap hozzám jöttök ebédre, vendégeim lesztek egész nap.

Midőn eltávoztak, enyelegve fordult Porsovai Károlyhoz.

— Nos, mit szólasz a csipkemester leányához?

— Ritka szépségnek találtam, különben még gyermek.

— Gyermek! — kaczagott Lehóczkyné. — Egy tizenhat éves leány már nem gyermek s ez egy megtestesült szépség.

— De még iskolába járt.

— Bohó vagy, édes Károly. Az effajta szépségből hiányzik a lelki szépség, akárminő nevelést kap. Mint látod, felnőtt és kész; ha akad kérője, asszonynya lesz.

— Hogy érted ezt?

— Igen egyszerűen, barátom. Ez gazdag, még sem juthat be az uri társaságba. Az apja közönseges polgár, ezt is elveszi egy másik gazdag

közönséges polgár. Marad asszonynak, akinek nem nyílik tere arra sem, hogy megösmernék lelki szépségeit, haugyan birna ilyenekkel. Szerencsénkre, Magyarországon még tekintélye és jelentősége van e szónak: ur. Egy napidijas felesége és családja szívesebben látott vendég kisvárosi uri társaságban, mint egy gyárosé. Ugy-e igazam van? Te, az uri ember, elvehetnél ilyesféle leányt?

— Elvehetném; de örökös gát lenne előttem. Igazad van, Magyarországon még ezzel számolni kell.

— Holnapra téged is meghivlak.

— Aligha jöhetek el.

— El kell jönnöd. Meglásd, ez a leány, akit gyermeknek hiszel, kaczer is tud lenni.

— Ohó! Ez ujság! Itt leszek!

— És tudod-e, hogy ez igen érdekes leány?

— Semmi érdekességét nem tudom.

— Azt hallottam: az öreg ur igen furcsa értelemben veszi a háladatosságot.

— Miféle öreg ur?

— A te öreged.

Porsovai Károly elsápadt e szavakra.

— Csak várj egy kicsit, — folytatá Lehóczkyné — várj a haragoddal. Egy vén kertészné beszélt, de csak nekem, hogy mindennap ibolyát rakott a Malcsákné ablakába...

— Kornélia! — kiáltott föl szenvedélyesen az ifju — ne beszélj to ább apámról, csak ő róla ne! csak az ő nevét ne emlitsd! Iszonyu ember tudna az lenni.

— Hahaha! Ugyan mit tehetne velem, akihez nincsen semmi köze?

— De én szeretlek.

— Én nem?

Mindakettőnek igaza volt, csak az érzelmekben voltak a különbségek. Az ifju megrettenésé-

nek komoly okai voltak. Ha az ő apja csak azt tudná meg, hogy hol van ő most és szerelmében hova sülyedt, fiának ez alacsonyságát keményen megtorolná. Hátha még azt tudná meg, hogy fia képes oda betenni lábát, ahol egy védtelent akarnak befeketíteni a vendégség nyegleségeivel.

Lehóczkynének azonban sikerült a támadt felleget eloszlatni és másnapra tüzték az „ujdon-ság” megtekintését.

Porsovai Károly távozott; Ladnai Benő pedig megérkezett. A szép asszony az utóbbit sem fogadta kevesebb melegséggel, mint az előbbit.

Ladnai Benjámin, amint az ügyvéd neve az anyakönyvbe van bevezetve, egyike volt a főváros amaz ügyvédeknek, kik vidéki ösmeretségeket felhasználva, leginkább ezeknek a pereit folytatják, azoknak birtokkölsönöket eszközölnek, homályos tőzsdei megbízásokból élnek.

Ez ügyvédeknek egy része a felszínen tartja magát, bizva valami különös eshetőségbe, képzelt, egykor beteljesedhető véletlenbe, mely hágcsóul szolgálhat reményeiknek. Az előkelőség mázát kendőzik magukra míg fiatalok, vagy legalább míg nem kezdenek vénülni. Ez a korszak a küzdés korszaka életökben. Nem egyszer követnek el olyan dolgot, miért a büntető törvénnyel gyúlhetne meg a bajuk; de simák és hajlékonyak. A társadalom idomitott kigyói.

Az ügyvéd a szebb emberek közé tartozott, a nők legalább úgy nyilatkoztak róla. Apró, bentülő szürke szemei, hegyes álla, melyet a még hegyesebb szakáll fedett, érdekessé tették a nők előtt.

A Lehóczky házaspár egyesülésénél ő is közreműködött. Állítólag ő hívta volna fel Lehóczky figyelmét arra, hogy nősüljön meg.

— Ön beteges ember és e derék hölgyben hű ápolót nyer — mondotta neki.

Az esküvőjükön aztán mint tanu is szerepelt.

Mondhatnók, hogy ez ösmeretség alapján tegezte Lehóczkynét, épugy, mint Porsovai Károly, azonban férje előtt nagyságosnak szólitotta.

Porsovai Károly szerette Lehóczkynét és nem tudott tőle megválni. Ladnai Benő nem szerette ezt az asszonyt, de ragaszkodott hozzá mély, engedelmes alázattal. Az ő jövője Lehóczkyné volt.

Lehóczkyné gyűlölt minden Porsovait, de Károlyhoz ragaszkodott. Ladnait igazán szerette. Lehóczkyné szerelme a számítás és a csók volt.

Akkor este Ladnai náluk vacsorált.

— Kedves meglepetést szerzek számotokra, Mihály, — szólott férjéhez. — Azt hiszem vendégeink is jól fognak mulatni.

— Mi lesz az?

— Malcsák Emma itt volt nálunk, társalkodónőjével, kit én ajánlottam anyjának és holnap délután ismét eljönnek. Azt hiszem, itthon maradsz?

— Mindenesetre itthon maradok, ha már másodszor jönnek hozzánk.

— Érdekes estét terveztünk s mi magunk leszünk az érdekesek.

— Én aligha leszek valami érdekes.

— Ne érts félre. Jelmezes este lesz. A férfiak felöltöznek vadászruhába; mi pedig a rikavölgyi parasztnők ruhájába. Te még ugy sem láttad. Ha ott vagyunk, mindig az erdőt járod, látnád csak milyenek ott a nők!

— Néha találkoztam velök, semmi különöset sem láttam rajtuk.

— Mert az nem feltűnő ott; de estén pompás. Felöltözünk virágos halina bekecsbe, rövid,

térden felül érő fehér szoknyába; vastag, fehér pamut, kurta harisnyát huzunk, piros sarut kötünk!

— A férfiak kik lesznek?

— Ugyan! csak nem hivunk idegeneket. Rajtad és az ügyvéd uron kívül a szomszéd: Porsovai Károly.

Lehóczky Mihály letette a kezében tartott ezüst villát és csendesesen megjegyezte:

— Malcsák Emma is átöltöznék?

— Miért ne. Ha nagyanyjának ez volt a rendes ruházkodása, ő sem röstelli, sőt örülni fog, ahogy társalkodónője tudatta velem.

— Ne feledd, Kornélia, ő nem a mi leányunk...

Mióta Lehóczky Mihály megnősült, ez volt első figyelmeztető szava nejéhez. Aligha meg nem bánta ezt is, annyira sietett az ebéd utáni kézcsoókkal.

Országos Széchényi Könyvtár

XII.

Nem sikerült játék.

Mit akart Lehóczkyné a jelmezes házi mulatsággal, május utólján, azt a résztvevők közül senkisémet sejtette.

— Egyszerű ötlet, — mondták a többiek, — amely jó mulatsággal végződhetik.

Mind a két férfi-vendég pontosan érkezett, a férfi szerepek már ki voltak osztva: Lehóczky Mihály zongorázik, Ladnai Benő fuvolázik, amihhez kitünően ért; Porsovai Károly pedig táncolni fogja a gyűrütánczot, ahol a legény az összefogott hölgykarok gyűrűjén belől tánczolja a *havasi szálas-t*, mely abból áll, hogy a legénynek

minden nővel táncolni kell és mindtől kap jutalmul egy-egy csókot.

A felsőmagyarországi paraszttáncz így válik szalonképessé, csak odaillő és odavaló szereplők kellenek hozzá.

És milyen finom anyag lesz ez a nagyvárosi férfigpletykára, kihagyva a pletykából a házi urnőt, ki szellemes ötletével ezt megszerezte.

A szobaleány a nővendégeket jelentette be. Lehóczkyné elébök futott, e szavakkal hagyva ott a férfiakat :

— Most már én is felöltözöm.

A két vendég rikavölgyi jelmezét hosszú köpönyeg takarta és a bérkocsisnak, ki ott volt a kapu előtt míg vissza jönnek, fogalma sem volt a jelmezes mulatságról.

Midőn Lehóczkyné is felöltözött, Malcsák Emma, kit egyedül takart még köpönyeg, a nők előtt is félve kérdezte :

— Kik lesznek a teremben, Nelli néni?

— Ne félj, kis bohó, csak Porsovai Károly lesz, senki más.

— És nem fog ezért anyám megharagudni?

— Óh, hisz ezt a kis csintalanságot eltagadhatjuk.

— Én nem tagadhatok el semmit.

Lehóczkyné összevonta szemöldökét.

— Légy nyugodt, — mondta, — kérdeni sem fogja.

— De míg bemegyünk, nem vetem le köpönyegem.

Még erősebben beburkolódzott. A köpönyeg vékony selyem volt, mégis oly melegnek érezte.

A három férfiú már várt rájuk. Lehóczky

zongorázott, Ladnai fuvolázott, Porsovai Károly vadászköntösén a tölgyfagombot simogatta.

A teremajtó kinyillott. Legelőbb Lehóczkyné lépett be s férjének úgy tetszett, hogy a rikavölgyi öltözetet ő már látta valamikor legénykorában, valami csapszék álarczos bálján.

Hanem a társalkodónő alaposan elrontotta a hatást. Az időkben jól előre haladt kisasszony hijával volt minden női kecsnek.

Ugy hatott, mint a hideg víz s a két ifjabb férfi szeme, forróbb hatásra várt.

Az ott állott a terem ajtóban. Köpönyegjébe takarózva, mint egy szobor, halványan, megijedve.

Lehóczkyné odaszaladt a tétovázó leányhoz s megfogta köpönyegje szélét.

— Dobd el, kicsikém!

Emma még erősebben magához szoritotta.

— Nem vethetem le.

Lehóczkyné vörösebb lett az indulattól, mint valaha.

— És miért nem jöhetsz közénk?

— Mert Nelli néni azt mondta, csak Porsovai Károly ur lesz itt, pedig többen is vannak férfiak. Szégyenlem.

Lehóczkyné nevetett mérgében.

— Nem jön közénk! Szégyenli! Ugyan Porsovai ur, bátorítsa.

Kaczagott a könnyezésig.

A férfiak átlátták, hogy a játék nem sikerült, Porsovai Károly odament a leányhoz s megszólította:

— De nem neheztel reánk, édes Emma?

— Önre nem szabad neheztelnem.

— Ugyan miért volnék én kivétel?

— Mert kicsinykorom óta imádkoznom kel-

lett önökért minden reggel. Akkor még nem tudtam, hogy miért kell önökért imádkoznom, most már tudom és naponként kétszer imádkozom.

Porsovai Károly méltatlan volt nevéhez, midőn a leánynak elmondott szép szavaira ilyen kérdést intézett hozzá :

— Talán csak tréfál?

— Önnel azt sem szabad tennem.

— Ki tiltaná?

— Szüleim.

— Ha csakugyan úgy van, arra kérem: ne mondja el szüleinek ezt a jelenetet.

— Engedelmeskedem.

— Három nap múlva magam megköszönöm.

— Nagy szerencsénknek tartjuk látogatását.

— Most mit fog tenni?

— Haza megyek.

— Lekísérhetem kocsijáig?

— Jöjjön kérem, köszönettel fogadom.

Lehóczky Mihály ekkorra eltávozott a terebről. Emma köszönt s Lehóczkyné megcsókolta.

— Nem haragszol reám? — kérdezte tőle.

— Oh Nelli néni, azt sem tudom, mi a harag, bocsásson meg, hogy elrontottam a mulatságot.

Lehóczkyné kocsijához sem kísérte őket. A párbeszédet, amelyet Porsovai Károly folytatott vele, hallotta, csintalanul hunyorított szemeivel Ladnai Benőre.

— Ezek aligha barátságba nem lépnek egymással.

— Milyen makacs tud lenni ez a tót rucza, — felelte Ladnai.

Porsovai Károly visszajött, ő is hangosan kaczagott.

— A kisasszony nagyon szemérmes, azt hittem imádkozni fog, úgy beszélt az irányomban tanusítandó tiszteletről. Megigérttem, hogy elmegyek hozzájuk. Udvarolni fogok neki, legalább ezzel is telnek a felvidéki unalmas napok.

— Szeresse el, — mondta Lehóczkyné, — nagyon könnyen megy.

Ezen a megjegyzésen mind a hárman nevettek.

Malcsák Emmának ez volt az első napja leány életében. Nem gondolt semmi rosszat és nem tudta megsemmi itélni, hogy Lehóczkynének mi szándéka volt a jelmezes estével. Szívvilága még csak apját, anyját fogadta be és a hálát a Porsovaiak iránt, akik anyjához jók voltak.

— Égesse el, kérem, ezeket a ruhadarabokat, — mondta társalkodónéjának, mikor hazahívték. — Megigérttem, hogy erről nem szólok anyámnak és a szavamat megtartom.

A társalkodónő szót fogadott; pedig a ruhákat a leánynak összegyűjtött zsebpénzéből készítették.

Mikor apja érte jött és magukra maradtak, megkérte, hogy a társalkodónőt ne vigyék haza, ő neki arra nincs szüksége.

Apja röviden intézte el leánya kérését. A társalkodónő feltételei között egy havi felmondás volt kikötve az egy évi kötelezettségben. A derék hölgy két napot töltött Emmával, és Malcsák Pál a két napra, két egész évi fizetéssel díjazta.

Rendkívül meg volt elégedve leánya óhajtsáival, és magában mondogatá:

— Emmának igaza van. Minek ő mellé társalkodónő? Beszélhet otthon maga is az anyjával, ha kisebb korában tudott, az iskolában csak nem felejtett.

XIII.

A játék ismét nem sikerül.

Porsovai Károly az Emmának megígért időben, először gyermekkorá óta, meglátogatta Malcsák Pálékat.

Váratlanul érkezett. Még az öreg Porsovai sem tudott felőle. Malcsák Pál éppen nem várt vendéget, ott volt a munkások között, intézkedve némely gépjavításokról.

Porsovai Károly felkereste a gyárban. A bemutatkozás után néhány észrevételt tett egyes gépekre, melyek hiányával voltak a legujabban feltalált alkalmas ujitásoknak. Mint jeles mérnök, életrevaló eszméket hozott fel, a gyár berendezésénél észlelhető hiányokról.

Malcsák Pál a haladás embere volt: észrevette a megjegyzések igazságát. A Katalin-völgyből ezelőtt egy évvel keskeny vágányu, hegyi vasutat építtetett az alig nyolcz kilométernyire fekvő fővonalhoz s megígérte Porsovai Károlynak, hogy megjegyzéseit először is itt valósítja meg,

Gyárát a hegyilakók elnevezték „*kenyér-műhely*“-nek, és ezen a tájon megszűnt a kívándorlás. A gyár legnagyobb kiterjedésében hajlitott butor készítésére volt berendezve. A leányok, asszonyok a csipkekészítést végezték: horgoltak, szőttek, kötöttek, motolláltak. A czérnák is itt készültek, ezernyi orsó berregett a gépházban: sodorták, eregették a fonalat.

A gyárnak minden zugában pezsgett az élet. A legnagyobb teremben ötven nő foglalkozott a himzéssel. Asztal-, ágy-, szekrényterítőket-, divánpárnákat, kerevet-takarókat himeztek: arany, ezüst, selyem, czérna, gyapju, gyapot, csalánszálakkal. E himzések híresekké váltak s gazdag palotákba

jutottak el. A czégértáblán többféle érdemérmek mutatták az ügyesség és a jó munka elismerését. A munkások fehér buza-kenyeret, hust ettek. Az ikricza-termelés kiszorult a mostoha talajból, kiszorította a csipke, a butor, a himzés. Ötszáznál többen dolgoztak a gyárban, melynek három kisebb és két nagy kéménye meredezett a fehér égerfák lombjai fölé.

A gyáros egészen elhizott emberré vált, ropant lábakkal. A szerencse, a mely lépten-nyomon kísérte, a boldogságot vonta uszályául. Családi élete tiszta volt, mint a templom kelyhe s templomának nagyszámu hivei munkások voltak.

A gyárban külön pipázó-terem volt a munkások részére, akik ott is étkeztek. A gyárban, az udvaron csak egy ember pipázott, aki felül állott a tilalmon: apja, az öreg Malcsák András.

Felesége szépült az elmúlt tizenhét év alatt, mit asszonyságában töltött el.

Egyetlen unokáját, Emmát, nagyapja elnevezte: *kis lány*-nak. Apja, anyja megszokta az elnevezést s leányukat otthon mindig e névvel szólították.

E munkás, boldog családot és a kenyér-műhelyt látogatta meg Porsovai Károly, a művelt ember, a törvényhozónak készülő ur.

A gyár művezetője két, fiatal tapasztalt iparos volt: egyik a Malcsák Pálné testvérje, az egykori hegedős gyermek; a másik az, kinek apját a füredi vásárban agyonütötték.

Ha bárki jelent volna meg a gyárban, nem okozhatott volna olyan örömet a családnak, mint valamelyik Porsovai megjelenése. És Porsovai Károly, a rendkívüli előzékenység után, a miben részesült, kijelentette előttük, hogy ezután minden-nap ellátogat hozzájuk.

Malcsákéknak jól estek e szavak és örömkelt a látogatásokban. A gyárban el volt foglalva mindenki. Malcsákné maga ellenőrizte az üzleti könyveléseket, csak még Emmának nem volt kiosztva a kötelessége s így Porsovai Károly minden nap tölthetett egy pár órát vele.

Emma valódi tisztelettel hallgatta szavait. Ha bókot mondott: elhitte; ha közönséges dolgokról beszélt, előtte az is nagynak tűnt fel.

Akit komolyan tisztelünk, az mindig nagyobb egy fejjel előttünk, mint amilyen. Malcsákné az Emma nevelésénél tévedt, mikor a Porsovaiak iránt való tiszteletet leányába is beleoltotta.

A leány nem tartozik szülein kívül tisztelni senkit, ha az férfi és legény. Állapotával, nemével, fölötte áll a férfiaknak, kik hálát, tiszteletet, a leányokkal szemben azonnal a maguk javára aknáznak ki a csábítás művészetében.

A leány-kor himes mező és ez a kor visszavarázsolhatatlan. A bimbó egyszer fakad, a rózsa egyszer nyílik. Ez *egyszer*-ben rejlik a nagyság. A leány a maga idejében királyné s királyát csak szíve oltárában leli fel.

Emma azt hitte: egy Porsovai csak nemes lehet.

Többször voltak magukban. A leány szépsége, sok szép tulajdonsága, csaknem meghódították Porsovai Károlyt s érezte, hogy szíve is kezd vele foglalkozni.

Elhatározta, hogy sietni fog.

Most is ketten voltak. A leány egy tüpárnát himezett. A párna bársony szövetébe két betű készült, ékes hajlásokkal.

— Kinek készíti ezt, Emma.

— Anyámnak, születésnapjára.

Oda tette kezét a leány vállára és így szólt:

— Emma, gyer, ülj le mellém.

A leány letette a himzést, sápadtan állott fel a különös megszólításra.

— Emma, végtelenül szeretlek.

Az nem felelt; hanem könyezett.

— Emma, imádlak.

— Óh, ne mondja azt, szólt sirva a leány — önnek nem szabad engem szeretnie. Önre nagy jövő vár. Minek tanít szeretni? Erre már anyám tanított. Minek kér, hogy szeressem, hiszen szerettem mindig.

— Én szerelmemet adom neked, s add nekem érte cserébe magadét.

— Egész életem az öné...

A leány kezeivel eltakarta arczát. Nem tudta azt sem, hogy valóban mi a szerelem. A tisztelet rabjává tette az előtte álló férfinak.

Porsovai Károly az ablakhoz ment, mint Lehóczkyné szokta tenni és annyit mondott magában:

— Ez könnyen megy.

A leány nem birt érzelmeivel s felkiáltott:

— Károly! szeret ön igazán?

— Feleségemül veszek.

Ez komoly hangon volt mondva. Emma felsikoltott rá.

— Megyek, mondá Porsovai Károly, megfogva a leány kezét, — estére, tíz óra után sötét van. Szüleid korán fekszenek le. A gyárból nem jön ki senki, az éjjeli munkások később mennek haza. Emma! végy magadra fekete köpönyeget. Jőjj ki a kerítéshez. Ott leszel?

— Ott leszek.

Megcsókolta a leányt s távozott.

— Ez sikerül, — beszélgetett az uton, — megtudom, kijön-e; s ha kijön?... Eh! a jövő

télen is lesz jelmezös est, s ha képviselő leszek, ezt a szeretőmet bizonyosan megirigylik. Kívánságom egy kissé elhibázott: de tudnom kell, mire képes.

Köpenyébe takarózva, este ott várt a gyárkerítés mögött.

A völgyre barna sötétség feküdt. A sötétben láthatók voltak a gyár kéményeiből kiszóródó tűzszikrák, mintha pásztás tüzeső hullana a kémények nyakába. A gyárnak ablakai ki voltak nyitva, kihallatszott, amint dalolták a munkások:

«Fecske veri szárnyával a vizet.»

A kapu felé nézett s indulatai fellobogtak.

A kapu előtt egy sötét alak árnya huzódott el. Arra tért ő feléje. Tehát ő, a szerencsés nőhódító, nem csalatkozhatik. Maga sem tudta megmagyarázni, miért idézte elő ezt az éjjeli találkozást. Szívesen látott vendég odabent is, ott is győzhet. Tigrissé vált, amely meglapulva, méltóságos nyugalomban lesi a perczet, mikor áldozatát megrohanja. Az alak közeledett. Ölelésre tárta karjait.

— Jó estvét, Károly uraság! — köszönté egy erős férfihang.

XIV.

A gyár működése és Porsovai Ádám.

Az öreg Malcsák András volt, ki minden éjjel többször körülkerülte a gyárat.

Porsovai Károlyban meghült a vér a köszöntésre. Az öreg ember megjelenésétől meglepetten válaszolt:

— Jó estét, András bácsi, a kéményeket bámultam, megyek a Rikára.

Kezet szoritva az öreggel, elindult; de a gyáron túl egy kerülőt téve, hazafelé vette útját s szobájába zárkózott.

Az öreg Malcsák körülkerülte a gyárat, midőn a kapuhoz visszaérkezett, egy másik köpenyeges alakkal találkozott, ki félénken tekintgetett szét a sötétben.

— Te vagy az, kis lány!?!... Gyer angyalom a szobádba. Harmatos a fü, meghülnek kis lábaid.

Az öreg senkinek sem szólt a találkozásokról. Unokája arcát másnap reggel megsimogatta s látva annak izgatottságát, megvigasztalá:

— Ne szomorkodj, kis lány! Nagyapád nem árulkodik.

Emma nyakába borult az öregnek s összecsókolgatta ábrázatát.

— Mikor annyira szeretem — mondá nagyapjának.

— Szeress kis leányom. Fiatal vagy, tied az élet, legyen a tied szép öröme is.

Porsovai Károly harmadnapra újra látogatást tett náluk.

Szóba került a jövő képviselőválasztás. Malcsák Pál felszólította, ne menjen máshová.

Visszautasította az ajánlatot, azt mondván a gyárosnak:

— Az ön gyára csodákat művel a vidéken. Ellenállhatatlanul terjeszti a magyarságot. A multkor azt mondta ön nekem: tanult tőlem; én megtanultam itt és e tanuságot felhasználok, ha a politikai pályára lépek.

Malcsák Pál szerényen visszahúzódott a dicsérő szavak elől. Sokszor hallott már ő efféléket.

— A gyár rendszerének érdeme az. Gyárunk

kicsiny volt; de az első nap tisztába voltam azzal, hogy miként tudnak tanítani az érzéketlen vas, fa, rongydarabok. Műhelyeimben a szerszámokról, a készítmények részleteiről magyar neveket tanultak munkásaim. Sok fáradságunkba került ez, nemzeti iparunk tisztessége a kézműves szerszámok magyar nevének a tudása. Sajnos, de ez a szabály Magyarországnak kevés műhelyében, kevés gyárába van alkalmazva. A sárréti gulyás, a székely ember fia idegen nyelven tanulja a mesterségéhez való szerszámneveket. Az ipariskolákban ezt nem tanítják. A kormány azt hitte: lámpást gyújtott az ipariskolákkal a magyar társadalom egyik osztályának; mondhatom a lámpás rosszul világít. Ezelőtt tizenhét évvel kezdtem, s két nemzedéket neveltem én ezzel magyarrá a Rika körül!

— Igaza van, ezt tanultam én öntől, és most egyidőre, elbucsuzom.

Az egész család kérte, Emma kivételével, ki szédülni érzi fejét, hogy látogasson el máskor is hozzájuk.

— Holnapután utazom Nagy-Kocsérra, mikor jövök el ismét, azt meghatározni nem tudom, de eljövök, ezt az emléket pedig itt hagyom.

Arczképét adta át Porsovainénak.

— Mi is adunk, — mondá Malcsákné, és négy arczképet adott át: férjéét, magáét, ipáét, leányáét.

Porsovai Károly elbuczuzott tőlük, Emmától e szavakkal vált meg:

— Emlékezzék reám.

Mindenki úgy érezte, mintha a látogatás valami hidegséget hagyott volna maga után. A távozás olyan szomorúnak tűnt fel előttük.

Az arczképet Malcsákné oda akarta tenni a

Porsovai fiuk arczképei sorába; az öreg Malcsák azonban azt mondá:

— Adjuk Emmának, ő jobban megőrzi.

Másnap újra megcsókolgatta nagyapját s megköszönte figyelmét.

— Szomorú vagy, kis lány?

— Oh nagyapám, hogyan volnék az. Hiszen ő nem szeret...

Porsovai Károly még csak ezek után tudatta apjával, hogy képviselő akar lenni. Apja alighanem sejtette szándékát, és azt mondta fiának:

— Beszélgessünk e felől egy keveset.

Porsovai Ádámmal mindenről érdemes volt beszélgetni. Sokat tudott, sokat gondolkodott. Okoskodásának alapja, megtisztult öntudatában mozgott. Öntudata annyira fölemelte, hogy a nemzetnek minden tagját embernek, testvérének tekinté. A jogok igaz megosztásának volt feltétlen híve s így, sok dolgot másképp ítelt meg, mint ahogy azt a politikai felfogások sugalták.

Hatvanöt éves ember volt már. Ez az idő elegendő arra, hogy egy nagyeszű ember tiszta fogalmakat alkosson magának a politikai igazságról. Porsovai Ádám nagy esze a tapasztalatok köszörműve között metszően élessé fejlődött. A tisztult fogalmak heves tüze uralta lelkét, agyát, szívéét. Imádta a magyar hazát, de nem képletesen, hanem a koldustól a biborosig vératyafinak tartott abban mindenkit. Szerette az urat, ő maga is az volt, az értelmiséget, a népet, s ez utóbbit tartotta a nemzet erejének, szívének, amazz agyának, vezérének.

Sokszor nevetett, midőn a népről beszéltek előtte s így beszélt:

— A nép, saját sorsának a kovácsa Magyar-

országban, a nép már kétszer viselte magát korszakalkotólag.

Egy politikai pályára készülő ember előtt mindig jó, ha az apa elmondja nézeteit. A tapasztalattal előnyben van és ebből sokszor kihalászhatók olyan igazságok, a melyeket csak később tudna meg.

Fiának ezeket mondta az öreg Porsovai:

— Tisztázzuk az eszméket. Te képviselő akarsz lenni; kérdem mit csinálsz ott? Dolgozni akarsz, azt mondd? Ha dolgozol, egyike leszel azoknak, akik napibéröket igyekeznek megszolgálni. Ujításokat kíván kormányzásunk szerkezete már is, midőn még be sincs végezve és csonkán működik. Viszel eszméket? Rajta leszel, hogy a szerkezet végre egész legyen? A pártok nem viselnek semmi felelősséget, ki vonhatná őket felelősségre? Ezek nem nagyon óhajtják a kormányzó kerék befejezését, melynek talpa maga a nép s küllői: a közigazgatás, a biráskodás, a hadsereg, az ipar, a kereskedelem, a sajtó, a mezőgazdaság, a törvényhozás, a költészet, a bányászat, az oktatásügy. Eddig van. Számítsd össze: ez tizenegy küllő. A kerékből e szerint hiányzik: egy. A keréagyra fekszenek a küllők. Minden nyomás, minden zökkenés odafeszül. A kerékagyat alkotja maga a nemzet, ez emeli a tengelyt: az államegységet. A századok elmúltak: a magyar kerékagy még csak nyikorog, s ott tátong rajta egy lyuk, a tizenkettedik küllő részére üresen. A kerék forgása a lyuk miatt nem szabályos kör...

Károly fia közbeszólott:

— De kérem apámat, tudom, hogy mit ért a hiányzó küllő említésével, ez meg van: a legméltányosabb alapra fektetve.

— Méltányosság! (Ugyan fiam.) Hát a nem-

zet tagjait méltányosság szerint kell törvényekkel elhalmozni, nem jog szerint?!

Porsovai Ádám különös nyomatékkal mondta el ez utóbbi szavait. Az öreg ember nyírott bajuszával, tüzes szemeivel, kopasz homlokával olyan volt e pillanatban, mint egy próféta, kinek nagy lelke a multak dicsőségében meglátja a hiányt, és a jövő igazsága, jósszemei előtt elterül.

XV.

N e m t e l e n .

Felemelte kezeit és magasabb hangon folytatá :

„Az 1847—48-iki országgyűlés méltóságos volt: törvényhozásunk ekkor vesztette el közép-kori jellegét. Az eszmény, az igazság győzött ellenállhatatlanul. Évszázadok munkái semmisültek meg egy percz alatt és e pillanat talán nagyobb volt azoknál a századoknál, a melyek elmultak, mert benne volt az ember, a lángoló hon-szerelem s felette állott az Isten !

Magyar, német, tót, szerb, oláh, horvát, örmény és mindazok, kik e szép haza területén laktak, mindnyájan érezték e határozat nagyságát, buta volt, ki meg nem értette; rossz, kinek lelke nem hevült.

Az 1847—48-iki törvényhozás törölte el s jobbagyságot és ez volt történelmünk legdicsőbb napja. Egy sóhaj is keserű, hát milliók százado, szolgaságának jajveszékelése.

Ott voltam én is, fiam. Sohasem éreztem magamat olyan nagynak, mint azon a napon-mikor e törvényt megszavaztuk. Azonban úgy éreztem később, hogy iszonyu tévedést követtünk el. Meggyújtottuk a tüzet és nem adtunk rá mó

dot, hogy az ország kazánjában felhasználjuk. Szabaddá tettük az embert; de szárnyát kiteptük. Az a roppant erő, mi a nemzetben él, nem működhetik ma sem együtt. Ezelőtt négy rend volt hazánkban is, mind a négy nemes rend. Ezeké volt minden jog. A valódi népet „nemtelen“-nek nevezték törvényeink is. Mily ocsmány szó!

Mi eltöröltük a jobbágyságot, behoztuk a törvény előtt való egyenlőséget. De a népképviselői törvény alkotásával újra különválasztottuk a nemzet testét: a sokszorosán nagyobb részt megcsináltuk újabb kiadásu „nép“-nek, jogtalan-nak; a kisebb részt beosztottuk jogosoknak, és alakult egy új rend: a választók rendje. Egy darab ócskaság a középkorból. A mi működésünk boglárja ezzel kakastollá vált.

Milyen szép lett volna az, fiam, ha azon a napon kimondjuk hazánk nagykoru férfilakosaira a politikai egyenlőséget is. Egy évszázaddal előztük volna meg szomszédainkat. Ugy tettük volna, mint a sas, mely pihés kölykei fejét az első reggelen a nap felé fordítja, s azok, alkonyatig a napba néznek. Szemök hozzászokik a fényhez, a világossághoz.

Mi nem mertünk a napba nézni. Ez hiba volt. Akárhogyan ítéljük meg azokat a napokat, e tévedést sohasem törölhetjük le róla.

Vannak tétovázó elmék, a kik védik e hibáinkat és azt állítják: a népnek idő kell, hogy jogokkal tudjon bánni.

Gyermekek beszéd az!

A népképviselői törvény megszavazása után másnap otthagytam a politikát örökre. Elmentem karddal napszámos munkát végezni s ekkor győzöttem meg igazán tévedésünkről.

Óh, ha ott lettél volna, fiam!

Megtanultad volna a nagyságot bámulni azokban, a kikhez mi önzők valánk. Láttad volna a hősöket tüzszemeikkel, villogó kardjaikkal lelkesülten rohanni. . . öntudatlanul. Küzdve talán azért, a mit magunk vettünk el tőlük: vértestvéreinktől, a néptől, a szegények fiaitól.

Fájdalmasan érintett politikai ébredésem. Ha mi kis emberek, azokban a nagy időkben, nem követjük el e káros tévedést, melylyel nemzetünk öntudatossága ki tudja mennyi időre esett vissza, az 1867-iki törvényhozás a kisebb napokban helyesebb alapon kezdte volna meg államunk kiépítését s ma, tiszta erkölcsökben fényeskednék társadalmunk.

Magyarországnak rendkívüli a helyzete. Hajdan őre volt nyugotnak fegyverrel, ma a fegyver mellé tanulás kell! Az ide vezető utat csak egyesült erővel, egyenlő jogokkal lehet megtenni.

Együtt kellett volna nevelni a népet a politikai egyenlőséggel. Ez kiegyenlített volna mindent, mi a múlt hibája volt. Nekünk olyanná kell nevelni hazánk népét, hol mindenki szükségesnek képzei magát; a nemzet szerves részének, melytől elszakadni nem óhajt, nem bir. Egy tömör testté kell válnunk, melyen seholsem fedezhetők fel repedések.

Ma már dolgoznunk kell. A munka hőseinek a napjai következnek. Ezt is megszokjuk és nem maradunk el. A népnek minden tagja dolgozik. Nem helyes, hogy csak a kenyérben legyen az érdem jutalma.

Mi volna a jövő feladat? Egygyé olvasztani a jogegyenlőséggel a nemzetet.

Ugy sejtem, a te politikai pályád is tévesztett irányban indul. Dolgozni fogsz, törvényeket hoztok, a minek tizedrészét sem tartják meg. A

te pályád politikai kenyérkereset lesz: előkelő helyzet biztosítása, tekintélyszerzés, elősmert magas állás. Tudod-e, mi a sorsa az ilyen politikusoknak? Fiatal vagy. Reményeidtől nem látsz tisztán.

Becsülettel dolgoztál: becsülettel kifizetnek. Mi marad utánad emlékül? A fizetésedről felvett nyugták. Mi lesz a jövőd? A feledés. Érdemesnek tartod, hogy ezért a politikai pályára lépj? Mindezek bekövetkezhetnek bármilyen polgári foglalkozásban.

A politikai pályát fenn kell tartani legnagyobb tehetségeink és a fenkölt gondolkodásuak részére: hogy az odajutás egyértelmű legyen a legnagyobb kitüntetéssel. Helyet kell engedni annak, ki arra érdemes, akik tiszták, mint a frissen esett hó, önzetlenek, mint Rákóczi Ferencz és Bercsényi Miklós volt. És eszmék nélkül e pályára lépni, hiba.

A rendi alkotmány eltörlése nem egyszerű tény volt, talán nem is eszme. Az embernek két karra, a madárnak két szárnyra van szüksége, anélkül nem egész. A rendi alkotmány egy nagy, éhes száj volt; odvas fogait kitördelte a közszellem, nyelvének nem hitt már senki. Evett örökké és felfalt mindent. Az egy iszonyu hiba, bűn volt: eltörlése szerencse, áldás. A törvények, amelyeket az a kor hozott, mind kivesztek. Utoljára nálunk megemberelte magát, mint a haldokló s eszébe jutottak bűnei. Meg kellett halnia. Halála öröm volt a népeknek.

Mi, az ujak sem jól kezdtük. Unokáink törpéknek fognak tartani s én elősmerem, hogy kicsiny voltam.

Azt az egy hiányzó küllőt, aki beilleszti alkotmányunk keretébe, az lesz a nagy.

A halálbüntetést el kell törölni. Nincs olyan undok bűntény, minek a börtön hatásosabb gyöt-

relme ne lenne, mint a halál. A halálbüntetést egyetlen bűnnek a megtorlására szabad alkalmazni az igazságban : a honárulásra.

És a törvények hozásához minden ember hozzászólhasson az egy szavazatával. A magyar nép tud szeretni, igazán, és a ki ezt tudja, az megbizhatja igaz jogainak gyakorlásával is.

A mai nappal végkép elbucsuzom a politikától. Saját fiaim sem értenek velem egyet, mit fiaikban, unokáikban újra fellelhetnének.

Te pedig, fiam, ha képviselő leszel, beszéld el, miként gondolkozott egy öreg törvényhozó, aki zsémbelődéssel tölti napjait. Találsz sokakat, akik igazat adnak majd Porsovai Ádámnak.“

XVI.

A nagy-kocséri választókerület.

Kevés vártatva újra megszólalt az öreg :

— Meg sem kérdeztem tőled, melyik párt-hoz tartozol majd, ha az országgyűlésbe jutsz.

— Egyik párthoz sem, pártonkívüli leszek.

— Határozottan rosszalom. Kis ember vagy még te ahhoz, hogy a pártok egyikét se találd olyannak, amelynek soraiban büszkeséggel helyet foglaljon egy olyan ifju, mint te vagy. Amit én elmondtam előtted, az nem elítélése e kornak, de megbirálása.

— Meggyőződésemm így találja a legjobbnak.

— Szóltam már működésekről, tovább ezzel nem untatlak. Nem akadályozlak utadban, szerető apád leszek mindenkoron.

Fia, apja kezéhez nyult s reá hajtotta homlokát.

— Tudom, hogy te a legjobb apa vagy a világon.

— Hol lépsz fel képviselőjelöltnek?

— Nagy-Kocséron.

— Vannak ott ösmerőseid?

— Sokan vannak és megválasztásomat biztosnak mondják.

— Nagy-Kocsér maga választ?

— Nem. A választókerület a székhelyen kívül három kisebb faluból: Bede, Mirhó, Gátasból áll. Nagy-Kocsér maga is sokat vár a képviselőjétől: vizsszabályozást, kaszárnnyát államköltéségen s számtalan apró dolgokat, miket mind meg kell ígérnünk.

— És te megigéred?

— Hogyne ígérném, részben ettől függ a győzelem.

— Teljesithetők ez ígéretek?

— Nem mindenben, s amit be nem válthatunk, azt újra ígérjük. Mindezekon kívül ott van még két jeles kortes, akikkel tisztába kell jönnöm.

— Kalmárnézetek között elvhü férfiak.

— De nagybefolyásu emberek és jobbra vagy balra mindig rendelkeznek kétszáz szavazóval. Az egyik Réz László, a másik Csik Sándor s pártjuk mindig van.

— Követik őket?

— Hiven követik. Ha valaki cserbenhagyja őket, a választás után rá kiabálják: „Te eltagadó. Tarkalelkü stb.” Kikötni velük senkisémer. Nagy erejü emberek. Beperelni sem merik: mert a bírókat ők választatták megyei, városi képviselőknék s azt hiszik, ezek lekötelezettjeik. Ezek fogják a pártot szervezni. Ők fogadják a muzsikusokat; gondoskodnak borról, sajtról, hus-

ról, kenyérről, pálinkáról, szivarokról s ők lesznek a párt erszényei.

— Itt Kristyón hajdina-kása mellett választ a nép, azt is otthon főzi sajátjából.

— Réz László és Csik Sándor fog intézkedni mindenről. Én csak a tollakat, zászlókat rendelem meg.

— Itt Kristyón egy zászlója van a kerületnek és hetvenkét faluja. A zászlót ott őrzik a városházánál a választás napjáig. Ha több párt van, mindnek egy zászlója van. A választók toll helyett hárs- vagy cserleveleket tűznek kalapjukhoz, mit az erdők fáiról szednek. A megbízó levél még sem értéktelenebb.

— Nagy-Kocséron legalább huszezer forintba kerül a választás.

— És ezt választásnak nevezed?

— Minek nevezzem?

— Egy rossz üzletnek, amely ha általánossá válnék, tisztán csak a gazdagoké lenne a képviselőség, és a méltónak is fel kellene áldoznia vagyona egy részét.

— Kérlek, kedves apám, ez nem üzlet, és hogy fizetnünk kell, annak a választók az okai.

— Van ilyen kerület sok?

— Nagy-Kocsér mindenesetre olyan.

— És te megengedhetőnek tartod ezt?

— Magad mondtad, apám: hogy a közép-kor is szentesített nézeteket. A vágy: a győzelem; a győzelem: az előny; az előny: a hatalom; a hatalom mindent szentesít.

Porsovai Ádám összevonta szemöldökét e szavakra, fia elé lépett, keményen szemébe nézve annak.

— Ha mindezeket vallod, a becsület hol van?

— Légy nyugodt, apám. Egyéni becsületem

tiszta. Az marad. Én mindig a te engedelmes fiad maradok.

— Csak tanácsokat nem vársz és nem fogadsz el tőlem. Nos, fiu! van-e pénzed?

— Ötezer forintom van.

— A többit hol veszed, ha huszezer forintba kerül a választás?

— Kölcsön veszek váltóra.

— Amit aligha tudnál visszafizetni a választások ismétlődésével, — mondá komoran, és régi, lapos faragásu, czikornyákkal ékesített szekrényéhez lépett, annak fiókjából kivéve három csomag bankjegyet.

— Itt van harminczezer forint, elköltheted bátran. Használd el. Ez a pénz, azt hiszem, elég lesz arra, hogy megváltoztasd felfogásodat és megtudd: hogy a magyarnak ereje vagyonában van s ha pályája kezdetén az ősit rontja, ő aligha ad utódainak. Nem akarom, hogy váltóra szorulj. Sohasem volt váltó a házamon belül s ebben állott a régi, magyar gazdálkodás ereje.

Az öreg magyar gazda tanácsa volt ez, ki méhszorgalommal gyűjtött fiai részére s szükségesnek látta ezt, fel is említeni.

Mondása szerint: a politikától aznap elbucszott. Naplójába irt egész estig. Midőn kész volt, nyitva hagyta naplóját és mig künn sétált kertjében, fia ezeket olvasta az utolsó sorokból:

„Az első óra meggyőződött az 1847—48-dik törvényhozás méltóságáról. Utána harminczkilencz évnek minden napja arról az óriás tévedésről győződött meg, amit akkor elkövettünk. Ösmerem a magyar vért, a magyar természetet: ragaszkodik a *van*-hoz, nem szívesen ujít, bár minden évtizednek megvannak uj mesterei; de ha eljön az idő, minden komolyabb eset nélkül osztja meg

a jót s ez a tudat vigasztal. Én elismerem hibámat és vezeklem.“

Négy, öreg betű volt a sorok alá vetve :

V É G E.

Másnap csomóba kötötte naplóját, nem irt abba többé.

Porsovai Ádám semmiben sem volt közönséges ember. Ha tetteit mások úgy ismernék mint mi, nagynak tartanák. Ha találkoznánk vele, szúrónak találnók nyelvét. Nem érthetjük meg szavainak mélységét, igazságát, sulyát.

Harminczkilencz év azonban egy ember életében nagy idő !

Az akkor ültetett csemete terebélyes fává nőtt fel. Látjuk a fát, talán bámuljuk is. Harminczkilencz év alatt Porsovai Ádámnál a sziv melegen érzett, az agy mérlegelte a mult hatását a jelenre. Ő is látta a fát, azt hitte, annak rostjai nem egészségesek s levonta a következményeket az eseményekből, míg a jelenig ért.

Az események igazolták észrevételeit. Megvilágosodott azoknak a pillanatoknak fényében, amelyek előtűnnek a gondolkozó ember agyában, midőn a maga tetteit bírálja. A meghozott törvény, melyet nagynak képzelt, bénának, csonkának mutatkozott : mankónak látta, melyet az egészséges, unottan emel.

Harminczkilencz év helyeselte az irányt, amelyben gondolkozott, sőt igazat adott neki.

A gondolat megérett nála s tettere hívta. Kora ellentmondott, a tetteket fiaitól várta, kik nem osztottak apjuk nézetében. Mi maradt részére ?

A meggyőződés.

És becsukta a naplót.

XVII.

A dicsőség utjai.

A kristyóiak nagyon szerették Porsovai Ádámot. Ezelőtt, mikor még vendég volt megyéjükben, éppen úgy, mint ma, midőn állandóan ott lakott: komoly emberek, polgárok, kézművesek eljártak hozzá tanácsot kérni; és ő szívesen adott mindenkinek.

Midőn fiai nagykoruak lettek, a kristyóiak felajánlották a kerület képviselőségét; de Ádám ur öröme ezek sohasem fogadták el, csak azért: mert tudták, hogy apjuk politikai ohajtásainak aligha tudnak megfelelni s ez, összeütközésre adna okot közöttük.

Apjuknak kijelentették, hogy a politikai pályához semmi kedvük; a kristyóiak pedig sohasem tudták meg valódi okát, miért nem vállalták el a Porsovai fiuk a felajánlott képviselőséget.

Mert a kristyóiak őszintén ragaszkodtak Porsovai Ádámhoz, különösen azóta, mióta Krisztyót a vérontástól mentette meg.

Akkor történt ez, mikor a vármegye, minden nagyobb városában elrendelte a szegényház építését. A kristyói polgárság felzudult a kivetett adó miatt. Az adó nem volt sok; de szerintök igazságtalan: minden adóforint után két fillért kellett fizetni. Krisztyón már volt is szegényház. Malcsák Pálné építtette, elveszett testvérje emlékére, és annak a nevéől nevezve el.

Malcsák Pál távol volt, midőn a szegényházra kirótt adót karhatalommal akarták beszédetni. A polgárság összegyűlt. Dühösek, elkeseredettek voltak az adó miatt és a kirendelt katonaságot, amely negyven gyalogosból állott, ki akarták verni a városból. Így kiabáltak:

— Azért vagyunk mi, hogy másnak keressünk?

— Keressen mindenki magának!

— A koldusok megélnék az ajtók előtt is.

— A mi vagyonunkkal a megye nem rendelkezik!

A polgármester kiment Porsovai Ádámhoz s megkérte: jönné el Kristyóra, a népet lecsillapítani.

Ez oda állott a nép elébe; senki nem kísérté, de meghallgatta a polgárság.

— Mit szólnának a polgár urak, — mondá — ha a havasi pásztorok, vagy a városban lakó szegények, a nyomorékok, megtámadnák a polgár urak házáat?

Senkisem felelt.

— Kihez fordulnának segítségért?

Arra sem adtak választ.

— Malcsák Pál nem sajnált ezreket, önök filléreket is sajnálnak. Polgár urak! ez csuf dolog.

A polgárság nagyot lélegzett. Őket ezideig minden szónok „dicső hazafiak“-nak szólította mégis úgy vették észre, mintha Porsovai beszédében volna az igazság.

Megéljenezték Porsovait, a katonaságot és a szegényház-adót. Egy óra alatt kifizették hátralékaikat.

Másnap, midőn Porsovai Károly el akart utazni, az öreg Malcsák András egy levelet hozott részére. A levélben a kristyói választó polgárság tudatta: hogy még azon nap délelőtt küldöttséggel megjelennek nála, fogadja el őket.

Öt fia volt Porsovai Ádámnak, most már ötödször jöttek a kristyóiak.

Porsovai Károlynak el kellett fogadni a küldöttséget, mely két óra múlva volt megérkezendő.

Addig beszélgetett az öreg Malcsákkal, ki örökösén pipált.

A kedves illatu muskotály dohányt a Porsovai fiuk küldték neki s ezt nem adta volna oda semminemű élvezetért.

— Szokott-e politikai dolgokkal foglalkozni?
— kérde tőle Porsovai Károly.

— Mézeskalácsos voltam én, Károly ur! s ahhoz nem kellett az a szerszám. Olvasták előttem, hogy Nagy-Kocséron akar fellépni képviselő-jelöltnek, az is rosszul esett; azóta nem szelel jól a pipám.

— Ezért kár a pipát rendbe nem tartani.

— Nem úgy van, Károly ur. Nagyon szeretnők már leróni tartozásunkat édes atyja iránt. Maga a legkisebb fiu s követ akar lenni. Legyen kérem, a mi képviselőnk.

— Már eligérkeztem. Válaszszanak mást, és ha kérni akarnak valamit, az is megszerzi.

— Kérni?! Ugyan mi kérnivalónk volna nekünk? Hiszen mi *adunk*, a mi völgyeinkben boldogok az emberek.

— Nem mindenki olyan gazdag, mint Malcsák Pál.

Az öreg Malcsák megrezzent e feleleltre.

— Higyje meg Károly ur, — mondá érzékenyen, — sokat dolgozik az, felesége is sokat busul.

— Miért busul?

— Sajnálja testvérjét, kiről sohasem tudott meg semmit. Azt a testvérjét, amelyik elveszett a körmöczbányai piacon.

Azt apám is kutatta; de nem találta semmi nyomát. Majd egyszer csak előjön mint gazdag, uri ember, ahogy a szinpadokon és az érzélgős regényekben szokás. Még magának is hozhat valamit, András bácsi.

— Nem szinpad a mi völgyünk, Károly ur, és én nem hiszem, hogy lássuk; pedig akármilyen sorsban jönne, örülnénk megérkezésén.

A beszélgetésnek vége szakadt, a küldöttség jött meg.

A polgármester maga beszélt, azt mondván Porsovai Károlynak:

— Nem keressük politikai pártállását, mert hiszszük: hogy az csak jó lehet. Fogadja el kerületünk képviselőjelöltségét s ha van benne dicsőség, legyen az öné.

Porsovai Károly kijelentette, hogy a jelöltséget nem fogadhatja el.

— Talán nem bizik megválasztatásában?
— kérdés tőle többen.

— Bizom; de már eligérkeztem máshová.

— Az öreg Malcsák kivette a pipát a szájából s e szavakkal vetett véget a feszült helyzetnek:

— Hát mi is megválasztjuk.

Porsovai Károly, néhány óra mulva már a vasuti kocsiban ült, hogy a kitűzött időben Nagy-Kocséron lehessen.

Sietett, még Körmöczbányán ki kellett szállania, Lehóczkyné levele várta ott.

A körmöczbányai pályaudvar, magas hegy tetején van, amelyről tekervényes ut vezet le a városba. A magas vártorony sem ér derekáig a hegynek és a fogadós kocsisa vigan sipolt tülökjével a két szürke lónak, amint lefelé haladtak.

Egy iszalag bokornál a lovak horkanva ugrottak félre, majd lerántották a kocsit a mélységbe.

A kocsis mérgesen vágott a bokorhoz. Porsovai Károly az ütés után dühösen kapta ki a kocsis kezéből az ostort, megostorozta, amiért a

bokor tövén ülő embert megütötte, ki össze volt ott huzódva, mint egy mohos kő.

Homloka alig volt. Széles koponyáját haja csaknem szemöldökéig benőtte. Szemei kisleányok, orra lapos, ajkai vastagok. Csizmát, úgy látszik, soha sem viselt, mert lábbujjai szétnyitva állottak. Nadrágját zsineggel kötötte össze térden felül, és derekán vastag, gömbölyű kötél szorította a mindenütt lyukas köntöst. Fülei a feje tetejéig nyultak föl.

Felállva, visszataszító látványt nyújtott. Porsovai Károly pénzt akart neki adni, de az visszatolta kezével s dadogva ennyit mondott:

— Jó ember vagy!

XVIII.

Előkészületek a választásra.

A fogadóstól tudakozódott a hülyéről.

— Szegény ember az, uram, ki senkinek sincs terhére, Kuli János.

Porsovai Károly nem volt babonás; de mégis jó jelnek vette e találkozást, mert ez az ember azt mondta neki:

— Jó ember vagy.

A levelek átvevése után sietett Nagy-Kocsérra. Az a különös ellentét, amely erősfejű apjának politikai nézeteivel szemben más politikai nézetre terelte, valami különös állapotba sodorta, mely egyfelől léha, másfelől meggyőződészerű volt. A tulajdonság, az értelem tisztító csatájának még ezután kellett jellemében bekövetkezni, hogy ura legyen önmagának.

Mint a képviselő-jelölteket szokás, őt is ünnepélyesen fogadták.

Megtartotta beszédét s kétezer torók kiáltotta reá a helyest.

Következtek a látogatások. Egy özön kézcsók, amit adni kellett; egy csomó ajándék, virág, amit el kellett fogadni és megköszönni a haza szent nevében.

A kerületben különben csendes volt minden s a jelek egyhangu választásra mutattak.

Korteseivel végezett s Lehóczkyné látogatására indult.

A levélben, a mely Körmöczbányán várta, arra kérte, keresné meg mihamarább.

Mielőtt azt a levelet megírta Lehóczkyné, a következő párbeszédet folytatta Ladnai Benővel.

— A kristyói kerületben lehetetlen fellépnem, akikkel beszéltem, kijelentették: hogy Porsovait fogják megválasztani.

Lehóczkyné arcza lángvörös lett e szavakra:

— És te mit mondottál?

— Semmit. Képviselőségemnek ez időszerint vége.

— Miért lenne az?

— Csak Kristyón léphettem volna fél, hol nem szükséges a képviselő-jelöltnek, egy egész vagyont költeni választási czélokra.

— Porsovai szerencsés fiatal ember, úgy látszik.

— Pedig ösmeretlen a politikai világban.

— Mivel szolgált reá, erre a nagy bizalomra?

— Malcsák Pál útján, ki egyike a leggazdagabb embereknek a megyében. A választó kerület lakosai tőle vásárolnak s áruival a lakosok, az ország minden részében, Ausztriában, Lengyelországban, Oroszországban kereskednek. Ezek a házaló, vagy szekerező kereskedők választók,

oda szavaznak, ahova Malcsák s ezt megváltoztatni nem lehet.

— De én azt akarom, hogy képviselő legyél — kiáltott fel Lehóczkyné — és az leszel. Megmutatom!

— Köszönöm, Nelli. Angyal vagy.

— Képviselő leszel, ha én mondom! Megmutatom, mit tudok tenni. Bencze!... Higyjem-e, hogy igazán szeretsz... Számithatok-e rád, hogy hű maradsz hozzám a jövőben?

— Csak te emelheted fel hódoló rabszolgádat, — sóhajtá Ladnai s térdre rogyott az asszony előtt.

A hágcsóra már fellépett ezzel az alázattal. — Ez az asszony merész, felvezet a lépcsőkön, — gondolá.

Lehóczkyné felemelte a térdelőt, gyorsan, hevesen folytatta beszédjét:

— Akkor azt teszed, a mit én akarok.

— Minden szavad teljesítem.

— Nem riadsz vissza semmitől?

— En?!

Mintha csak azt mondotta volna: „Tudnál te olyan gonosz lenni, mint én, asszony?”

Sokáig beszélgettek együtt. Hazamenet Ladnai vidáman mormogta:

— A képviselőség, azt mondja, enyém lesz, ha kivánságát teljesítem. Megigértem, megtartom. A költség így visszatérül és én haladni fogok kitüzött célom felé, magasra. Ha keresztezné utaimat szerelmével, annak igen nagy ára lesz. Ez az együgyü Porsovai minden léhaságában is becsületes, mint a határmutató kő. A becsületes emberekkel legkönnyebb elbánni...

Lehóczkyné, midőn Porsovai Károly megérkezett, elébe szaladt a folyosón.

— Jőjjön, jőjjön kérem, gyorsan, régen várom!

A szobába érve, első szava ez volt hozzá:

— Nagy-Kocsérről jössz?

— Onnan.

— Nem hallottál valami készülődést az ellenfeled részéről?

— Tréfálsz talán? Nekem nincs ellenfelem.

— Ezért hivtalak, jó barátom, érdekeidet én is óvom, mennyi pénzed van választási czélokra?

— Harminczezer forintot adott apám, magamnak is van ötezer forintom.

Lehóczkyné homlokán felhő vonult végig. Ezt soknak tartotta a játékhoz és zavarát palástolandó, lassu hangon mondta:

— Jó apa.

— Pedig politikai ellenfelem.

— Ugy látszik, játszva győzöd le ellenfeleidet.

— De hát szólj, kedves Nelli, — kérte Porsovai Károly — ki az ellenfelem?

— Ladnai Benő.

— Lehetetlen.

— Ugy van. Férjemtől tudtam meg szándékát. Ma el is utazott Nagy-Kocsérra, nem beszélhettem le szándékáról. Haragszom tetteért.

— Azért ugyan ne neheztelj reá, mindenkinek joga van arra pályázni, ha választható.

— Te nem haragszol reá?

— Ezzel nem szolgáltatott okot a haragra.

— De aligha adnál kölcsönt neki, ha kérne tőled, — szólott Lehóczkyné kaczagva.

— Az attól függ, milyen hangulatban lennék, mikor kéri.

Nem tartotta komolynak a Ladnai fellépését; csak midőn két hét múlva értesítették Ladnai

pártjának a növekedéséről, hívatta magához Réz Lászlót.

Réz László gyorsvonattal utazott, másnap reggel korán zörgetett ajtaján.

Porsovai Károly szolgája kinyitotta az ajtót, Réz László két kézzel parolázott a képviselő-jelölttel.

— Hívtam önt, Réz bátyám. Beszélgessünk az ottani állapotokról.

Az asztalon egy doboz külföldi szivar volt. Réz László rágyújtott. Szétvetette lábait a szőnyegen, vastag füstöket eregetett, mialatt egyik zsebet teletömte szivarokkal.

— Jó lesz az utra.

— Tessék a másik zsebbe is, és tegyen kérem a harmadikba is. Ilyen időben sok szivar elkél.

— Elég lesz egy pár zsebbel, a harmadik zsebemre *más* szükségem van, uram — felelt, megnyomva a szavakat az intéző férfiú.

Végre rátértek a felhívás okára.

— Mondja, Réz László uram, miképpen történt Ladnai Benő fölléptetése?

Réz László torkát köszörülte és megvetőleg intett kezével.

— Legkevésbé se ijedjünk meg tőle, nagyságos uram. Büszkén mondhatom, hogy Ladnai ur jelölése csupa komédia. Az egész, saját tervem. Csik Sándor a főkortese, rokonom, jó barátom s mi tudjuk, mi fog történni.

— De csakis nekem ajánlotta fel működését?

— Hiszen azt csinálja; de Ladnai hogy oda-jött hozzánk, felajánlott a választásra huszezer forintot. Tudja, uram, mi a meggyőződés emberei vagyunk, minket eltántorítani nem lehet.

— Akkor mit feleltek neki?

— Elfogadtuk ajánlatát. Mi egy szép és nagyszámu családnak a fejei vagyunk s meg kell ragadnunk az ilyen ritka alkalmat.

A Réz Lászlók választás idején félelmes férfiak, nem tanácsos kikötni velök a képviselő-jelölteknek.

Porsovai Károly sem merte kidobni Réz Lászlót, csak annyit mondott;

— Így Ladnai győzhet?

— Nem; megbeszéltük mi ezt jól. A Porsovai-párt mindig több lesz, ezt elmondja jelölt ur előtt maga Csik Sándor is.

— Akkor meg ki lesz játszva Ladnai.

— Ez nincs másképen. Egy kerületben minden jelölt nem lehet képviselő.

XIX.

Kétszeres választási költség.

— Igaza van.

— Régi tapasztalatokkal bírok e téren, uram.

— Tehát vegyük fel a küzdelmet. Adtam már önöknek huszezer forintot, adok még tizezeret.

— Nagyságos jelölt ur! ön háromszáz szótöbbséggel lesz megválasztva.

— Köszönöm. Szükségesnek látja-e, hogy még másnak is adjak?

— Senkinek, rajtam kívül — kiáltott fel Réz László. — Ellopnák, megcsalnák. Ne engedje magát senkitől kizsebeltetni. Az egész választás sikeréről én felelek. Ha még néhány forintra lenne szükségünk, azt hiszem, ezen nem akadunk fel?

— Csak forduljon hozzám bizalommal, minden eshetőségre készen állok.

— Uram, ön kiváló ember! A haza sokat nyert becses személyével. Ön büszkesége lesz választókerületünknek, fényessége hazánknek.

— Az a jövő titka.

Réz László örömeiben megölelte Porsovai Károlyt és felkiáltott:

— Uram! Ily kitűnő emberrel még nem találkoztam soha. Csókoljon meg!

A csókot is megkapta és kitörő örömmel távozott.

Porsovai Károly nem sajnálta ez erszénypióczának adott pénzét; de a csókot, ráadásul annyi pénzre, undorítónak találta.

A választás sikere ezen emberek befolyásától függött, akik ugylátszik csuf játékot folytattak a jelöltek zsebére.

A választást megelőző napon leutazott a kerületbe. Ladnai az utolsó héten mindig ott tartózkodott. Mindenki azzal a hirrel fogadá, hogy győzelme bizonyos, sőt akkor éjjel Réz Lászlóval Csik Sándor is felkereste és a háromszáz szótöbbséget most már mindaketten ígérték.

Másnap késő este végződött a szavazás, Porsovai Károly háromszáznégyszavazattal megbukott.

A délelőtti órákban tudatta Malcsák Pál vele, hogy Kristyón egyhangulag megválasztatott.

Apjának szavai jutottak eszébe, midőn közte és Ladnai között végbement a szavazás: a nagy-kocséri üzlet nem sikerült.

A dolog úgy történt: Ladnai délután tette meg utolsó ajándatát a korteseknek; Réz Lászlónak pedig egy régen huzódott perét is felvállalta és a faluról jött szavazók egy óra alatt átpártoltak az ő pártjához.

A választás után való éjszakán mindenfelé

mulattak a győztes választók, míg a vesztes fél leverten tért haza.

Az új képviselőnek, miután sorba látogatta a mulatóhelyiségeket, egy csoport uriember társaságában végig kellett dőzsölni az éjszakát.

A mulatók meghívták a bukott jelöltet is, akiről tudták, hogy ő lett a kristyói követ. Az áldomáson az izgalmas napok után át kellett esni az új törvényhozóknak, ez már ugy illik.

Mulattak és ittak. A jókedv csapongott, a fejbe, a lábakba szállt az erős bor heve. Mindenki mámoros lett nemsokára. Ami különös ritkaság a mulatók között, egyetlen felköszöntés sem hangzott el. Az urakon feszült várakozás volt látható. Mindenki várta az első felköszöntést; de mivel a győztes és a bukott jelölt is ott volt: nem találták meg a felköszöntés helyes formáját.

Mindenki nagyot lélegzett, midőn éjfél után Ladnai Benő pohárral a kezében, felköszöntötte Porsovai Károlyt.

— Kedves barátom! Bocsáss meg, hogy felléptem ellened, hogy győztem. Te is elérted szived vágyát másutt. Szeretettel üdvözöllek!

Az urak nagyot ittak a felköszöntő után, s mindnyájan lelkesen mondogatták:

— Ez egy gavallér ember.

Porsovai Károly, ki nem ösmerte az okokat, melyek Ladnait a fellépésre birták, mámoros állapotában megbocsátott volna bárkinek is az ilyen mindennapi esetért, hol végre is az ügyesebbé a győzelem.

Megölelte Ladnait, melléje ült s mint törvényhozó megtette az első indítványt:

— Ígyunk!

Mindenki elfogadta. Összezsindültek a poha-

rak, a két képviselő kedélyesen kezdte tárgyalni egymás között a lefolyt választás eseteit.

— Mégis vakmerő ember vagy, Bencze pajtás, hogy felléptél ellenem.

— Réz László vett rá, édes Károlyom...

Ladnai szomoruan hajtotta le fejét e szavak után.

— Mi bajod? Miért szomorodtál el? — kérdezte tőle amaz.

— Attól félek barátom, — folytatá halkan Ladnai, — hogy ezzel a győzelemmel becsületedet vesztettem.

— Mit tettél?

— Azt, hogy nem tehetek eleget ígéreteimnek.

— Mi okon?

— Nincs pénzem.

— Kinek maradtál adósa?

— Réz Lászlónak. Ötezer forintot kell neki küldenem holnapután s nem tudom teljesíteni.

— Te Benő! Nekem alig maradt kétszáz forintom, ezzel nem boldogulsz, kérj Lehóczkytól.

— Barátom, — felelt Ladnai — Lehóczky komoly beteg és nem akartam alkalmatlankodni nála, hogy ügyvédi számlám kiegyenlítsessem vele, felesége maga is ellenezte a számlák benyújtását s azt mondta: „Ön oly ellenféllel áll szemben, kire mindenben számíthat.“ Különben régi barátok vagyunk.

— Igazad van, pajtás, annak az asszonynak is igaza volt. Van egy váltód?

— Mit akarsz vele?

— Azt kérdem, van-e váltód?

— Van.

— Add ide!

Az urak nagy része már ekkorra kidőlt, ki

az asztalon, ki a székén horkolt. Ladnai arczán remegés futott végig. Porsovai Károly íróeszközökért kért és magához hívott a mulatók közül négy embert, akiknek volt annyi erejük még, hogy a szobába végig sétálhassanak.

— Uraim! — mondá. — Ladnai Benő barátomnak tartozom, egy váltót irok alá, vegyék ezt tudomásul. Uri becsületszóra, maradjon e dolog közöttünk.

Az urak harsány éljent kiáltottak.

— Igazi gavallér. Ellenfelének is fizet!

Aláírta a váltót s átadta Ladnainak.

Porsovai Károly Ladnai Benővel együtt utazott el. A vasuthoz az urak kísérték ki őket. Az elég szenvedélyes választás után látva a nép, hogy a jelöltek nem oly halálosan gyűlölik egymást, mint ahogy ők képzelték és a míg ők szidták egymást, azok legalább külsőleg a jó barátság színét mutatták, ezt a megjegyzést tették az együttes utazásra:

— Ugyan kinek higyjünk ezután?

Mert a választók nagy része csak hinni szeret, tudásra nem vágyik. A már nehezebbb.

Porsovai Károly Budapestre érve, Lehóczkynéhez sietett, hol a szobaleány e szavakkal hökkenté meg:

— Asszonyom csak délután fogadhatja.

Ez volt az első elutasítás a szép asszony küszöbétől, ki ugyanebben a perczen Ladnai Benőtől azt kérdezte:

— Sikerült minden? Kész a váltó?

— Itt van.

Lehóczkyné kéjes gyönyörrel nézte a váltót, melyen ott feketéllett e tisztas név:

Porsovai Ádám.

XX.

Forduló pontok.

— Miért nem fogadott ma délelőtt, asszonyom? — kérdezte Porsovai Károly Lehóczky-nétől.

— A fejem fájt, uram, s azt hiszem, ez kiment.

A komoly *uram* és *asszonyom* megszólításon nagyot nevettek mindketten és ismét a régiék maradtak.

A képviselői állás mégis elvonta Porsovai Károlyt ettől az asszonytól, ritkábban tette látogatásait.

Emmával is találkozott. Őszi vásárlásokra jöttek a fővárosba. Alkalma nem volt, hogy hosszabb ideig beszélgethessen vele; de látta, hogy a leány határtalanul szereti.

Sokkal okosabb ember volt, semhogy ne látta volna, hova fejlődhetik ez a szerelem. Jól ösmerte Emmának tiszta ragaszkodását, sajnálni kezdte, hogy szerelmének lángját felszította.

Kicsinynek tartotta ő a női szívet; de midőn Emmától távol volt, gondolatai mégis oda jártak.

Előkereste arczképét, asztalára helyezte, édes-anya arczképe mellé. Nem tagadhatta, hogy Emmában van valami báj, mit szebbnek talált azokénál, kiket ez ideig szeretetével kísértett. A nagy vonzalom, mely képes volt a szüztisztaságu leány érzelmeit magával ragadni, hatással volt lelkére, s naponként érezé, hogy erőt vesz rajta a szerelem.

Apját nem látogatta meg, mióta képviselővé lett. Nem akarta az öreg ur zsémbelését hallgatni és az országgyűlés levegőjét sem találta olyannak, mint ahogy képzelte. Rutnak látta a politikai küzdelmet, nem sokat lelt benne abból mit az ifjak

képzelnék róla, tartott is tőle, hogy kénytelen lesz apjának elmondani ezeket.

Kezdett elhidegülni a politikától s észrevette, hogy képes lenne Lehóczkynével folytatott viszonyát is abban hagyni.

Vágyai jórészt beteltek. Jóllakottnak érezte magát.

Ködös, télelő nap volt, midőn egy régi barátjával találkozott az utcán, ki megszólítja.

— Te Károly! Haragba vagy az öreg urral?

— Csak ő haragudhatik reám.

— Akkor értem a dolgot. Tudod-e, hogy az öreg ur sok adósságot csinál?

— Teheti, ha akarja; de nem volt adós soha.

— A nagy takarékpénztárban mégis 50.000 forintos váltója van.

— Az lehetetlen.

— Ugy látszik, nem lehetetlen. Én a takarékpénztárnak felügyelő-bizottsági tagja vagyok, a váltótárcza átvizsgálásakor láttam a váltót.

— Kérlek barátom, légy szives hozzám, másold le nekem azt a váltót.

— Megtehetem. A pénztár nyitva van, egy óra mulva lakásodon leszek.

Porsovai Károlynak e hír hallatára rossz sejtelmek kavargtak agyában. Emlékezett arra, hogy a nagy-kocséri választás éjjelén boros fővel aláírt egy váltót. Mi történt később azzal, arra már nem emlékezett; az első benyomások után azonban elhitte, hogy Ladnai már lejáratta, kifizette, ezért nem szolitották őt annak rendezésére fel.

Ladnai lakására sietett. Nem volt otthon. A házbeliek azt mondták, még tegnap elutazott vidékre.

Itt nem tudott meg semmit.

Barátja visszajött a takarékpénztárból, nagy

nyugtalanságok között várta s már az ajtónál kérdezé :

— Mi hirt hoztál?

— Édes Károlyom, a váltót nem találtam bent, Ladnai Benő tegnap délelőtt kiváltotta.

— Hogyan jött az apám váltója Ladnai kezéhez?

— A váltón Lehóczkyné volt a forgató. Ladnai kibocsájtó ; elfogadó : Porsovai Ádám.

— Mit keresnek ezek a nevek apám váltóján?

— Azt nem tudom, barátom. Különben mint szokás, a váltó benyújtásakor az intézet értesítette az öreg urat és ő nem tett a váltó ellen semmi kifogást. A lejárát tegnapi volt jegyezve.

— Apámnak valami magánügye lehet. Ne feledd, hogy Ladnai ügyvéd is.

— Igazad van, valami megbízásféle. Isten veled s annyit mondok: jó lesz az öreg urra vigyáznotok.

— Köszönöm a szivességed és most egyre kérlek: ne tudasd bátyáimmal ennek a váltónak a létezését.

— Ha akarod, szavamat adom reá.

— Köszönöm.

Porsovai Károly nem értette apjának ez eljárását. Mint említette, apja sohasem volt adós, azok közé a magyar urak közé tartozott, kikről azt tartotta mindenki: „Erszénye rendben van, meg is lehet mellette élni.”

Lehóczkynéhez indult. Lehóczkyné vörösre sirt szemekkel fogadta:

— Mit tett ön, szerencsétlen! — kiáltá feléje. Porsovai Károly sápadt ajakkal kérdezé:

— Mit tehettem én?

— Váltót hamisított...

Lehóczkyné láthatta, mint rendül meg egész

testében az a férfiú, kinek szép fejét annyiszor vonta ölébe. Mint vértelenednek el ajkai az iszonyu szóra és mint egy megrettent gyermek, hogy fogódzik reszkető kezekkel egy székes karjának párnájába. Porsovai Károly is láthatta volna, miként kavarnak örömben az előtte álló asszony szemei. Ajkai tövében fehér habból buborékok képződnek, amint rikácsolja:

— Ladnai Benő beszélte nékem az egész esetet. Ön választási költségekre ötvenezer forint kölcsönt kért tőle, vagy annak kieszközlését és midőn váltóval egyenlítette tartozását — — apja nevét írta alá...

— És kegyed, asszonyom, elhiszi ezt? kérdé a megtámadott.

— A tényt nem lehet megmásítani. Adott ön Ladnainak váltót?

— Adtam.

— Tanuk előtt?

— Tanuk előtt.

— Lássa, Ladnai e módon beszélte el és fel akarta jelenteni az esetet a bíróságnál. A nyilvánosság elébe akarta vinni, amivel megölhette volna önt. Sok, sok fáradságomba, könyörgésembe került, míg erről lebeszélhettem. Nem engedhettem meg, hogy megbecstelenitessék.

— Hol van Ladnai most? Kifizetem ez összeget is.

— Én kértem. utazzon el. Mutassa be a váltót, hátha be fogják váltani. Ezt mind az ön érdekében tettem Károly, nehogy szépen indult pályája semmivé legyen.

A rémülettől kidülledt szemekkel nézett az asszonyra Porsovai Károly. Ebben a pillanatban belátott a lelkébe s hörögve kérdezé:

— Hová vitte a váltót?

— Porsovai Ádám urhoz.

— Az apámhoz?!

Az együgyűség sokszor a legveszedelmesebb támadó fegyver: mert élet, irányát nem veszik észre, nem kutatják, olyan semminek, olyan csekélynek tűnik fel.

A bátor ember megvédi magát a kardcsapásoktól; az okos a megcsalástól; de a becsületes embert sokszor megöli együgyű támadója. Itt is az az eset történt.

XXI.

Ki az erősebb?

— Ne induljon fel Károly, nincs igazsága.

— De asszonyom, mondá ez remegő ajkakkal, önök ezzel kidobtak az emberek sorából, nem tudják felfogni, milyen az a viszony, mi közöttem és apám között van. Mit kíván ő tőlem és mivel tartozom én neki és önmagamnak, ezeket nem tudhatják és ön miért irta alá a váltót?

Lehóczkyné lesütötte szemeit s nem felelt.

— Szóljon asszonyom. Ugy-e csak tréfa az egész, amit talán büntetésemül gondolt ki. Talán megsértettem, talán nem voltam önhöz igaz?

Az asszony, kihez majd szigoruan, majd meleg hangon beszélt, most sem válaszolt. Elfordította fejét, hogy ne lássa arczát. Érezte, hogy itt van az idő, mikor ki kell játszania minden kártyáját és ismerte ellenfelét, ismerte azokat a kényszerítő okokat, melyekkel kicsavarhatja annak a másiknak kezéből a fegyvert, mit talán ellenök megtorlásképen használni akarna.

Porsovai Károly nem értette a hallgatás okát s komolyan kérdezé:

— Asszonyom, tudomása volt az ellenem szőtt ármányról?

— Nem tartozom erre felelni, én az előbb mondtam, hogy mindent csak az ön érdekében tettem, az ön megmentése végett irtam a váltóra nevemet.

— Jól van asszonyom. Én pedig kifizetem a váltót.

Halk kopogás hangzott, a szobalány szólott:

— Nagyságos asszonyom, sürgöny érkezett. Bevihetem?

— Hozza be.

Lehóczkyné felnyitotta a sürgönyt s hirtelen átolvasta.

— Sajnálom, — mondá — hogy nem teljesedhetik a szándéka. Ön mindenben szerencsés. Mint értesülök, Porsovai Ádám ur ellenvetés nélkül kifizette a váltó értékét.

Porsovai Károly most már komolyan nem tudta, mi történik vele. Csaknem hihetetlennek tűnt fel előtte az egész dolog. Hogy egy nő, kit jobban szeretett valaha, mint szabad lett volna talán és egy barátja, kivel bár ellenfele volt, jót tett, — ilyen ravasz, együgyű csalást kövessenek el ellene, ennek sem az okát, sem a célját nem láthatta át. Hidegen mondta:

— Asszonyom, önök tüzzel játszanak. Ennek komoly folytatása lesz.

— Mit akar ezzel mondani?

— Azt hiszi, van a világon olyan ember, ki ezt a kontárul szőtt hálót szét ne tépné?

— Nem ösmerem a szövés mesterségét, Porsovai ur, nem olyan körben nevelkedtem s nem olyan körben élek, hogy arra rászoruljak.

— Én perelni fogok.

Lehóczkyné kevélyen fölveté ajkait.

- Milyen alapon?
- Hogy az a váltó hamis.
- Azt csak Porsovai Ádám ur teheti.
- Meg fogja tenni az apám.
- És ki ellen?
- Önök ellen.
- No, ez szép dolog lenne, uram.
- Nagyon rászolgáltak.
- Hanem én csudálkozom, hogy nem látja egyuttal a per végét is.
- A vége: az önök romlása.
- Téved.
- Ön elbizakodott, asszonyom.
- Sőt alig veszem valónak, amiket itt minden ok nélkül elélem tálal.
- Ön ugy látszik, nem is akarja tudni ennek a cselszövénynek nagyságát?
- Nem látom át, miben érdekelne az engem s mi lenne abban hátrányomra.
- Nem fél a pertől?
- Legkevésbé sem.
- Érthetetlen bátorság.
- Éppen nem érthetetlen. Ön nem fog perelni, uram.
- Perelni fog az apám, aki kötelezettség nélkül fizetett.
- Az sem fog perelni.
- Önt, ugy látszik, teljesen félrevezették.
- Engem nem vezettek sem jobbra, sem balra.
- Akkor igen furcsa fogalma van a perek lefolyásáról.
- Dehogy! Ki adta Lادنainak a váltót?
- Én adtam egy váltót, miután önre hivatkozott.
- És ön maga beismerte, hogy tanuk előtt adta.

— Azt nem is fogom eltagadni soha.

— A per vége e szerint az ön romlása, akkor apja nevét irta alá, lehet — tévedésből.

— Olyan bolondul nem szoktam tévedni.

De Porsovai Károly tökéletesen átérezte, hogy ezen a téren verve van, hogy a kontárul szőtt hálót nagyon is művészi ujjak bogozták s komoran nézett maga elé.

— Hát mondjuk asszonyom, hogy ezen a téren ön és társa, Ladnai győztek; hátra van azonban még egy tér, ahol társának szívébe mártom a megsemmisítő gyilkot.

Lehóczkyné elsápadt, mindazonáltal nyugodt hangon mondá:

— Kiváncsi vagyok harczoló eszközeire.

— Azt hiszem, ön el fogja találni, mi jogai vannak egy férfinak férfival szemben s Ladnaiban talán azt talállok?

— Tegye, bár én azt hiszem, hogy meggondolja a dolgot és nem fogja tenni.

— Ha nem teszem, támadni fogom az országgyűlésen és ha okát kérdezik a sértegetésnek, — elbeszélem barátaimnak. Tetszik ez a módja az elégtétel-vevésnek?

Lehóczkyné most már kigyult szemekkel állott Porsovai Károly elé. Kitört belőle a vadság, mely nem ösmer határt, irgalmat, békét abban a pillanatban, amidőn gyengébb nemének szilajságával rohan ellenfelére. Alakoskodásának heves erejével, rosszabbhoz vonzódó lelke feltékenységével rohanta meg, tompa, nőietlen, kemény hangján:

— Én megtiltom önnek, hogy nevemmel Ladnai nevét nyilvánosan pellengérre állítsa!

— Tehát érdeklődik iránta is, asszonyom?

— Akár érdeklődöm, akár nem, ettől a percztől önnek semmi köze sincs ehhez.

Porsovai Károly kacagni akart Lehóczkyné felindulásán, akiről most már sejteni kezdé a valót, de az asszony hirtelen közbe vágott:

— Ha ön Ladnai nevét vagy az én nevemet ebben az ügyben meghurczolja, be fogom bizonyítani: hogy ön a legsilányabb emberek egyike, aki képes lett volna egy derék férj hitvesét olyan helyzetbe juttatni, amely családi boldogságát dulta volna fel!

— Most már én vagyok kíváncsi az ön fegyvereire, asszonyom!

— Meg fogja tudni.

— Én teljesítettem kérését s elmondtam támadásaim nemét.

— És nem ijedtem meg tőle.

— S én aligha fenyegetéseitől.

— Csakhogy az enyéim igazak.

— Az enyéim pedig erősek és biztosak.

— Kitoröm az élüket.

— Ugyan mivel?

— Saját fegyvereivel.

— Ön nem szónokol, nem verekszik.

— Ön sem.

— Ki tilthatná meg?

— Én..... Ha ön nem hallgat..... Évek óta összegyűjtött, hozzám intézett, szerelmet valló leveleit fogom letenni a nyilvánosság elé. Ez szép kép lesz, amelyen ön a főalak: a nőcsábító, s körülötte ott lesznek a nevető alakok. Megértette ezt az ajánlatot, uram? Én távozom. Ebédre vagyok hiva. Sietek átöltözni.

XXII.

Á l o m.

Porsovai Károly kidagadt halántékkal rohant el Lehóczkynétől. Az utcán járók kitértek a dult

arczu ember elől. Egy bérkocsist találva, megszólítá:

— Jó ember, vigyen haza.

Otthon lefeküdt beteg. Egyedül maradt azzal a kinzó gondolattal, hogy apja előtt minő embernek tűnik fel. Még sürgönynyel tudatni is késő már, Ladnai megelőzte és ő tudta, hogy apja ki fogja fizetni a váltó értékét Ladnainak. Oh, az nagy, igaz ember! S ő? Részezes, könnyelmű. Mégis törvényhozó. Forró homlokára nyomta tenyerét és felsóhajtott:

— Eh!

Arcza csaknem minden pillanatban változott; a gondolatok lázas verejtékcseppektől gyöngyöző homlokára ültek.

Iszonyu lelki küzdelmeket élt át.

Végre megszűntek fájdalmai. Kellemes, egyenlő, szinte magasztos homály borult lelkületére.

De a homály égetett, mint az izzó parázs, s lángcsillámai a szemek tüzeiben kavarohtak.

Felkelt ágyából. Feje égett, nem tudott pihenni. Járkálni akart, lábai alig birták. Leült az asztal mellé. Könyökét az asztalra tette, fekvő karját oszlopul állította forró halántéka alá s mintha keveselte volna a gondolkozást: beszélgetett, mély szomorúsággal.

„Rossz fiu, engedetlen fia voltam az apámnak. Megsértettem nemes gondolkozását, mert nem értettem meg. Megvert az Isten.... Ötvenezer forint semmi! Vagyonomból háromszorosan kitelnék. Testvéreim kifizetnék érettem egy szóra. De az a tudat, hogy apám látni fogja aláírását hamisítva...

Ki ellen lépjek fel? Könnyelműen, részegen, valósággal aláírtam egy váltót. Mit fog mondani apám? Sohasem bocsájt meg! Ösmerem jól. Ha

gyilkos volnék, ő ölne meg, hogy mások meg ne gyalázzanak; de a becstelenség iránt nem ismer velünk szemben irgalmat.

Azt hiszem, apám később meg fog bocsátani és jól *emlékezik* rólam... Mikor úgy szeretett... Az a rettenetes, igaz ember, ki még falatjait is akképpen osztotta be, hogy nekünk jusson a legélvezetesebb... Az a tiszta szándék, a mely királyi jellemeknek szerette volna nevelni fiait!...

Akármit mond. Én nem lehettem olyan gyalázatos, hogy az ő nevét irtam volna le a magamé helyett. Ezt nem tehettem! Nem tettem!

Hátha...

Akármint ítél felettem, úgy érzem, mintha tiszta volnék e becstelenségtől. Nem fogom előtte védeni magam... Azt állítják, hogy a világ társadalma egy nagy üzletté fog válni, honnan ez a fogalom: becsület, számüzve lesz. Öreg emberek, kik ebben a betegségben sinlődnének, mint alkalmatlanok, külön választatnának a mozgó, működő társadalomtól. A társadalom uralkodó felfogásai alakulhatnak, fejlődhetnek, fajulhatnak; de az emberek vérkeringése nem s ki milyen, maradnak olyannak. Én minden könnyelműségem mellett tisztelem az apámat és csak egyedül tőle félek ezen a világon."

Felsimitotta homlokára csapzott hajfürteit, szekrényéből kivett egy nehéz forgópisztolyt.

Felvonta a pisztoly kakasát, oda állott a tükör elé.

A pisztoly csövét szívének irányozta és a tükörbe nézett.

Mosolyogva fordult el a tükörtől, mert abban édes anyja arczképét látta meg.

— Hát ezzel a lövéssel még azt is bebizo-

nyitsam apám előtt, hogy gyáva voltam. Köszönöm, hogy visszatartottad kezem.

És megcsókolta anyja arczképét. Lelke a másik perczen nyugodtabb lett, ez az arczkép visszaadta bátorságát; de érezte, hogy beteg és gondolkozásának még nem ura. Ujra ágyához vánszorgott és elaludt. Gondolatai tévelyegve röpködtek lázas álmában. Álmát később leirta, olyan hatással volt lelkére és mi onnan vettünk át egyes részleteket.

*

Az asztalon édes anyja arczképe mellett ott volt az Emmáé is. Oda ugrott az arczképhez, leterdelt előtte úgy beszélt hozzá:

— Nem félek az apámtól... szeretlek. Nem vagyok becsstelen... Ugy-e, te hívsz magadhoz szépem? Ugy-e, te voltál az, aki nekem akarta magát adni csábító szavamra. Jer... ölelj meg. Meg akartam csalni szived... Ezért ér a bűnhődés... De én felöltözök halinába, mint hozzád méltó munkás ember. Nekem is lesz gyáram. A kormos füst között, te leszel a fehér angyal... Megigérttem és megkérlek feleségül. Apám fog először tánczolni lakodalmunkon. Ezzel tartozik nekem, fiának!... Ne öltözz még... De szép koszoru van fejedén... Jer most már mátkám vagy! Imádni foglak... Jer... Várnak már reánk.

*

„Ekkor Lehóczkyné állott elé, és apámról, az előttem is említett csuf gyanusítását fülembé sugta. Elhatároztam, hogy megtudom, hol terem nyárutolján a koratavas ibolyája, mit olyan gúnyosan emlegetett az asszony.

Elmentem megnézni az ibolyatermő hegyet,

ami nem is volt hegy, csak hegynyulvány. A többi hegyekkel nem állott semmi összefüggésben. Alakja hasonlított egy fához, melynek koronáját tarkóستul együtt leszakította a vihar. Oldalain cserjék sem nőttek, a gránit színét vörös, sovány moha fedte, a legkopárabb kövek zord virága.

Fent, a tört korona roncsai egy félsátort alkotnak, melybe nyugtáig besüt a nap. A tető alatt egy tó van, a tóban aranyhalak uszkálnak. A tó télen sem fagy be. Talán a tó és a sátorernyők kötik meg a meleget. Szép, tündérmesébe illő hely az ott, szélein mindig nyílik az ibolya.

Oda csak örültek, hülyék és szerelmesek juthatnak fel. A szerelem minden. Az örültség merészsze teszi a gondatlanságot a szerelemben.

Ott álltam tövében a magas hegynek, mégis mindent láttam. Megindultam, hogy én is szakítok ibolyát, s minden lépés után vissza csusztam. Ekkor megfogta kezem az a Kuli János, kivel Körmöczön találkoztam, s aki azt mondotta: „Jó ember.“ Így már haladtam.

Az utnak még felét sem tettük meg, már is éreztem, hogy erőm nem fog eltartani céljáig. Összeharaptam ajkaimat s minden erőmet összeszedtem. Nem birtam tovább menni. Megkértem Kuli Jánost, hozzon egy ibolyát. Elfutott mellőlem. Ujra megindultam, de nem tudtam haladni feljebb.

Dühösen rántottam elő kurta vadászkésemet, belevágtam a gránitba. A kés pengéjéből szikraeső hullott. Mindhiába! A kés hegye letört s én egy kiálló gránitlapnál eszméletlenül hanyatlottam el.

Láttam, hogy a hegycsucok közül egy kőszáli sas repül felém, gyorsan, mint a nyíl. A

sas lecsapott hozzám. Széles mellén a tollak mint valami pánczélpikkelyek borzolódtak, sárga lábain horogmódra görbültek körmei, csőrét kéjesen csapkodta a sziklához és a magast átható „ko — ko!” kiáltással rohant felverni társait.

Nemsokára többedmagával jött elő, egymás mellett hajlongva, bukdácsolva. Szárnyaik eveztek s reám, a prédára akartak rohanni.

Ekkor úgy láttam, mintha egy ember üzné a másikat. Mindaketten felülről jönnek lefelé. Az első rendkívüli hajlékonyságával mindig kikerüli az utána jövő dühös fogásait, amidőn hozzám jutnak, az első elsiklik mellettem, a másik pedig megborzadva kiáltja:

— Fiam!

Apám volt, aki Kuli Jánost üzte. Nem tudtam szólni hozzá egy szót sem. Félkarjára vett és a legnagyobb életveszélyek között hozott le a hegyről. Körmei felszakadoztak, ujjai hegyéből vékony sugarakban szökött ki a vér, és a midőn már puha ágyba fektetett, olyan magasztosnak látszott homloka hogy azt mondá:

— Eltörted, amikor engem akart befeketíteni az a rossz asszony csunya nyelvével. Nemcsak eltörted, de elhitted. Ezért akart a sors meggyalázni. Gyöngé voltál fiam, nagyon gyöngé.”...

*

Mikor Porsovai Károly felébredt lázas álmából, fáradtabb volt, mint háromnapi tivornya után és hosszú gondolkozás után így beszélt:

— Politikai pályámnak vége. Én oda többé nem megyek, ahol Ladnai Benő van.

XXIII.

Másik pálya.

Azt hitte először, hogy valami kóros közöm-
bösség vesz rajta erőt; azonban a bátorság, a
melylyel a halálhozó csövet elfordítá magától,
késztette tovább küzdeni, új pályát választani,
más téren működni és boldogulni, vagy elbukni.

Egészen ujja változott. Új életre vágyott.
Erős munkát, tiszta utakat remélt; érezte a sze-
relmet szívében, a mely kitörni készült.

Apját úgy tekintette, mint egy élő könyvet,
melynek lapjain csak igazságok találhatók és el-
határozta, hogy nem megy elébe, míg az méltó-
nak nem találja arra, hogy haza hívja.

Hogy mi legyen az új pálya, ezt még nem
találta meg. Gondolkozását cselédje zavarta fel.
Egy levelet hozott, melyből ezt olvasá: „Kérlek,
jőjj fel azonnal a miniszteriumba.“

A pénzügyminiszter irta a levelet. Éppen
jókor, legalább egy kellemes órát eltölt nála a
nehéz órák után.

A pénzügyminiszter barátsággal fogadta.

— Barátom, mondotta, te egy igen hasznos
szolgálatot tehetnél mindnyájunknak. Az állam
megköszönné szivességed.

— Rendelkezzél velem, kegyelmes uram, ha
a köznek szolgálhatok, örömmel.

— Ugy tudom, te mérnök vagy és azt
állítják rólad: hogy jeles bányamérnök.

— Tanulmányoztam a bányákat is.

— Elég ez nekem. Aranybányáink a felvi-
déken alig hozzák meg a költséget. Aranyat csak
porszemekben találnak: munkálkodunk, tervezge-
tünk, hogy bővebben legyen nemes ércünk. Arra

kérlek, menj el Körmöczbányára, tanulmányozd az ottani állapotokat, azután közöld velem terveidet érvényesítés végett.

Porsovainak soha jobb alkalommal nem tehetett volna senki ilyen ajánlatot. Erre volt neki éppen szüksége. Mig küldetését befejezi, megtalálja valószínűleg új pályáját is. Elfogadta a megbízást, harmadnapra már Körmöczbányán volt.

A bányaigazgatóság szolgálatkészen fogadta s rendelkezésére bocsátott minden bányatörténeti adatot, melyet századok óta pontosan feljegyeztek a bánya-levéltár naplóiban.

Midőn ezeket áttanulmányozta, meglátta belőle, hogy a nemesfém-termelés hová hanyatlott.

A hegyek méhe pedig itt színültig van arannyal, csakhogy szűken adja.

A bányamérnökök már a század elején tisztában voltak azzal, hogy az arany bő fészke a bányák aljában van. Hogyan menjenek oda? Azzal is tisztában voltak. A legalsó tárnát kellett volna lemélyíteni, vagy területében nagyobbítani. Igen, de a legalsó tárna tele volt vízzel. A bányának minden aknája, minden tárnája: a felső tárna, a közép tárna, az alsó tárna mind vizes volt és a három tárna ágyából a víz minden éjjel a legalsó tárna teknőjébe szivárgott s elapadt este annyira, hogy alig volt benne három méter vastag víz s minden reggel kiáradt annyira, hogy oda leszállani nem lehetett.

És milyen vize volt a tárnának! Ha vasat érintettek vele, az olyanná lett, mintha be lenne aranyozva, a bőrkötény, a ruha, ha hozzá ért, mind ragyogó szint nyert, míg levegőre nem jutott.

De akkor szétmállasztotta a ruhát, zsémbereket hasgatott a vason; ha valaki kezefejét bele-

mosta, körme megvastagodott s mézgalágyás-gura vált.

A legalsó tárnához nem is tudtak volna munkást kapni semmi áron. „Ördög fürdő“-jének nevezték a bányászok. Ha valaki munkaközben róla beszélt, minden munkás keresztet vetett, s utána rebegte az egyszerű, rövid bányászimát:

— Jó szerencsét!

Vasárnap délutánonként, összegyültek a bányászok, a falu szélén beszélgetni, ahol nem egy öreg bányász akadt, ki magát az ördögöt is látta a legalsó tárnában. Legendák fűződtek az ilyen látományokhoz.

Egy az is: hogy a bányászok azóta savanyukáposztaevők, mióta az ördög elfoglalta fürdőnek a legalsó tárnát.

A bányamérnökök azonban sohasem voltak savanyukáposztaevők, nekik tellett más fajta eledelre is, azonkívül eléggé bővelkedtek a bányamérnöki tudományokban.

A legalsó tárna vizét vegyelemeztek s megállapították annak marósavtartalmát. Már a múlt század utolján megmondta egy öreg bányamérnök, hogy a legalsó tárna vizét vagy ki kell szivattyuzni, vagy pedig utat kell nyitni, ahol kiömölnék a bányából.

Az öreg e felfedezése után nemsokára meghalt.

De a gondolat élt. Felutazott az ország minisztereihez s mindenütt elismerték, hogy e gondolatban van az Ördögfürdő ellenszere; de ki szivattyuzni nem lehet. Ki tudja, honnan veszi ez a tóforma tárna főtáplálékát, mely megsemmisít mindent, a mi hozzá ér.

A magas miniszteriumokban aztán a ki szivattyuzásról nem is gondolkoztak komolyan

tovább. A miniszteri bölcsességnek egy másik tárnát kerestek, az ország lakosait, hol a szivattyu akadály nélkül működött.

De a bányamérnököket nem hagyta nyugodni az öreg mérnök gondolata. Csaknem egy századdal később, végre rájött egy másik mérnök, hogy le kell eresztetni a Garam folyóba az Ördög-fürdőt.

A többi mérnökök glóriát kiáltottak e felfedezésre. Erre nem is gondoltak. A terv világos és kivihető. A Garam régi folyó, azt nem eszi meg az Ördögfürdő vize. A Garam színe a legalsó tárna fenekénél lejjebb van husz méterrel. Ott folyik a Kiria völgyben, ott kell kieresztetni. „Micsoda felfedezés ez!” — kiabálták. „Érdemelet kapsz!”... „Az öreg mérnök kérvényezni fogja részedre a menyországi külön nyaralót.”... „Angyalok fognak összezsókolni, ha feljutsz, amiért annyi szegény bányásznak jobb keresetet szerezte.”

Mikor aztán fölocsudtak az örömmámorból és biztos irónjukkal végig vezették a vonalat az Ördögfürdőtől a Garamig, akkor látták, hogy a Garam két kilométernyire fordul legközelebb a hegy tövéhez.

A Kiria-völgy csakugyan annyival van lejjebb, de az a két kilométer hosszú gyomor, mely az Ördögfürdőtől odáig tart, kemény trachit, annak átvájására rengeteg pénz és több esztendő kell.

Szóródott a guny bőségesen a szegény felfedező fejére. Egyik jóakarója így mentette a többiek előtt:

— A felfedezőnek igaza van. Ez is egy gondolat s nem az ő hibája, hogy kutató mámorában czukros lepénynek képzelte a hegyet, mit a fel-

vidéki tótok kirágnak a Garamig, ott nagyot isznak rá.

A felfedező nem sokáig állotta a gunyt. Áttétette magát Selmeczre, megszabadult a csufólódóktól.

Porsovai Károlynak is elmondták ezeket az eseteket, és ő, a mint jobban-jobban beleismerkedett a bányaügyekbe, s látta, hogy ott minden akként megy, mint a hogy azt a legtanultabb szakemberek vezethetik, a pénzügyminiszter célját az ő kiküldetése felől nem tartotta egyébnek, mint egy felülvizsgálásnak a bányakezelés felől.

Ha az volt a célja, hogy magának helyes jelentést tétet a bánya állapotáról, semmi egyéb: ő egy pár nap múlva jelentésével már készen lesz.

XXIV.

Kuli János.

Körmöczbányai tartózkodását apja tudatta Malcsákékkal is. Malcsákné levelet irt hozzá. A levélben hosszan és sokszor kéri, tudakozódjék elveszett testvére után, ha neki sikerülne valamit megtudni felőle.

A bánya áttanulmányozása mellett ezzel is foglalkozott. A hatóság jól ösmerte ezt az ügyet. Midőn Porsovai Ádám először felköltötte az érdeklődést iránta, akkor megindították a kutatást. Később Malcsákék is folytatták, minden évben többször eljöttek Körmöczbányára, sőt leányukat is itt iskoláztatták egy ideig; de még valószínű nyomra sem akadtak soha.

Porsovai Károly sem volt szerencsésebb, Malcsákné hozzá intézett levelében tudatta vele az

öreg ur örömét, hogy komolyabb munkához fogott, minek folytán azon feltett szándéka, hogy ott hagyja képviselői állását, csak megerősödött benne. Beáll bányamérnöknek, vagy egy nagyobb gyárat épít ő is a felvidéken. Itt beszéd helyett közvetlen hasznót tehet nemzetének s jobb létet biztosíthat a vidék munkás lakosainak.

Körmöczbányán mindennap ajtaja előtt találta a hülyét, kivel már találkozott, a kiről álmodott is azon a lázas éjszakán.

Ha valamerre távozott, ez ember kísérte távolból. Később megszokta, beszédbe eredt vele, ami igen nehéz volt; mert a hülye dadogott, csak rövid, szakgatott mondatokban tudott beszélni. Egyszer behívta szobájába s megígérte a hülyének, hogy a bányába is elkísérheti, mivel azt elutazása előtt még egyszer, minden részében megvizsgálja.

Azt hitte, e hülyének olyat mutat meg a bányával, a mit az sohasem látott. Itt is tévedett, különös teremtés volt ez a hülye ember.

Jól hallott, és úgy látott a sötétben, mint más a napvilágnál. Szemei nem ismerték a sötétiséget; agya nem ismerte a világosságot.

Azt senkisémet tudta, hogy került Körmöczre. Azt hitték, valami bányász gyermeke lehetett, bár mindig magyarul beszélt, holott a bányászok nem igen tudtak magyarul.

Nem bántotta soha senki, iszonyu erejétől inkább félték. A kocsis, aki felé vágott, nem ismerte meg, különben nem merte volna megütni. Az emberek társaságát kerülte. Legnagyobb öröme az volt, ha az iskolába járó gyermekekkel játszhatott és széles hátára vehette valamelyiket.

Nem kért senkitől semmit, még enni valót

sem. Azt tartották róla, hogy nem eszik; teste pedig jó táplálkozásra vallott.

Azt sem tudták, hol lakik, van-e lakása?

Nem járt sehová. Lakott több helyen s lakását tetszése szerint változtatta.

A fogadás már mondta nevét: Kuli Jánosnak hívták.

Kuli János a város denevére volt. A háztetőkön járkált; a házak falán úgy mászott éjjelenként, mint hernyó a gyümölcsfák ágain.

Mit Isten elvett ez ember elméjéből, a testnek adta meg és a test ügyessége pótolta nála mindent.

Örülni tudott. Dalolgatott az utczákon s egyszer megpróbálta a füttyölést is; vastag ajkai azonban nem csucsorodtak össze, a mi igen elszomorította.

Később egy hosszabb fajta fenyőfa-furulyát kerített. Szájához vette, belefujt; a furulya szólott és a hülye lassankint megtanulta fujni a furulyát.

Sohasem vált meg attól többé, ott hordozta kötél-övében.

A denevérekkel együtt járt a tornyokban, a templomok padlásain: a patkányoknál is jobban ösmerte a bányát, a város alá vésett lyukakat s ez utvesztők előtte ösmertek valának, mint a póknak a hálója.

Minden házba, minden pinczébe eljutott ezen az uton. Onnan szedte élelmét s mivel a hülyék a legnagyobb evők: hust evett mindig s bort ivott. Étkező teremül a főtér említett buborékját használta.

A lyukakba négykézláb járt, jobban mondva, futott. Az egykori „házi tárnák“ aljában patakok képződtek, melyek a buborék közepén levő tóba folytak le. Kuli Jánost ez legkevésbé se zavarta

futásában, széles tenyereivel szétcsapta a vizet. A locsogás tetszett neki, itt is dalolgatott és gyönyörködött ijesztő hangjában, mely sokszorosan visszhangzott.

Mikor furulyálni akart, azonnal leszökött a lyukakhoz. A hülyének otromba kaczagásából ilyenkor nagy boldogság szólt. Sivalkodott örömben, kéjelgett tudományában, mely a furulya hangjában szól hozzá.

A lyukak, a furulya hangjára különféle hajlású viszhangokat vertek fel: egyik sikkongott, a másik sipolt, a harmadik bugott mint a templom orgonája; a negyedik dörgött, csattogott mint az esőt szóró fellegek.

E hangok változatos egybeolvadásánál élvezte Kuli János a szépet és sötét agyába világosság hatolt. A világosság, e béna lélekben is a szeretet volt. Annyi szeretet, annyi világosság, ami egy furulyaszóban és a viszhangok dallamába fér.

Ez ocsmány test sátorában jó sziv ringatta az élet tüzét. A mivel táplálkozott, azt a máséból azért vette, mert nem ismerte az enyim, tiéd fogalmát.

Jóságáról röviden egy esetet említünk fel.

Egy bányász, a savanyukáposztalé-ivók közül, a város bányájának egyik tárnájában dolgozott egyedül. Ez ág, fülke, vagy lyuk: az övé volt. Abban dolgozott éveken keresztül, félmeztelen testtel, ahogy az aranybányászok dolgoznak. A kemény trachit és üvegkristály szilánkja sokszor húsába pattogott, húsából piros vérkönyek szivárogtak ki. Talpán a bányász kalapógyi sáros volt a bányavíz szennyes iszapjától és vörös a rácsorgó vértől.

Végre gazdag eret talált. Fészket vájt a rob-

banó anyagnak. Ősmerte a kőzetet, a megtalált aranyerek gazdagságát, mint vadászeb a vadak nyomait.

Kanóczát beillesztette a fészekbe. A kanócz volt-e rossz? A bányász volt-e az örömlázban késedelmes? A fészek robbant s a bányász mellét egy sulyos sziklaforgács zuzta szét.

Az esetnek hire futott. A nép összecsdődült a bányaház előtt s midőn a bányászt házához szallitották: feleségének jajjai, a gyerekek sirása közé vegyült Kuli János szomorú óbégatása.

Vigasztalni akarta őket.

A kunyhó körül sokan voltak, azok elkergették.

De a kunyhó körül sokáig ólálkodott. Egy izben nem volt otthon az özvegy asszony, besont a kunyhóba. Szétnézett odabent. Mire volt kíváncsi? Kenyeret, hust keresett, s megtalálta a hordó káposztát.

Piszkos tenyerével meritett a hordó levéből és behörpénté.

Csunya ábrázata iszonyuan eltorzult az élvezet után. Tüszkölt, köpködött. Dühös lett. Bizonyosan azt hitte, a hordóban bor van. Megfogta a hordót s feldöntötte.

Az özvegy késő este tért haza kunyhójába. Sirásra fakadt, midőn meglátta élelmének maradványait a földön.

Bánatosan feküdt kemény ágyára, s csak akkor riadt fel, midőn az ajtót valaki durván berugta.

Mécset gyujtott. A kunyhó közepén két oldal szalonnát látott ledobva, a földön egy marék szinarany-gölcncsért szedett össze.

— Az Isten nem akarja, hogy éhezzen és

a bányák angyalával küldte az ajándékot — rebegek fonnyadt ajkai.

A mécs kialudt. A hold bevilágított a kicsiny ablakon. Az asszony letérdelve imádkozott és a mély csendben, mely az éjszakákon fekszik, egy rut ember nézett be a holdsugárral együtt az ablakon. Azt hitte, az asszony most ő hozzá beszél és tenyerére hajolva, elvágatott az ablak alól.

XXV.

A Fokoru.

Porsovai Károly egészen ujat, meglepőt vélt Kuli Jánosnak mutatni a bányával, ezért hívta le magával.

A béka repülni akarta tanítani az ölyüt. Mert Kuli Jánosnak a föld alatt volt a légtengere, csak-hogy azt senkisémet tudta, senkisémet sejtette.

Porsovai Károly látta a készet, a nyitottat, de nem látta az egészet, ami nem volt még felnyitva.

— Lejössz a bányába velem, János? — kérde tőle.

A dadogó Kuli János ilyenformán felelt.

— L — e — m — e — gy — e — k.

— Nem ijedsz meg?

— M — i — a — z?

Az asztalon ki volt terítve a bánya térképe, a bánya keresztmetszetét vizsgálta Porsovai Károly, midőn Kuli Jánost behívatta az utcáról. A térképen vörös vonallal volt kijegyezve a tervező öreg mérnök lejt mérése, az Ördögfürdőtől a Garamig.

— Ez a Garam itt, János — mondá Porsovai — ez meg az Ördögfürdő.

Kuli János nevetett.

— Mit nevetsz?

— N — e — m — a — z — a — z.

— Hát micsoda?

— P — a — p — i — r — o — s.

Most már Porsovai nevetett.

— Az Ördögfürdő vizét, ha a Garamba leeresztenék, ott lenne a sok arany, János.

Ez a párbeszéd nem volt egyéb Porsovai részéről enyelgésnél. Láta a hozzá vonzódó hülyét s nem kergette el magától.

Párbeszédökből ezután elhagyjuk Kuli János dadogását, ki hűségesen követte Porsovait a bányaházig. Hanem a bányaháznál elszaladt tőle, és Porsovai Károly magában szállott le az aknába.

— Nem mer lejönni, szegény János, — gondolá.

A bányászok már ösmerték, minden bányász, akivel találkozott, alázatosan köszöntötte:

— Jó szerencsét!

Leült egy csillére s elgondolkozott. A víz suhogva folyt a csillék alatt. A vízcseppek kotyogása, az öklöcsök koppanása, e másként néma sirboltban, hol csupán az emberek élnek, feje fölött egy óriás hegy a maga rettentő súlyával, igen alkalmas hely volt a gondolkodásra, mit a bányászok betegregzésü hangja zavart néha, midőn mondák: — Jó szerencsét!

A bányavirágok ragyogtak, az aranyporszemek pislogtak a tárna oldalán. A tárnapalláson a nyirkos levegő a vízpárákból képleteket idomitott: nyálkás, enyvszerű, hideg koloncok lógtak alá, mint letépett pókhálók.

A fénylő szüzarany házának rossz levegőjét szivta verejtékesen az ember.

Porsovai Károly megindult az alsó tárnák felé, meglátogatni még egyszer az Ördögfürdőt.

Kuli János, midőn elvált tőle, elfutott a hegynek tulsó oldalára.

A hegyoldalon bükkfák, somcserjék tenyésztek. A somkórók között egy bokor tövénél szűk lyukba bujt, melynek szája összelapult tölcsérhez hasonlított. Bebujt a tölcsér szájába, sokáig futott repedésforma, sokfelé hajló s görbülő útján, hol fel, hol le, de mindig haladva, míg egy tárnából lámpa világított felé. Egyenesen lefelé tartott s végre ott látjuk guggolva, az alsó tárna akna tövénél.

Nyelvével körültörölte vastag ajkait, figyelt. Megrázta nagy fejét, ami nála annyit jelentett, hogy nincs megelégedve valamivel. Könyökét térdeire, két nagy tenyerét álla alá téve ült, mozdulatlanul. Szomorkodott, és ő is gondolkodott.

E mozdulatlan állapotában ásitózott, mint hal a levegő után a folyó tükrén. Ez volt nála jele annak, ha valamit kicsinyelt.

Az aknán a bányatóra, az Ördögfürdőre fujt a szél, suhogva, morogva, mint mikor ablakunkat veri az őszi eső.

Kuli János odakiáltott a szélnek:

— Buh!

Porsovai Károly csodálkozva nézett reá, midőn odaért.

— Hát ismered az Ördögfürdőt, János?

Kuli János a fejével intett.

— Akkor te sokat tudhatsz?

— Sokat.

— Hát az Ördögfürdőt nem tudnád innen kiereszteni?

— Ereszd ki magad.

— Hol?

— A Fokorun.

Porsovai Károly jól tudta, hogy a Fokoru annak a hegynek neve, melyben a bánya van. Semmi fontosságot nem tulajdonított Kuli János szavainak, csupa kedvtelésből beszélt vele.

— A Fokorun nem lehet.

— Ki lehet.

— Nincs rajta más nyílás, mint a bánya száda.

— Van.

— Hol?

— Itt.

— Nagy?

— A víz kifér rajta.

— Meg tudnád mutatni?

— Meg.

— Hivjuk elő a bányamestert.

— Akkor nem mutatom meg.

— Miért?

— Mert csak te vagy jó ember.

— Milyen távolságra van a nyílás?

— Átmegyek rajta és visszajövök.

— Hát menj.

Kuli János eltűnt az Ördögfürdő alsó végében.

— Ez érdekes — mormolá Porsovai Károly.

— Valósággal kíváncsivá tesz ez a csudálatos ember, aki hülye, de azért úgy látszik, ismeretlen aknáknak is alapos ismerője.

Felpiszkalta tollkésével bányamécsének kanóczát, megnézte óráján, mikor távozott el Kuli János.

Várt egy órát, Kuli János nem érkezett vissza. Felcsigázott kíváncsisága mulni kezdett a várakozásban. Már indulni akart, midőn a hülye végre megjött. Az utra e szerint csaknem ötnegyed óra volt szükséges.

Porsovai Károly meg akart győződni teljesen az ösmeretlen utról s azt mondta a hülyének:

— Estére elmegyünk oda, ahonnan most vissza jöttél, elvezetsz oda?

— El.

— Feljössz velem?

— Nem.

Otthagytta Kuli Jánost, akiről most már tudta, hogy más uton is ki tud menni a bányából.

A bányaigazgatósághoz menve, összehívta tanácskozássra a bányatiszteket.

— Egy pár nap múlva eltávozom, — szólalt fel a tanácskozáson, — jelentésemet megteszem az ügyes vezetésről, azonban meg kell önöktől kérdezni: nem tudnak, nem sejtenek, nem halottak-e olyan utról vagy aknáról valamit, amely az ösmert aknán kívül a bányából kivezethet?

Arról senkisem tudott semmit.

Az egész hegy kőzetösszetételeit meg tudták mondani, mily nemekből áll, mily kőnemek jöhetnek elő újabb tárnák nyitásával. A hosszú tapasztalat, a bányanaplók erre nézve alapos utbagazítást adtak.

Midőn a tanácskozók szétoszlottak, Porsovai Károly annyit jegyzett meg egy ott maradt bányamérnöknek:

— A tapasztalat a multról szól. A számítás ilyen esetben sejtetem. A jövőbe senki nem lát be, a hegyek belsejébe sem, míg azok nyitva nincsenek.

Az este Kuli János kíséretében Porsovai ott volt a Fokoru somkórói között.

A legkiválóbb bányalámpát kötötte övére, s a lámpa izzó tüze, hosszú sugarakat szórt előttük.

Kuli Jánosnak nem kellett lámpás, leereszkedett az üregbe előre. Porsovai Károlyt most

már meglepte az ut, amely nem volt egyéb, mint a hegynek magasról lefelé terjedő repedése.

A repedés sokhelyt oly szűkké vált, hogy féloldalt kellett menniök. Másutt bő horpadások voltak a repedés oldalaiban s ezek a száraz kutak folytatólagos csatornával birtak. A kőzet csaknem mindenütt zord, sötét színekben feküdt s itt-ott erek vonultak el benne. Az arany és elválhatatlan társa: a pirit, keskeny tellérekben kigyóztak.

Megállapította, hogy a hegy tövétől számítva már huszonöt méternyi távolságra, a repedés alja vízszintes vonalban fut a völgy fenekével.

Hogy mi összefüggésben van a bánya legalsóbb tárnájával, azt még nem állapíthatta meg.

De még lejjebb hatoltak. Az Ördögfürdő alja magasabban volt már, mint ahol állottak és Kuli János e ponton egy sötét alagutba mutatott.

— Mi ez? — kérde tőle

— Lyuk.

— Hová vezet?

— A Garamra.

— Van ott nyílása?

— Nincs.

— Átmehetünk?

— Át.

Megindultak az alagutban. Ez már valóságos kinos utja lett Porsovai Károlynak. Többször perczekig kellett fekve haladni, a levegő élvezhetőségéből azt következtette, hogy az alagutnak a szabad levegőre nyílásai vannak.

Midőn az alagut végére értek, tompa zugást hallott.

— Mi zug? — szólítá meg Kuli Jánost.

— A Garam.

XXVI.

Ismeretlen gátak.

A Garam ott volt előttük, talán husz méternyire. Az alagut itt bevégződött, de sok apróbb ér vonult el tovább, előre, a Garam ágya felé.

Porsovai Károly vizsgálódni kezdett s rájött, miért van itt vége az alagutnak.

Az alagut nem volt egyéb, mint egy tekervényes főveny-ér, amely mindenütt akad a kőzet képletei között.

Az őstermészet maga alkotta így. Összetóduló cseppjei a kőzeteknek, talán évezredek előtt, megtalálták a főveny-eret s apránként kimosták.

Hogy a Garamig már nem tudta kimosni, annak oka, az előtte álló kemény trachit volt, amely azonban függőleges nyílásain utat adott az alagut vizének.

A mult században élt öreg mérnöknek, a kigunyolt elődnek, midőn az Ördögfürdő vizét a Garamba akarta leeresztetni, lehet, hogy ösztöne sugta meg ez alagut létezését és ez adta a gondolatot agyába.

Porsovai Károly ott állott a Kiria-völgy fensíkja alatt. Közel hozzá a Garam kék vize locsozott. Neki adatott a dicsőség, hogy lehetővé tegye a bányák nagyobb számu aknázását; ő lesz az, aki a környékbeli dolgos népnek foglalkozást, megélhetést nyújt az Ördögfürdő vizének leeresztésével; talán neki köszönhetik majd, ha a fényes ércz kutatói, a savanyukáposztalé mellé, hust főzhetnek a fazékban.

Tisztában volt felfedezésének nagyságával és úgy, mint soha életében senkit, áradozó gyönyö-

rüséggel szemlélte az előtte álló Kuli Jánosnak borzas nagy fejét.

Mert Kuli Jánosnak nem számított semmit, a világnak minden kincse sem. Csak az az ember tudhatta e földalatti lyukak létezését, ki ott élt legtöbbet, azok lakója volt. — Milyen különös, milyen keserű állapot — gondolta Porsovai Károly — ez ma millióknak az áradatát nyitotta meg és azt sem értené meg, ha annyit mondanának neki: köszönöm.

Örömében Kuli János vállára ütött tenyerével.

— Menjünk, János, az Ördögfürdőhöz!

Kuli János újra fölvette a vezető szerepét. A Kiria-völgyet elhagyták s visszatértek a Fokoru hasadékába, ahol ismét egy másik gát állott elébük.

— Mesze van ide még az Ördögfürdő, János?

— Közel van.

Ez a gát, az a sajátságos, körmöczi puha trachit volt, amely a földszinére hozva, elvesztti üveges kőkeménységét.

Porsovai Károly zsebkönyvébe jegyezte ezt a gátat is s megállapította, hogy ez tartja fenn a legalsó tárna vizét. Ha most már ezt és a kiria-völgyi gátat eltávolítja utjából, az aranybánya vizkérdése végleg meg lesz oldva; a gátakat pedig a bányászok szétrombolják két hónap alatt.

— Menjünk át!

Kuli János fölmászott a gátra, Porsovai Károly követte.

A gát tetején annyi nyílás volt, hogy csak kuszva, meglapulva értek el, bár a nyílás itt szélesedett ki legjobban. Közepén tölcse volt a gátnak. Kuli János egyszer csak tompa esést hal-

lott maga után, s hogy visszanézett, akkor látta meg kísérőjének a mélységbe zuhanását.

Ez a tölcsér nem volt egyéb, mint az Ördög-fürdő vizének a szája. Egy barlang jó levegő nélkül, egy dohos lyuk, a melynek büze bárkit is elszédített volna Kuli Jánoson kívül, ki hozzá szokott az effélékhez és akinek nem jutott eszébe, figyelmeztetni kísérőjét a veszedelemre. Mit tudta, hogy amit ő megszokott, az másnak árthat.

Utána vetette magát. Pár percz mulva felhozta magával az elaléltat, kinek lámpája is összetört a sötétben.

A tölcsér bódító párolgása kifelé áradt a hasadékokon s szétterülve, korántsem volt olyan veszedelmes, mint közvetlen hatásában.

Porsovai Károly vérzett a karczolásoktól, melyeket esésében a hegyes kövektől szenvedett a fején.

Kuli János átölelte s rohant vele a legalsó tárnába onnan fel a bánya-tárnákhoz. Az ut hosszú volt, de gyorsan haladt. A bánya néptelen az éjszakákon, Kuli János a „gyalogut“ felé tért. A csillék ki voltak rakva az utból, a gyalogjáró létráján felmászott s terhével belépett az akna-házba.

Az akna-ház ajtója be volt zárva. A bányaőr a földön aludt, mellette töltött puska, égő lámpa.

Kuli János kilépett az ajtón s letette Porsovai Károlyt a friss levegőn, majd hirtelen otthagya és szükölt, nyöszörgött, a mi nála a legnagyobb fájdalom kitörése volt.

Különös felindulásának oka pedig semmi egyéb, mint az ; hogy utjában elveszítette furláját.

Nem sokáig habozott, visszaszökött az akna-lyukba. Az őr, a zár nyikorgására nem ébredt fel,

de Kuli János súlyos lépéseire már talpra ugrott s felkapva puskáját, félelmes borzadálylyal az akna-lyukra nézett, honnan tompa dübörgés halatszott.

Kuli János megtalálta furulyáját az akna fenekén. Valamelyik létrafog rántotta ki övéből. Örömében hangos dünnögéssel rohant fölfelé.

Az aknából rémesen hangzó lármára az ő megdermedve állt. A félelem verejtéke leszögezte s meglátva az ijesztő alakot, mintha villám sujtotta volna meg, eldőlt.

Kuli János keresztül ugrott rajta, Porsovai Károlyhoz rohant.

A holtra ijedt bányaoért ott találták másnap reggel a bányászok. Három napig nem szólt. Csak néha kiáltotta:

— A bányarém!

Sohasem ment többé a bányába. A bányászok, megtudva a beteg ijedtsége okát, félénken suttozták egymásnak:

— Valaki elfelejtette a köszöntést: Jó szerencsét!

Porsovai Károly is hat napig nyomta az ágyat s ott maradt Körmöczbányán, míg teljesen elkészítette a tervet, a bányavíz eltávolítására.

Szerencsés kutatását nem beszélte el senkinek, de a bánya-mérnökök, akik adatokkal szolgáltak az alagut készítésének költségeihez, most már titokban, az ő törökvésén is mosolyogtak.

— Az öreg mérnök nyavalyája ragadós.

— A képviselő-mérnökök ezután hozzánk járnak terveket csinálni.

— Ki tudja? — mondotta a harmadik, — a pénzügyminiszternek sok feleslege lehet, megkezdeti az alagut készítését, Porsovait kineveztetí.

királyi biztosnak. E munkátlan fiataloknak, ha politikai pályára lépnek, ez a legfőbb vágyuk.

Porsovai Károly nem hallotta ez itélkezéseket, szívesen bucsuzott el mindenkitől.

Kuli Jánosnak azt mondta:

— Elviszlek apámhoz, János, ott jó módban élsz, eljössz-e?

— Ha te is ott lakol — volt a János felelete.

XXVII.

Porsovai Ádám fizet.

Körmöczbányáról megirta apjának, küldetése szerencsés sikerültét a nem is sejtett alagutról.

Ez volt első levele ahhoz, mióta képviselő lett. A levélben hosszan, kimerítően leirta az alagut előnyét, a nagy nyereséget, mit a természet által már elkészített utnak csatornává alakításával, az ország pénztára nyert.

Megirta: hogy ezt mind Kuli Jánosnak, a dadogó hülyének köszönhetik; ő, a dicsőséget, az ország erszénye, a nyereséget. Megirta Kuli Jánosnak ragaszkodását, a kocsissal történt esetét, ki a hülyét megütötte.

Midőn Ádám ur elolvasta a levelet, kéjjel vágta magát hátra karszékeiben, ujjával dobolt az asztal lapján, s minden ize melegséget lehelt megelégedésében.

„Az ördög vigye az aranyakat — beszélgett magában. — Cziczomára, fényüzésre ösztönző ragyogó ércz, miből egy kenyérvágó tót futykorát sem lehet csinálni. Károly fiam szive volt az igazi fém. Nem arany: gyémánt! Nem gyémánt; hanem

virágkehely! Lelke fényében tárult szét a kehely, midőn azt a nyomorultat védte. Ember vagy, fiam! Tudtam én, hogy megjavulsz. Éreztem én. Éljen a szived, fiam.“

Cselédjeivel harsány hangon tudatá:

— Károly fiam levelet irt. Dolgozik, nincs semmi baja, nemsokára meglátogat.

A cselédek sohasem látták ennyire örülni urokat. A bibliai Salamon szívével fogadja a megtérő fiut, kinek tettében felfedezte kicsinyben, hogy az ő vére tovább él abban.

Hosszu idő telt el Ádám ur életében, mióta fia elhagyta. Nem mutatta senkinek; de kétség, reménykedés, bizonytalanság uralta gondolatvilágát, lesve jövőjét, várva, mi lesz fiából.

Önkéntelenül Ladnaira gondolt az öreg ur, kitől most már féltette fiát.

Ladnai mikor a váltót lejáratta, gyorsvonaton utazott Ádám urhoz, ki e szavakkal fogadá:

— Isten hozott, édes öcsém. Mi jót hoztál?

A gazoknak legerősebb fegyverök a merészség. Ladnait e megszólítás vakmerőbbé tette. Nem jutott eszébe, hogy ez öreg ember tisztábban láthat, mint fia. Tudta, hogy becsületes emberrel áll szemben, a ki ellen legsikeresebben küzdhet s könnyedén felelt a kérdésre:

— Egy kellemetlen ügyben kerestem fel nagyságos urambátyámat.

— Mi legyen az?

— Károly egy váltót adott át s ez tegnap lejárt; nekünk kellett kifizetni, kifizettük.

— Károly fiam nem tudta kifizetni?

— Talán őt nem is annyira érdekli?

— Ki az elfogadó azon a váltón?

— Ön.

— Én?

— Igen.

— Megmutathatja a váltót?

— Szívesen. Én bizom urambátyámban.

Ádám ur átvette a váltót, megnézte jól. Arcza legkevesébbé sem változott a nagy összegű szám láttára, s nyugodt hangon szólott Ladnaihoz:

— Köszönöm, uram, előzékenységét (most már nem tegezte), köszönöm, hogy hozzám fáradt, a váltót azonnal kifizetem. Különben erről értesítve lettem.

(Nem mondta hogy akkor tévedésnek hitte).

A régi szekrény fiókja ismét kihuzódott a szekrénybordából, Ádám ur kiolvasta belőle az ötvenezer forintot.

— Kamatot fizetett érte?

— Nem fizettem. A váltóknál értékesítésök idejében vonják le a kamatot.

Szerencséje volt ez Ádám urnak, mert alig maradt háromszáz forintja. Ez az ötvenezer forint volt utolsó, nagyobb összegű pénze.

— Ki van ön fizetve?

Ladnai nem értette az öreg ur nyugodtságát. Neki nem csak az volt czélja, hogy a váltó kifizetve legyen.

— Nagyságos urambátyám! Ha terhére esik ez összeg kifizetése, kiegyenlíthető ez más módon is, például: másik váltóval. Így Károly barátom ballépése hosszabb idő alatt, könnyebb beosztással lesz helyrehozható.

Ádám ur nyírott bajusza mint valami szurós serte mozgott, görbült fel e megjegyzésre.

Oda lépett Ladnaihoz.

— Mit ért ön „ballépés“ alatt?

Hangja most is nyugodt maradt.

— Az aláírást.

— Miféle aláírását?

— A váltó aláírást.

— Nem értem.

— A váltót Károly barátom adta át nekem.

— Helyes. Én pedig beváltottam. Mit akar tovább?

— De nagyságos urambátyám! — tört ki Ladnaiból a szó — annak a váltónak az aláírását nem ön írta.

— És kit sejt mást, a ki azt írhatta?

— Károly barátomat.

Ádám ur jó nevelésű ember volt, tudta, hogy saját házában van, s olyan emberrel szemben, ki urat mutatott, a régi ur maradt. Megfogta Ladnai kezét s karját kezébe öltve, kecses mozdulattal kényszeríté az indulásra.

— Menjünk, uram, elkisérem kocsijáig.

Ladnai egy fejmozdulattal köszönte meg az előzékenységet és mentek, mint valami jóbarátok.

A szekérut közös terület mindenütt, vándorlók, utas emberek rövid ideig tartó tulajdona. Porsovai Ádám e közös területen állott szembe Ladnai Benővel.

— Uram! — szólítá meg itt — ön azt mondá az előbb: azt a váltót fiam, Porsovai Károly írta alá?

— Igen.

Alighogy kimondta Ladnai a szót, Porsovai Ádám arczul köpte. Aztán — szó nélkül, emelt fővel távozott.

A fuvaros, ki Ladnait a vasuttól Ádám urhoz hozta, jól látta, mi történt az urak között. Ismerte az öreg urat és nem akart olyan embert vinni a kocsiján, ki azt felharagitotta. Lovai közé csapott, ott hagyta utasát az ut közepén.

Ladnai arcza elkékült a nagy meggyalázásra; azonban jól ismerte emberét, ki nagylelkűen fize-

tett s a ki most fia gyanúsítását torolta meg rajta. Lehorgasztott fejfel indult a vasutállomáshoz, gondolva: — A fuvaros nem ösmer; az öreg nem szokott dicsekedni.

Ádám ur pedig elővette a váltót s beszólitotta szakácsnéját:

— Ég-e már a tűz?

— Azt hittem, vendégünk lesz, nagyságos uram; azonnal tüzet gyujtottam.

— Asszonyság, ez egyszer megvizsgálom, tud-e élénk tüzet gyujtani.

Kiment a konyhába, tűzbe dobta a váltót.

— Hagyja kialudni a tüzet, dobja ki a pernyét, ma nem főzünk ebédet.

A szakácsné szót fogadott. Egész nap rá ért hallgatni öreg ura szép nótáit, miket ez vigan füttyörészett szobájában.

Ádám ur vidám volt, mint bármikor, ha baj várakozott reá. Azt hitte: még egyszer, vénségére, verekednie kell.

Csalatkozott. Ellenfele nem is gondolt arra, hogy kérdőre vonja.

Ádám ur az egész dologról már az első órában ekképpen ítelt:

„Károly fiam könnyelmű volt: ennyi az egész. Ha becsstelen volna, ha ő irta volna a váltó alá nevemet, éreznem kellene. A hiéna is megérzi kölyke nyavalyáját s ha becsstelen lenne, magam veszteném ki az emberek sorából; de szivem azt sugja: nem az. Hiszek érzéseimnek, s áldom Istenem, hogy a szégyentől megmenthettem a fiam. Értesíteni fogom: hogy erről a dologról ne szóln senkinek. Egy botlás az egész és ezt megtorolni, nekünk más fegyverünk nincs, mint az én cselekedetem volt.“

Nem csalódott sejtelmeiben.

XXVIII.

A titokzatos párbaj, melyben egy madár és egy ember a célpont.

Alig tavaszodott, Lehóczky Mihály a Rikavölgybe szándékozott költözni. Vágyott a fenyvesek közzé, epedt azon élvezetért, hogy a Rikán vadászhaszon még, legalább e tavaszon.

Melle már sipolt. Lehelletét nehezen szedte.

Felesége nem szívesen egyezett az utazásba, s többféle ellenvetéseket tett. De Lehóczky Mihály beteg volt, nagyon beteg és a betegek makacsok. Kijelentette: hogy bizonyosan megy.

E kijelentés nem türt ellenmondást, Lehóczkynénak menni kellett. Ellenkezésének oka abban rejlett, hogy a képviselőházban erős vitát folytatott az ellenzék ama kérdés fölött: „Birja-e még a parlamenti többséget a kormány?” Szerencséjére Lehóczkynénak a szavazás megtörtént, a kormánynak 226 szótöbbsége lett s az ellenzék meggyőződhetett a többségről; Ladnai Benő pedig elkísérhette Lehóczkyékat a Rikára.

— Közelg az idő, midőn gyászruhát kell fölvennem — mondá Lehóczkyné Ladnainak, — a fekete szín jól fűdi az örömet.

Mikorra a Rikavölgybe érkeztek, Lehóczky Mihály ágyban fekvő beteg lett, a fenyveseket csak az ablakon keresztül szemlélhette. Egy éjszaka erős lázrohamok támadták meg, felesége Ladnaival együtt fent virrasztott a szomszéd szobában. A beteg ember, kinjai között is, a mások nyugalma gondolt. Felkelt, az ajtóig vánszorgott, hogy lefekvésre szólítsa feleségét. A másik szobát elválasztó ajtó vékony, zöld függönyén keresztül látott s a mit látott, az meggyőzte arról, hogy neje, Ladnait szereti.

A szegény beteg ember kétségbeesett e látványra, ott akarta hagyni az ajtót, de olyan különös párbeszédet hallott a hangosan társalgók között, mely nem ereszté el azonnal.

— Ha, ha, ha! — kaczagott felesége — az a játék pompásan sikerült.

— Harczoló módszerünk fényesen bevált, — válaszolta Ladnai.

— Én találtam ki a váltó utaztatását.

— Es én ügyesen keresztül vittem.

— Ötvenezer forint volt a játékban. Választási költségedet vissza kellett téríteni. Megfizettem a vén medvének, ki gyöngédtelen czélzásokkal illetett. Nem is tudod, Benő, mily kinokat szenvedtem érted, mikor a vén Porsovaihoz elvitted a váltót. Azt hittem: a vén remete kiabálni fog, perrel fenyegetődzik, fellármázza a fővárost.

— Megszeppent ám az öreg, hogy megmagyaráztam előtte a váltótörvényt.

— Ötvenezer forint, Benő, szép pénz. Az a bolond Porsovai Károly elbizakodottságában nem képzelte, hogy a választási költségeket mindkét részről ők fogják fedezni.

— Ez az ember egyik bolondságot a másik után követi el, most ismét nagy bolondot akar elkövetni.

— Mit?

— Nőül veszi Malcsák Emmát.

— Ha, ha, ha!... A tót leányt.

— Különös szépségnek mondja mindenki.

— Az nem számít. Az a bolondság: hogy egy Porsovai nőül akarja venni egykori cselédjök leányát. Ennél mégis szebb jövőt készítettem magamnak.

— Igazad van, Nellim.

— A te feleséged leszek nemsokára.

— És egy nagy vagyon korlátlan örököse.

— Azt közösen szereztük, Benő.

— Közösen, egymást boldogítva fogjuk élvezni. Ah! csak itt volna már az idő, midőn nőmmé tehetlek!

— Ne türelmetlenkedj, édes Benő, s hizelgő öleléssel fonta Ladnai nyaka köré karjait, — e kiállhatatlan, aszkóros ember előtt magam is meguntam már a színlelést; de azt hiszem, nem sokára elpusztul már utunkból.

Lehóczky Mihály a hallottak után, borzadva bujt paplana alá, egész éjjel nem tudott aludni.

Azok fesztelenül mulattak odaát, mintha ő nem is volna. Közel volt ahhoz a gondolathoz, hogy nem létezőnek tekintse magát. A ki elég merész oly tettek elkövetésére, minek fültanuja lett, annak útjába van.

Reggel magához kérette Ladnait.

— Egy kérésem van hozzád, barátom: menj át Kristyóra és holnapra kérd oda Budapestről betétkönyveimet. Házi ügyelőnk elküldi.

Ladnai kocsira ült, kétsövű puskáját maga mellé vette; Lehóczkyné megigérte neki, hogy mikorra visszajön, elébe sétál a Rika aljáig. Mindezek után a kocsis csördített ostorával s néhány percz múlva a fenyvesek közül hallatszott kocsija zörgése.

Utja felén a fenyvesből egy favágó feje kandikált ki, szemét merően Ladnaira irányozva.

A favágó elsápadt.

— Mi bajod? kérdé a parasztot, mellette guggoló felesége.

A favágó beugrott a sűrűbe, onnan mutatott Ladnaira.

— Nem látod? — mondá az asszonynak dühösen.

— Kit ?

— A kristyói pióczát.

Igy hívták a kristyói pórok Ladnait, a ki öt évig ügyvédeskedett e felvidéki kis községben s valóságos réme volt a vidéknek. Innen eredt Lehóczkyval való ösmeretsége is.

— Ez volna ! — hebegte az asszony — alig ösmertem rá, úgy megvénült.

— Rut volt az születése óta. Emlékszel rá, asszony, a mikor fát vágatott velem az udvarán ? Akkor íratott alá, velem mint tanuval, valami papirost. Egyebet sem tudok az írás, olvasás mesteriségéből nevem aláírásánál. Minek is tanultam meg ezt is ! Ezzel az aláírással vette el házamat s mindenki neki adott igazat, mert ott volt a nevem : Varhoják János, saját aláírásommal... Azelőtt, ha a község dobosa végigdobolt az utcán, a gyerekek három napig is „dobost“ játszottak és kiabálták : „ré-dob, ré-dob ; dob, dob, dob !“

— Igazad van. A kristyói gyerekek, mióta ez nálunk lakott, sohasem játszsák a „dobost“, szöknek a dobos elől ; de azt mondják : a pióczából nagy ur lett, hatalmas ur !

— Én nem tudom, mi lett ; de ha nagyurak közé jutott, akkor azokat fosztogatja.

— Ugy-e, az urak megbüntetik az ilyen rossz embert, ha az ő házukat el akarja venni ?

— Nem tudom, feleség. Elég keserves, ha mi nem tudjuk megbüntetni. Hallod-e ! Menj haza, hívd ki mind a hat gyereket, a rőzséket addig összekötözöm, haza vihetnek egy-egy kévét a kisebbek is.

Az asszony mitsem sejtve, haza indult.

— A pióczának vissza kell jönni — dörögé Varhoják János. A patakhoz szaladt, s a

karos hid alatt bujt át, a kocsiton. Egy iszalag-bokorból rövid karabélyt huzott elő. A karabély erős, kovás rendszerű, régi katonapuska volt, a milyenekkel a felvidéki favágók, olykor-olykor ha szerét tehetik, ellőnek egy őzet, esetleg egy medvét.

A karabély most is medvére volt töltve. A patak szélét csipkéző bokrok között, az uttól mintegy negyven lépésnyire Varhoják letérdelt: keresztet vetett magára, imádkozott; az imádság után vad, bosszuálló tüzzel szemében mondá:

— Leszámolunk!

A kocsi egy óra múlva visszafelé zörgött, tengelyének apró kotyogása messze hallatszott az erdő ligetében. A favágó egy kiálló szirt mellé lapult.

Ladnai felvonta puskája kalapácsát, löni akart. Ez lett volna a jel, melylyel tudtára adta volna Lehóczkynének jövetelét.

A patak zord, csenevész fákkal tarkított, két hegyfal között futott ki. Egy égerfa száraz galyján Ladnai egy fajdkakast pillantott meg. A fajdkakas tojója elé dürgött a völgytorokba.

— Így még jobb — mondá — állj meg kocsis!

A fajdkakasra czélzott.

Varhoják tapsolni szeretett volna kéjes dühében, midőn látta Ladnai puskája irányát a kakas felé.

Mind a két lövés egyszerre dördült el. Ladnai agyonlőve bukott a kocsis nyakába, ki rémülve ejté gyeplőjét a lovak közé.

A favágó pedig visszatette karabélyát helyére. Leült a szirtre s várta gyermekeit, feleségét.

XXIX.

Ádám ur pénze visszakerül.

A havasok lakói nem egyszer fordulnak a boszuállás olyan neméhez, aminőt Varhoják használt. Egy lövés a sűrüből, minek eredetét ritkán tudják kikutatni, náluk az egyéni igazságszolgáltatás golyóját röpíti. A múlt évben is történt a lengyel határt szelő havasok között effajta orvlövés. Izgalmat keltett, mint minden új és rendkívüli; de a hatóságok sohasem tudták kinyomozni az orgyilkost.

Ily eseteknél mindig megtalálja a kereső elme az okot, mely boszuállásra készíti a méltatlanul, igazságtalanul bántalmazott embert.

Az okozat megszüli az okot. Az ok fegyvert ad a gyöngébb kezébe. Szívének sarkantyú, mely folyton ösztönzi a tette; lelkének parázs s nem hagyja hamvadni a tüzet, melynek kialvása, magával hozná a feledést a boszuállás helyébe.

A lovak a lövéstől megriadva, vágztatva iramodtak a Lehóczky-tanya felé. A kocsis, egy szegény tót ember, ijedtében átölelte Ladnai testét, mely most már nem volt egyéb, mint kihülő sátra az előbbi embernek.

Lehóczkyné már a tanyaudvaron volt. Indulni akart szerelmeséhez, midőn a rémes fogat csattogva rohant elébe.

Es Lehóczkyné, kinek idegein az epés gyűlölet uralkodott, szívet facsaró sikoltással vetette magát a holttestre. Strucztollas legyezőjét lengette a neki oly kedves ember arcza felett; az pedig ott feküdt némán, érzéketlenül.

Aztán átölelte még egyszer. Ez ölelésben benne volt tüzes lényének minden ereje, minden

kinja s a mig fájdalmában szive elhalt, lelke megtörtén repült a másiké után.

Csak ez egyet szerette igazán.

A kocsis félőrülten ugrott le kocsijáról.

Azt mondanák talán, jól volt ez így elintézve. De aki sorsunkat rendez, annak cselekedeteibe emberszem nem lát. Nap az, mi fényével vakít, ha fürkészi tüzét a szem. Mi álljunk félre, ne magyarázzuk ez eseményt...

Azt az egy örök igazságot tartjuk helyénvalónak felemlíteni, hogy a szerelem nem válogat, nem fürkészk, nem ítél, nem gondolkozik, marad annak, ami: szerelemnek. A tulajdonságok mindig kisebbek nála, az akaratot béklyóba veri, rabja az ész s érte édes a halál...

— Ne kísértsük az Istent átkozódással — nyögte Lehóczky Mihály mély fájdalommal, midőn szeme elébe tárult a megrendítő eset.

És roskadozó térddel kísért a halottakat a tanyába.

A kocsis rémületéből magához térve, elmondá: hogy Ladnai löni akart s magát lőtte agyon.

— Hivd el Porsovai Ádám urat — könyörgött Lehóczky Mihály.

A kocsis gyalog futotta meg az egy órai utat és Ádám urnak elmondta az esetet. Ez megilletődve mondá magában:

— Ennyit nem óhajtottam.

Elment Lehóczky Mihályhoz, ki meghatva nézett az öreg ember szigoru arczába.

— Nagyságos uram! — szólítá meg a szenvedéstől eltompult hangon, — nemes Lehóczky Mihály vagyok.

— Tudom, uram. Ösmerjük egymást.

— Ön talán azt hiszi, én is résztvettem azok-

ban az alávaló cselekményekben, amiket fia ellen
nőm és Ladnai elkövettek?

— Sohasem hittem.

— Köszönöm e nyilatkozatát, uram. Ön mindig igaz volt: ne büntessen többé azokért senkit. A büntetés elvégeztetett. Kötelességem tudatni, amit észrevétlenül, akaratlanul hallottam ma feleségemtől s Ladnaitól beszélni. Tudom, mit követtek el, miért cselekedtek. Önt, a kemény, igaz bírálót, gyűlölte feleségem és én, a nyomorék beteges ember, akadály voltam utaikban. Talán e végett vetemedtek a kárhozatos műveletre? Én visszaadom a pénzét, uram.

— Nekem ön nem adósom.

— Adósa vagyok. Néhány nap, néhány óra választ el a haláltól, fogadja el. Igérje meg, hogy elfogadja. Ne utasítsa vissza egy haldokló ember kérését. Becsületos vagyona az önnek.

Ádám ur száналommal nézte a saját magával tehetetlen, beteg ember vergődését.

— Eleget teszek kívánságának, elfogadom pénzem — s távozni akart.

Lehóczky Mihály sovány kezeivel megragadta kezét.

— Ne menjen még el! Látja, mily tehetetlen vagyok. Igérje még azt is meg: elereszti hozzám Malcsák Pált, hogy legyen ki eltemettessen bennünket.

— Hisz ön nem halott még, öcsém!

Az „öcsém“ megszólítás Porsovai Ádám részéről jobban esett Lehóczky Mihálynak a világ minden gyógyszerénél. Ez a férfiú ő róla jól fog emlékezni. . .

— Élőhalott vagyok már. Ugy-e, megengedi, hogy én is urambátyámnak szólítsam?

— Szívesen veszem.

— Ön megkapja pénzét a holnapi napon.

Vagyonom felett már rendelkeztem. Ami készpénzt itt fog találni Malcsák Pál, azt ossza szét a Rikavölgy és a Katalinvölgy szegényei között. E két testvérvölgyben már csak *itt* van szegény; de juttason belőle *amoda* is. Ön pedig ígérje meg nekem, hogy nem hágy máshová temetni, mint a feleségem mellé, akit ide temettetek a Rikavölgybe. Végtelen szerettem ezt az asszonyt. Ő utált s megbűnhődött.

Porsovai Ádám mindent megígért, mire a beteg ember kérte s mindent megtartott.

Ladnai Benőt a Rikavölgyből felvitette a fővárosi temetőbe. Kénytelen volt ezt tenni. Krisztyón sem temettethette el, oly rossz emléke volt azon a vidéken.

A kor, a törvényes igazságszolgáltatást veszi mintául ítéletében mindig s abban sűrűk a tévedések.

Lehóczkynét eltemették a Rikavölgybe, oda, hol férje jelölte meg sirhelyét.

Egy hét múlva Lehóczky Mihály is oda költözött, felesége mellé.

A Rikavölgyet az öreg Porsovai Ádám megvásárolta az öröklő szegényháztól. Senki sem tett kifogást az ellen, hogy e fenyesekből álló birtok tulajdonába menjen. Ő volt az igazi, hűséges intézője Lehóczky Mihály végakarátának s mindent akképp rendezett el, ahogy mondva lett.

Sirjuk fölé magas sirkövet emelt, a sirkőre maga írta a szöveget és e magyarázó sorokat:

„Drágakövek fénye, iszapból felvilágít.

Rossz mellett áll a jó és a világ ha nézi:

Ugy terem a példa . . .“

Még itt sem tagadta meg alkuvást nem ismerő igazságosságát.

XXX.

Hazafelé.

Porsovai Károly Körmöczbányáról egyenesen Budapestre utazott, kiküldetéséről a miniszternek számot adandó.

Odafent kapta meg apja levelét, melyben az öreg ur meghivta: látogassa meg mielőbb.

A miniszter őszinte barátsággal fogadta a fiatal képviselőt s midőn ez jelentése kapcsán ráért felfedezésére, lelkesülten kiáltott fel:

— Barátom, a te koponyád valóságos olajos korsója az országnak.

— Csak üres kéreg, kegyelmes uram — válaszolt Porsovai Károly — hová a gondolatok még ezután telepednek.

— És mit akarsz tenni gondolataiddal? Politikai életünk elég meddő s addig, míg változik, ráérnél a képviselőség mellett foglalkozni az állami bányákkal. Barátom, aki egyszer fölfedez valamit, az siet a másik fölfedezés után. Ráérsz, vállald el a bánya-kormánybiztosi kiküldetést. Rászolgáltál, megérdemled igazán s ha kedved van politizálni, attól tarthatsz három órás beszédeket minden hónapban kétszer és szedheted a hamar hervadó babérokat itt; amott pedig szerezhetsz magadnak állandó dicsőséget.

— Nem kell nekem a babérból, kegyelmes uram. Tartsátok meg magatoknak, akiknek mesterségeitek a politika. En más pályát választottam. A bányával elvégeztem, az sem az én érdemem.

Elbeszélte a miniszternek, amit Kuli Jánosról tudott. A miniszter nagy érdeklődéssel hallgatta előadását.

— Nem lehetne azt a hülyét valamelyik

gyógyintézetünkbe felhozatni? Haláláig gondot viseltetnénk reá.

— Nem jön az, kegyelmes uram. Oda van nőve ahhoz a levegőhöz s alig hiszem, hogy lenne erő, mely más életmódra, más lakásra szoktatná. A hal csak tengerben, folyóvizben, tóban él s csak egy faja uszkál palotákban, drága, aranyozott üvegcsobolyókban; de Kuli János nem aranyhal.

— Akkor az ő érdemének te vagy a törvényes örököse, — mondá a miniszter mosolyogva.

— Nem kívánom, hogy érdememnek tudjátok be, ami annak a szegény hülyének az érdeme.

— De kérlek, ennyi arany, amennyit te feltaláltál, megérdemli a jutalmat. A sok aranyért egy kis arany rendjel, azonkívül az állam köszönetére állandóan számithatsz. Mit tervezgetsz, barátom, hogy semmit sem akarsz elfogadni?

— Először is lemondok a képviselőségről.

Ez a kijelentés komolyan meglepte a minisztert. A képviselőségről nem igen szokott valaki jókedvéből lemondani és kíváncsian leste Porsovai Károly szavait.

— Azután beállok mesterembernek. Ha képviselő leszek, három-négy választás felemésztí vagyonom és örülhetek végre, ha egy bányamérnöki állásban tengődhetem. A felvidéken fogok lakni. Tervem már kész, építetek egy gyárat, ahol majd gépeket, munkagépeket csinálunk. Magyarországon ma sem tudnak szövő, czérnázó, himzőgépeket csinálni és a sok fajtából igen kevés még az, amit itt készítenek. En is hozzákezek, mint más. Oda megyek vele, ahol szeretik a munkát és nincsen munka. Elviszem kis magyar tőkémeket oda, ahol nem igen beszélik nyelvünket és a kala-

pácsok csattogásából, érdekeink közösségéből magyarok és magyar nyelvűek leszünk.

A miniszter azt hitte: Porsovai Károly fedezésének örömétől mámorossá lett. Hogy történhetnék az meg Magyarországon, hogy egy uri ember vagyonát, képességét iparvállalatba fektesse. A magyar ur, vagyonosságán kívül csak ur, hivatalnok és politikus. A kereskedelemre, nagy ipari vállalatra: ott van a zsidó! — ahogy ők mondják. Ha egy magyar ur valami vállalatba fog, ez által gazdagodik, még ma is tisztességtelen utakat keresnek életében s nem akarják látni a munka áldását.

Annyit mondott a miniszter Porsovai Károlynak:

— Szívesen látlak holnap délelőtt, édes barátom. Jöjj fel hozzám és beszéljünk a kormánybiztosságról, a rendjelről.

Porsovai Károlyt azonban hiába várta ajánlataival a miniszter. Még aznap bejelentette lemondását a képviselőségről s elutazott apjához.

Pedig nem volt őszinte. A politikai pályát azért hagyta ott, mert nem akart Ladnaival találkozni többé. A kavics kitérítette a görgő követ útjából és ő örült, hogy így történt. Megküzdeni a világ bajaival, keresztül vinni egy közhasznú eszmét, ezt végre is szebbnek találta, mint tévedésének kihasználójával felvenni az ellenségeskedést.

— Hadd fusson vele, — gondolta Porsovai Károly — én nem ösmerem a cselszövényeket.

Apja egy szóval sem említé előtte a kifizetett váltó esetét: de felhozta előtte ő, az első napon; elmondva neki az esetet, a választás után történt dobzódást, mikor csaknem fitogtatva jóakarátát, tanuk előtt írta alá a váltót.

— De apám, bocsáss meg könnyelműségemért. Vagyonomból vonj el tőlem annyit, a mennyiből kitelik a kifizetett összeg.

— Jól van, fiam. A magam számadását én majd rendbe hozom. Az a kifizetett ötvenezer forint felér azzal a tanulással, amit magadnak szereztél ez alatt a rövid idő alatt. Mondtam, ugy-e, hogy sivár a politikai pálya eszmék nélkül, olyan eszmék nélkül, amik erősek és igazak. A vérpadot sem a rablóknak, gyilkosoknak találták fel, hanem azoknak, akik igaz eszmékkel előzték meg korukat. Te nem vittél eszméket oda. Még köszönettel tartozunk a sorsnak, hogy kiábrándított. A próféta lelkek nem sűrűn születnek, te sem vagy az. De megismerted magad, s ennek tudása nagy kincs. Aki nem vezér, az közharczos. Közharczos nélkül csatát senki sem nyer. Te dolgozni fogsz, úgy teljesíted az emberek és a haza iránti kötelességed. Örülök, hogy így történt, fiam!

— Nem haragszol reám könnyelműségemért?

— Dehogyan haragszom. Hiszen én vagyok annak nagyrészen az oka. Én neveltelek becsületes embernek. A becsületes ember mást is annak hisz. Mindenkinek meg van a maga gondolatvilága, épen úgy, mint ahogy megvan az érzelemvilága. Csak gondatlan voltál s nem elég óvatos.

— Ezután óvatosabb leszek.

— Igen, mert megtanultad, hogy az is szükséges az élet furcsaságaihoz.

— És terveimhez mit szólna?

— Helyeslem és mindenben elősegitelek. Az apa sohasem látja gyermekei jövőjét. Bátyáid már megtalálták a maguk útját, őket már nem szükséges figyelemmel kísérni. Te vagy még hátra, ki a legszebb jövő elébe mégy terveiddel.

— A nemesi czimert védjegyül fogom használni gyártmányaimon.

— Ne használd azt sehová. A nemesi cimerefestészetben családoknál ritkán találsz ekét, ásót, kalapácsot. Az efféléket ha adták: adták vármegyéknek, községeknek. Mi leszel? Egy gazdag kovácsmester, kinek tudását mérnöki oklevele is bizonyítja. A czimert felteszed a padlásra és ha majd... úgy lesz... gyermekeid nem akarnak dolgozni, lehozatod a lefestett ágaskodó medvét s azt mondd nekik:

— Ezelőtt, a régi korban, ez nyelt el minden haladást; ha nem tanultok, nem dolgoztok az új korban, ez harapja le a fejeteket.

XXXI.

Keresik, nem találják.

— Tanácsod szerint járok el, ezek után pedig egyre kérlek, apám.

— Mi legyen az?

— Félévre elutazom külföldre. Sok tanulni valót láthat ott a mesterembernek készülő ember, és egy eseménynek a bekövetkezésétől függ, hogy itthon rakok-e fészket magamnak Magyarországon, vagy haza ne jöjjek. Apám, kérd meg részemre feleségül Malcsák Emmát.

Fiának e kérésére Ádám ur épen nem számított. Az alföldi uri családok között igen soknál hagyományos szokás ugyan, hogy az apa, vagy valamelyik férfirokon kéri meg a leány kezét leendő jegyese számára.

Fia sohasem sejtette apjával, hogy érdeklődik a gyáros leánya iránt. Az sem gondolt erre

soha: mert Malcsák Pálnak egyetlen gyermeke volt Emma, és Malcsák Pál gazdagabb ember volt már ekkor, mint Porsovai Ádám.

Azok talán neheztelnek is Porsovai Károlyra. A képviselőség otthagyzásának hatása alatt állanak, mely úgy ott, mint a kristyóiaknál, kik legnagyobb tisztelői a Porsovaiaknak, rossz vért szült. Azonkívül fia kérésének teljesítését, különösen Malcsák Pál gazdagsága miatt találta nehéznek s nem kevésbé kétesnek. Porsovai Károly minden műveltsége, készütsége mellett ingatag jellemnek tűnhetett fel előttük.

— Fiam, szereted Emmát?

— Szeretem és áldom az Istent: hogy szeretem.

— De tudod-e, hogy Malcsák Pál sokkal gazdagabb, mint mi vagyunk?

— Nekem is van annyi, amiből eltartom feleségemet. Kedves apám, én megígérttem Emmának, hogy nőül veszem.

— Megígérted?!

— Ő feleségem lesz, mert szeret.

Ádám ur még egyszer megkérde fiától:

— Komolyan akarod, hogy elmenjek?

— Szeretettel kérlek. A te utaid mindig szerencsések valának.

— Gyöngge szónok lehettél az országgyűlésen, fiam, — mondá, mielőtt átment a katalinvölgyi gyártelepre, ahol elbeszélte fia jövő terveit s megkérte Károly fia részére egyetlen leányukat feleségül.

Egy szó ellenvetést sem tett egyik sem. Az öreg Malcsák ijedten kapta ki szájából a füstölő pipát, hogy Ádám ur beszédje a nem remélt fordulatot vette. Malcsák azt válaszolta reá:

— Életemnek, munkásságomnak ez a koronája.

Emma sirva borult anyja keblére s alig tudta elrebegni:

— Óh! de szeret az Isten, hogy nekem adja.

Ádám ur vihette a jó hirt hazafelé. Kocsisának többször mondá, hogy gyorsabban hajtsa a lovait; pedig azok ugyan futottak.

— Szeretnék sirni, — mondá szemét törölgetve. — Károly fiam szerencsés, boldog ember, és mindnyájan boldogok lesznek; de én leszek a legboldogabb.

Porsovai Károly mint boldog vőlegény utazott el két hét múlva Körmöczbányára. A miniszter sietett a hozzá beadott terv keresztülvitelével. A bányamérnökök csudálkoztak Porsovai lemondásán, s még jobban csudálkoztak, midőn a leküldött terv után ők is fölfedezték az alagutat.

Diszebédet rendeztek Porsovai Károly részére és a „kartárs“ nem utasította vissza a meghívást.

Kuli Jánost kerestette Porsovai Károly mindenfelé, de nem találták sehol. A bányamérnökök is megtudták, hogy az igazi felfedező Kuli János volt és ha találkoztak vele, mindenféle kérdésekkel ostromolták. Kuli János megunta a társalgást, amelyhez éppen nem volt szokva s nem mutatkozott.

A kaszinó nagytermében folyt le a disz-estebéd. A felköszöntők egymást érték. A miniszter táviratban üdvözölte Porsovai Károlyt. A felköszöntőkben egy szóval sem üdvözölték Kuli Jánost.

De észrevette az, hogy Porsovai Károly ott tartózkodik. És az ünnepélyen, mikor vigan szólt a muzsika, a hold előbujt a magas Tátra

ormai felett, Kuli János ott volt a kaszinóház tetején. A cimbalom pengése, a hegedű sivalkodása, a gordonka zizegő bánata, a brácsa mély bőgése átszivárgott a háztetőig s Kuli János nagy fülét a tetőcseréphez nyomva, jó kedvvel ismétlé a hangokat: dül, dül, dül, dül.

Porsovai Károly leverten mondta otthon menyasszonyának:

— Nem találkoztam Kuli Jánossal. Ez az ember életem menté meg és én mindenáron elhozom. Éljen közöttünk.

Ezt megelőzőleg is sokat emlegették a hülyét. Egészen bevéődött a család gondolatába, hogy Kuli Jánost elhozzák Körmöczről, vagy előbb vagy utóbb. Emma jól ösmerte, még abból az időből, mikor Körmöczön tanult, s Malcsákné, midőn a hülyéről beszéltek, mindig égető fájdalmat érzett szívében: hátha ez az ember tudna valamit elveszett testvéréről?

Porsovai Károly körmöczi utja után néhány nap múlva külföldi útjára indult. Az a négy hónap, mit távol fog tölteni menyasszonyától, hosszú idő lesz; de úgy gondolta: ezzel tartozik jövőjének. Az eljegyzést a családi kör tudta még csupán, mások csak gyanították.

S ez volt az oka, hogy Károly nem volt otthon, midőn a Ladnai s Lehóczkyné drámája bekövetkezett.

Elutazása után Malcsákné kérésére Malcsák Pál és Emma Körmöczbányára látogattak el, most már Kuli Jánostól akartak tudakozódni az elveszett testvér felől.

Kuli Jánost azonban ők sem tudták előkeríteni.

Malcsák Pál feleségével együtt a bányaigazgatót kereste fel. Lakásuk a főtéren volt, ahonnan

a templomot el kellett hordani. Az ablakon keresztül látható volt egészen a régi vár ódon bástyája.

Emma maga maradt otthon, a délutánt a régi vár szemlélésével tölté el, már estefelé járt az idő, mikor az előtte álló bástyakamara ablakában Kuli János fejét pillantotta meg.

Ellenállhatatlan vágy vett rajta erőt. Megakarta nézni a bástyakamrát, míg apja vissza érkezik.

Legegyszerűbb ruháját ölté magára. Fejét bekötötte egyszerű, tarka kendővel. A szándék nem is látszott valami különösnek. A bástya ott állott az ablakhoz alig ötven lépésnyire. Az utcán még járt a nép, a pénzverő műhelyekben dolgoztak a munkások, s ami félelmessé tehetne volna utját, az a hegyekről leszálló szürke köd lehetett, mit észre sem vett.

És a bástya kamrája nyílnak látszott. Két lőrés, két ablak világított belsejébe.

A bástya össze van kötve egy kőkerítéssel és egy nagyobb, magtár forma épülettel: Anjou Mária kastélyával. A szürkével kavart, félfekete színű köd gyorsan szállott alá. A homályban a kerítés meztelen kődarabjai piszkos, vászonponyva feltjainak látszottak. Egy leánynak egymagában, bátorság volt a bástyába vágyakozni.

A bástya-ajtó nem az utcára, hanem a régi várudvarra nyílt, s alig volt elég magas arra, hogy egy tizenkét éves fiu egyenesen beléphetett.

Emma midőn belépett, nem látott semmit. A lőrések sem világítottak.

XXXII.

Delejesség vagy természetes erő?

Méltán feltünhetik előtted, nyájas olvasóm, Emmának elhatározása. Azt hinnéd, ezt aligha tenné más. Gondolj csak az ifjui gondatlanságra, mely tiszta céljaiban égő oltár. Szerelmedre, szerelmesed kívánságára, mily gyönyörrel tölt el egy általad adott falevél emléke, mit később egy emlékkönyv lapjai között találsz. Mit tennél ifjúságodban azzal, ki hévvel szeretett vőlegényednek életét mentette meg, ha az szánandó, szánalomra méltó lény, ki a társadalom életén is kívül esik?

Mikor ítélünk, mikor mulatunk, nézd csak meg: mennyi az, mit senki sem lát, senki nem tud, csak magunk. Mennyi az, mit a való élet takar?

A bástya kamrájában Emma nem talált senkit, ekkorra Kuli János valószínűleg eltávozott.

A padlás felé lépcsőket vett észre; fellépett néhány lépcsőn s ki akart nézni egyszerű kíváncsiságból a lőréseken, midőn neszt hallott.

Megdöbbsent. Lenézett, s két izzó szemet látott fényleni. Ijedtében felsikoltott és elesett. Esésében két erős kar tartotta fel.

A két szem tulajdonosa, midőn a szép leány a karjai közé esett, horkantott, mint a megrebent csataló.

Emma szétnézett, nem látott semmit. Azt sem tudta, hogy a kinek karjában van: férfi-e vagy nő? Ijedtsége azonban nem változott rémületté, nyugodt, kérő hangon mondá:

— Bocsásson el.

Az elbocsájtotta s Emma kérdezé:

— Ki van itt? Nem látok.

A kérdezett e szavak után vakondok módra tünt el a bástya tövében.

Emma egyedül maradt, most már semmi félelmet nem érzett. Sejtette, hogy a ki ott volt, eltávozott, nem akarja bántani. A sötétség volt előtte legkellemetlenebb. Ki akart menni a bástyából, kereste az ajtót; körüljárta a bástyát s zavarában elfelejtette, hogy az ajtó szemöldök hajlása lejjebb van, mint amilyen magasan kezét emeli.

Megállott és nem mozdult. Nézte, merre van az ajtó s ha nem látja, kiszól a lőrésen az utcára.

Öt percznél nem telt több idő, midőn a bástya tövében világosságot látott, amely feléje közeledett.

Kuli János bujt elő az üregből, kezében nagyértékű égő lámpával. A lámpát letette a földre, két nagy gyertyatartóba gyertyákat hozott, meggyújtotta azokat is.

A lámpa a templom „örök mécse” volt. A lámpának selyem kanócza szentelt olajat szítt.

A mohos bástyakamara, a szent mécs, az aranyos tartókban égő violaszínű gyertyák, a csunya, hülye ember, a gyönyörű leány: rendkívüli képet mutatott.

Kuli János ekkor megszólalt a maga nyelven:

— L—á—t—sz m—á—r? Minek jöttél ide?

Emma nem felelt, Kuli János azt hitte: fél.

Övéből kirántotta furulyáját s tilinkózott.

Nagy fejét csóválta a furulyázás mellé.

A látványra Emmának piros ajkai nevetésre csattantak szét.

— Maga az, János bácsi? De megijesztett.

— Ki volna más?

Emma odalépett a hülye emberhez és vállára tette kezét. Kuli János az érintésre halálosan el-sápadt.

— Jó János bácsi, nem ösmeri Porsovai Károlyt?

— Nem ösmerem.

— Emlékezzék csak vissza: az az ur, aki nem hagyta magát megverni, akivel a Kiria völgyig mentek a Fokoruról, akit a bányából kihozott.

Kuli János nevetett. Ez annyit tett: ösmeri.

— Az küldött engem magáért János bácsi, én is szeretem azt az urat, még jobban mint maga. Megértett ugy-e?

Kuli János ismét nevetett. Emma belátta, hogy nem boldogul vele s megkérte: vezesse ki az utcára.

Kuli János hazáig kísérte. Emma ott megfogta kezét, kérte, menjen fel hozzájuk. Az utcán sokan megálltak, nézték a szép leányt és a hülyét, ki végre is, amikor Emma pénzt akart neki adni, elszaladt.

Egyedül ment fel szobájukba, apja, anyja még ezután érkezett haza, lemondva a további tudakozódásokról végképpen. Emma elbeszélte nekik találkozását Kuli Jánossal, csaknem kétségbe ejtve előadásával azokat.

— Volt bátorságod ezt megtenni? — kérde tőle anyja.

— Ne haragudj meg édes anyám. Ki bánt-hatna engem?

Azonban akkor éjjel háromszor is felsikoltott álmából. A természet megkívánja jogainak elismerését. Ébren győzött az ártatlan erő; de az álomban pihen az élő akarat és a képzelet szerte csapong, mert nincs, ami fékezze.

Kuli János az egész éjet annak a háznak előpárkányán töltötte, melyben Emma aludt. Fejét odahajtotta az ablak leveles redőnyéhez s ami nyaktörő utain sohasem történt vele, — majd le-

esett, annyira megcsuszott, mikor Emma sikoltását meghallotta.

A két fehér kéznek érintése felkorbácsolta indulatait. Delejesség-e, vagy természetes erő az, mivel a nő magához hódítja a férfiut? Elemezni nem tudjuk, csak nevét ismerjük és az nem más, mint: a szerelem.

Kuli János férfiú volt, s e nemben egy barátságos női kéznek érintése tüzzé válhatik.

Malcsákék másnap otthagyták Körmöcbányát. Kassán egy hétig időztek, onnan tudatták Porsovai Károlylyal, hogy a hülyét nem tudták haza vinni.

S mily nagy volt meglepetésük, midőn haza érkezve, Emma azzal a hirrel rohant be anyjához: — Itt van Kuli János.

Csakugyan az volt. Hogy tudott oda elmenni? Bizonyosan emlékezett a völgy nevére és jó utbaigazító volt ösztöne, mely a kéz érintése után arra vonzotta, hová barátságos jó akarattal hívta meg a szép leány.

Emma maga szaladt a gyár kerítéséhez, s megfogva kezét, bevezette szobájába.

Anyja félve és csodálattal nézte Kuli János rut arczát.

— Ne féljen tőle anyám, — mondá Emma — jó ember ez, engem sem bántott és lássa, utánunk jött.

Egy széket tolt Kuli János elé, biztatta, hogy üljön le.

Kuli János nem tudta mire való a szék, az ajtó mögé huzódott, nagy szája szomoruan nyilott szét erre a két szóra?

— Éhes vagyok.

Emma ennivalóért futott s ezalatt Malcsákné borzadva gondolt arra az eshetőségre, ha Kuli

János addig felnyitná a száját. Nem mert hozzá szólani, nehogy beszédre kényszerítse; de mialatt Kuli János roppant étvágygyal elköltötte az elébe rakott ételeket, Malcsáknénak eszébe jutott: hogy ennek az embernek, aki mindnyájuk boldogságát megszerezte, mily nagy szive van, hogy ösmeretlen tájakon utána megy annak, ki jó, barátságos volt hozzá.

Okos asszony volt és így ítelt. Könyezve kérte, hogy ne menjen el többé házuktól.

Kuli János fejével bólintott, mintha mondta volna:

— Itt maradok.

Emma nyakába borult s megcsókolta rut arczát.

— Óh, mint fog örülni Károly, ha visszajön, hogy hozzánk jött János bácsi, — mondá kitörő örömmel.

A szerencsétlen ember megkövesült szemekkel nézett a szép leányra és egy szentkép vonásai rajzolódtak szük elméjébe. Ez órától kezdve az a szük elme átszellemült, a házajtó küszöbe: feje alja, párnája lett s ő minden érzelmét e küszöbre helyezte nagy hűségében, mint az eb.

XXXIII.

Szép családi körben.

Honnan tudta Kuli János a körmöczbányai hegyek aljában levő aknák, üregek létezését s honnan tudták nevét?

Az egykori szegény hárfás leánynak testvér-öcscse, midőn a börtönből kiszabadult, mint tudjuk, a bástyafalról leesett, s elméje eltompult. Az, aki minden teremtményének gondját viseli,

vezette rá a legelső nyílásra, ahol élelmet talált, evett, élt és felnőtt.

A körmöcziek sokszor látták, később ösmerrőssé vált közöttük és egy tanárnak, aki nagy tudományossága mellett festészettel, szobrászattal foglalkozott, egy festményéhez, amely szent asszonyt ábrázolt, mikor az elesett nyomorultat gyógyítja, egy arczképre volt szüksége.

A szent asszonynak lefestette szép feleségét; a nyomorultnak a hülyévé vált hegedüs fiut, s ekkor elnevezte: Kuli Jánosnak.

A hülyének ezek szerint e tudós tanár volt az anyja: mert nevet adott neki.

A körmöczi gyerekek ma is emlegetik, a városból is hiányzik, úgy megszokták és oly csodálatos volt, hogy senkinek sem volt terhére.

Kuli János évek óta ott van Porsovai Károly házánál, kiről azt tartják a felvidéken: hogy a legszerencsésebb emberek egyike.

A Rika-völgyet apja neki ajándékozta, oda gyárat építtetett és a katalinvölgyi gyárteleppel az ő gyártelepe összeolvadt. A cégértáblán nagy betűkben diszeleg a Porsovai név. A gyárnak újabb részében nehéz pörölyök dübörögnek, amint formálják a vasat; cseng, bong az üllő s a vidám munkások ajakáról közbe hallszik a magyar nóta. A gyárnak készítményein védőjegyül ez a mondas áll:

Jó szerencsét!

Mire emlékeztet ez, vagy mire serkent? azt a gyártulajdonosok tudják. Az egykori mérnök mindenhez ért. Amihez hozzáfogott, mindenütt szerencse járt a nyomában:

A felvidéken több kerületből meghívták képviselőnek.

A köldöttségeket rendesen apja: Porsovai Ádám fogadta e szavakkal:

— Mit akarnak önök fiammal? Fiam csak üsse a vasat! Itt kenyeret ád százaknak s igen jól érezzük magunkat itthon.

Porsovai Károly pedig szép feleségének válára hajolva, szeretettel sugta fülébe:

— Nem hagynálak én el többé és nem hagynám el ezt a földet, melyen téged neveltek nekem, kedves Emmám!

Olykor összegyül az egész család az Ádám ur házában.

Az öreg Malcsák pipázik. Malcsák Pál hizik tovább és felesége az ilyen családi ünnepélyen oda viteti hárfáját. A húrok a régi bájjal zendülnek és a bujdosók nótáján elandalog Porsovai Ádám, mint egykor ősei.

Az asztal mellett állandó helye van Kuli Jánosnak is, ki a multba révedező szemmel nézi a hárfát, mintha ösmerné, mintha mondaná: — Én is közétek való vagyok! Nekem is szólott egykor e hárfa mellett kenyérkereső hegedűm, mint a hogy most jajgat néha, kinos állapotomon, furulyám.

A család boldog, megelégedett, s ha Emma rajongó szeretetét látja Ádám ur, melylyel az férje iránt viseltetik, a vén törvényhozó sokszor elmondja:

— Angyalom, te vagy a mi orvosunk. Szerelmem kinjában koldus a király; szerelme boldogságában király a koldus. A te szép lelkedből pedig állandóan reánk sugárzik a tiszta szerelem.

Országos Széchényi Könyvtár

DÉRYNÉ NAPLÓJA

HÁROM KÖTET 16 KÉPPEL.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE=====

~ ~ BAYER JÓZSEF. ~ ~

DÉRYNÉ NAPLÓJA. A magyar memoár-irodalom ha nem is gazdag, de van egy kincse, melyet megirigyelhet tőle a legmesszebbre haladott nemzetek irodalma is. Ez DÉRYNÉ NAPLÓJA. Mikor husz év előtt először megjelent, valóságos lelkesedést keltett, mert egyrészt kitűnő korrajz, másrészt jellegzetes őszinteséggel mondja el egy változatosságokban gazdag életnek regényes epizódokban bővelkedő történetét.=====

=====A husz évvel ezelőtt megjelent kötet rég elfogyott s ez indított arra minket, hogy megszerezzük a **Napló** eredeti kéziratának a tulajdonjogát s újból kiadjuk, de eltérőleg az első kiadástól: **teljes szövegében s a maga egyszerű csevegő stílusában, úgy amint Déryné megírta.**=====

A három kötetes mű ára füzve 15 kor.,
diszkrétésben 20 kor., mely összeg két
kor. havi részletekben is törleszthető.

MAGYAR ANEKDOTAKINCS

GYÜJTÖTTE ÉS ÖSSZEÁLLITOTTA

—TÓTH BÉLA—

Amin a magyarság Árpádtól e mai napokig jóízűen kaczagott s amibe szelid vagy borsos humorral belefektette életbölcsességét, mindezt az élvezetes és vidító anekdotát garmadába gyűjtötte TÓTH BÉLA, a legelmésebb magyar tárczairó. A humor és tréfa fényes tűzijátékaiban gyönyörködik, a ki ezeket a lapokat elolvassa; bennük nemcsak a magyarság hagyományos, híres humorára és mókáira talál, hanem a szittyá faj szellemének savára, borsára. Mulattatóbb és magyarabb könyv nem is készült még a magyar család számára, mint ez az anekdotagyűjtemény, a mely sok jóízű, bolond, furcsa, ámulatba ejtő históriát mesél el, de óva kerüli a trágárságot s a mely finom tűkörben mutatja be: min vidult, min kaczagott, min mosolygott ezer esztendőn át a magyar. —————

A MAGYAR ANEKDOTAKINCS
ÖT KÖTETBŐL ÁLL. ○ ○ ○ ○ ○

A teljes mű ára fűzve **24 korona**, diszkötésben **32 korona**, mely összeg havi **2 koronás** részletekben törleszthető. —————

HERCZEG FERENC

MUNKÁI

DISZKIADÁS

DISZKÖTÉSBEN

Az első fecske	4.80
Honthy háza	3.60
Szabolcs házassága	4.80
A három testőr	3.60
A Gyurkovics fiuk	5.—
A Gyurkovics lányok	5.—
A dolovai nábob leánya	3.60
Napnyugati mesék	6.—
Arianna	5.—
Simon Zsuzsa	5.—
Mutamur	4.80
Fenn és lenn	4.80
Gyurka és Sándor	5.—
Egy leány története	5.60
Az első vihar	3.60
Idegenek között	4.80

Az eddig 16 kötetből álló gyűjteményt egyszerre való megrendelés esetén 76 koronáért szállítjuk, mely összeg 3 koronás egymásután következő havi részletekben törleszthető. ~ ~ ~ ~ ~

Az egyes kötetek a kitett bolti áron külön is kaphatók.
Az ár és 20 fill. portó előleges beküldése esetén bérmentve

ÚJ IDŐK

Szépirodalmi, művészeti és társadalmi
képes hetilap.

Szerkeszti : **Herczeg Terenc.**

Főmunkatársak :

Mikszáth Kálmán és Bródy Sándor.

*

Munkatársai különben a lapnak a leg-
kiválóbb magyar írók és művészek.

Előfizetési ár :

Egész évre 16 kor. Félévre 8 kor.

Negyedévre 4 kor.

Mutatványszámot ingyen küld

az **Új Idők** kiadóhivatala.

Budapest, Andrássy-ut 10.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

